

ROTTERDAMI ERASMUS

BESZÉLGETÉSEK

COLLOQUIA FAMILIARIA

**VÁLOGATTA, FORDÍTOTTA,
MAGYARÁZATOKKAL ELLÁTTA:
KOMOR ILONA ÉS TRENCSENYI-WALDAPFEL IMRE**

TARTALOM

MEGGONDOLATLAN FOGADALOM

VOTUM TEMERE SUSCEPTUM

EGY KATONA GYÓNÁSA

MILITIS CONFESSIO

REUCHLIN JÁNOS MEGDICSŐÜLÉSE

APOTHEOSIS REUCHLINI CAPNIONIS

IGAZSÁG ÉS HAMISSÁG

COLLOQUIUM PSEUDOCHEI ET PHILETYMI

HAJÓTÖRÉS

NAUFRAGIUM

A FOGADÓK

DIVERSORIA

NÉGY ÖREG

COLLOQUIUM SENILE

KOLDUS-GAZDAGOK

FRANCISCANI

AZ APÁT ÚR ÉS A MŰVELT ASSZONY

COLLOQUIUM ABBATIS ET ERUDITAE

AZ ARANYCSINÁLÓ

ALCUMISTICA

A DOLGOKRÓL ÉS A NEVEKRŐL

DE REBUS ET VOCABULIS

CHARON

CYCLOPS

CYCLOPS, SIVE EVANGELIOPHORUS

LOVAG - LÓ NÉLKÜL

HIPPEUS ANIPPOS, SIVE EMENTITA MOBILITAS

TERMÉSZETELLENES HÁZASSÁG

CONNUBIUM IMPAR

A NŐK PARLAMENTJE

SENATULUS

Meggondolatlan fogadalom

[ARNOLDUS, CORNELIUS]

ARNOLDUS

Isten hozott, Cornelius, már ezer esztendeje nem láttalak.

CORNELIUS

Légy üdvözölve te is, szeretett barátom.

ARNOLDUS

Már nem is reméltük, hogy hazatérsz! Hol jártál ilyen sokáig?

CORNELIUS

A pokolban.

ARNOLDUS

Nem is olyan valószínűtlen, amit mondasz, olyan elhanyagolt a külsőd, olyan sovány és sápadt vagy.

CORNELIUS

Az igazság az, hogy Jeruzsálemből jövök, és nem a holt lelkek birodalmából.

ARNOLDUS

Melyik isten vagy milyen szél hajtotta arra vitorládat?

CORNELIUS

Mi vitt oda másokat, megszámlálhatatlan tömegben?

ARNOLDUS

A balgaság, ha nem tévedek.

CORNELIUS

Megrovásod tehát nemcsak engemet illet.

ARNOLDUS

Mit kerestél ott mégis?

CORNELIUS

Azt, hogy pórul járjak.

ARNOLDUS

Azt itthon is megtalálhattad volna. Van ott legalább valami, amit érdemesnek találtál arra, hogy megnézzé az ember?

CORNELIUS

Hogy az igazat megvalljam, majdnem semmi. Mutogatnak ugyan néhány régi emléket, de egyiknek a hitelességében sem bízom, talán csak úgy találták ki őket, hogy odacsalogassák az együgyűeket és hiszékenyeket. Sőt, úgy látom, azt sem tudják biztosan, hogy közelebb-ről hol feküdt Jeruzsálem.

ARNOLDUS

Hát mit láttál?

CORNELIUS

Mindenütt nagy barbárságot.

ARNOLDUS

Nem tett semmivel szentebbé ez az út?

CORNELIUS

Sőt sok tekintetben hitványabbá.

ARNOLDUS

Hát gazdagabbá?

CORNELIUS

Sőt levetkőztetett, vedlett kígyónál is jobban.

ARNOLDUS

És nem bánod, hogy ilyen hosszú utat vállaltál magadra hiába?

CORNELIUS

Nem szégyellem, mert sok társam van a balgaságban, és nem bánom, mert már úgyis hiába bánám.

ARNOLDUS

Hát semmi haszonnal nem járt számodra ez a nehéz zarándokút?

CORNELIUS

Dehogynem, sokkal.

ARNOLDUS

Bökd ki hát végre!

CORNELIUS

Hogy ezentúl kellemesebben fogok élni.

ARNOLDUS

Talán mert kellemes visszaemlékezni az elmúlt bajokra?

CORNELIUS

Az is valami, de még nem minden.

ARNOLDUS

Hát még más jutalmat is nyertél?

CORNELIUS

Bizony úgy van.

ARNOLDUS

Ugyan mit?

CORNELIUS

Azt, hogy ahányszor csak kedvem szottyan, nagy gyönyörűséget szerezhetek magamnak is, másoknak is föllentéseimmel, amikor összejöveteleken, lakomákon úti kalandjaimat fogom elmesélni.

ARNOLDUS

Szóval nem jártál minden eredmény nélkül.

CORNELIUS

Meg aztán nem kisebb gyönyörűségem telik abban, amikor másokat hallok füllenteni olyasmiről, amit nem hallottak soha, nem is láttak. S ezt olyan biztonsággal teszik, hogy mikor a szicíliai bolondságoknál¹ is nagyobb hazugságokat mesélnek, maguk is meg vannak győződve róla, hogy színigaz minden szavuk.

ARNOLDUS

Különös gyönyörűség. A veszett fejsze nyele legalább, amint mondani szokás.

CORNELIUS

Még mindig valamivel okosabb, mint amit azok tesznek, akik hitvány zsoldért a katonaságot, minden bűn iskoláját keresik fel.

ARNOLDUS

De nem valami nemes dolog a hazugságban gyönyörködni.

CORNELIUS

Még mindig valamivel nemesebb, mint emberszólással szórakozni és szórakoztatni, vagy akár a kockajátékon időt és pénzt vesztegetni.

ARNOLDUS

Ebben kénytelen vagyok neked adni igazat.

CORNELIUS

Hanem még más haszonnal is járt az utam.

ARNOLDUS

Éspedig?

CORNELIUS

Ha akad egy testi-lelki jó barátom, aki hasonló esztelenségre készül, figyelmeztetni tudom már, hogy otthon maradjon, mint ahogyan a hajósok, akik már hajótörést szenvedtek, intik a tengerre készülöket, hogy milyen veszélyt kell kikerülniök.

ARNOLDUS

Bárcsak engem is idejében figyelmeztettél volna!

CORNELIUS

Csak nem mentél te is keresztül ugyanezen a betegségen? (Csak nem estél te is hasonló nyavalyába?)

ARNOLDUS

Én is megjártam Rómát és Compostellát.²

CORNELIUS

Teremtő Isten! Legalább az a vigasztalásom megvan, hogy te is osztozol balgaságomban. Miféle Minerva volt az, aki ilyen elhatározást ültetett a szívedbe?

¹ *szicíliai* bolondságoknál - a hagyomány szerint a szicíliaiak csúfolták ki jókedvű bolondozással az athéniakat, amikor azok Syrakusai sikertelen ostroma után kénytelenek voltak visszavonulni.

² *Compostellát* - a középkor egyik leglátogatottabb zarándokhelye Spanyolországban. Itt őrizték az idősebb Jakab apostol csodatevő ereklejét.

ARNOLDUS

Nem Minerva, hanem maga Moria,³ hiszen szép, fiatal feleségem van otthon, meg gyermekeim és népes házam, amelyről nekem kellett volna gondoskodnom, amelyet két kezem munkájával kell nap mint nap táplálnom.

CORNELIUS

Csakugyan komoly ok lehetett az, ami kedveseidtől elszakított. Mondd el, kérlek.

ARNOLDUS

Szégyellem elmondani.

CORNELIUS

Előttem ne szégyelld, hiszen tudod, hogy én is ugyanabban a cipőben járok.

ARNOLDUS

Iddogáltunk néhányan szomszédok. Mikor felhevültünk a bortól, valamelyikünk kijelentette, hogy szándékában áll elzarándokolni Szent Jakabhoz, egy másik meg azt mondta, hogy Szent Péterhez. Egyre-másra fogadkoztak a többiek, hogy velük tartanak. Végül is elhatározták, hogy mindnyájan elmennek. Én, hogy ne nézzenek kevésbé jó cimborának, magam is megígértem, hogy elmegyek velük. Akkor aztán azon kezdtünk vitatkozni, hogy hová menjünk inkább, Rómába vagy Compostellába. Határozatba ment, hogy Isten hírével mindkét helyre elzarándokoljunk, s már másnap induljunk.

CORNELIUS

Megfontolt határozat, méltóbb, hogy borba írják, mint ércbe.

ARNOLDUS

Erre hatalmas kupa járt körben, sorra hörpintettünk belőle, így pecsételtük meg fogadalmunkat.

CORNELIUS

Újszerű szertartás. De vajon megadatott-e mindnyájatoknak, hogy épségben hazatérjete?

ARNOLDUS

Mindnyájunknak, kivéve hármat, akik közül az egyik még odaútban halt meg, ránk bízva, hogy az ő nevében is üdvözljük Pétert és Jakabot. A másik Rómában pusztult el, és meghagyta nekünk, hogy adjuk át hitvesének és gyermekeinek utolsó üdvözlését. A harmadikat Firenzében hagytuk, siralmas egészségi állapotban. Gondolom, azóta már megtért a Paradicsomba.

CORNELIUS

Olyan jámbor ember volt?

ARNOLDUS

Ellenkezőleg: a legnagyobb gazember.

CORNELIUS

Hát akkor miért gondolod, hogy a Paradicsomba került?

ARNOLDUS

Mert a tarisznyája csak úgy duzzadt a búcsúcéduláktól.

³ Moria - a Balgaság megszemélyesítése. Erasmus legismertebb szatirikus munkájában, a *Balgaság dicséreté*-ben is szerepelteti (görög címe: *Enkómion Máriás*).

CORNELIUS

Értem. De hosszú az út a mennyországig, s amint hallom, nem is nagyon biztonságos a rablók miatt, akik a levegőég középső régióját tartják megszállva.

ARNOLDUS

Ez igaz, csakhogy ő eléggé fel volt szerelve okmányokkal.

CORNELIUS

Milyen nyelven voltak ezek írva?

ARNOLDUS

Latinul.

CORNELIUS

Akkor hát biztonságban van.

ARNOLDUS

Biztonságban, hacsak nem botlik egy olyan angyalba, aki nem tud latinul. Mert akkor vissza kell mennie Rómába, új bullát kieszközölni.

CORNELIUS

Hát ott halottak számára is árulnak bullát?

ARNOLDUS

De még mennyire!

CORNELIUS

Figyelmeztetlek, ne fecsegj valami meggondolatlanságot, mert a falnak is füle van.

ARNOLDUS

Én ugyan nem ócsárolom a búcsúcédulákat, csak nevetem cimborám balgaságát, aki minden más tekintetben a leghaszontalanabb semmirekellő volt, de üdvössége horgonyát inkább pergamenlapba vetette, mintsem törekvései megjobbításába. De mikor részeltetsz már minket abban a gyönyörűségben, amit az imént említettél?

CORNELIUS

Ha alkalom adódik, rendezünk majd egy kis borozgatást, meghívunk rá néhány hozzánk illő embert, ott aztán versenyt föllenthetünk, s kölcsönös hazugságainkkal egymást szórakoztathatjuk, amíg csak jólesik.

ARNOLDUS

Nem bánom, tegyünk így.

Egy katona gyónása

[HANNO, THRASYMACHUS⁴]

HANNO

Honnan jössz, barátom? Úgy mentél el, mint Mercurius,⁵ most meg Vulcanusként térsz vissza.

THRASYMACHUS

Mit beszélsz nekem Vulcanusról meg Mercuriusról?

HANNO

Mintha szárnyad támadt volna, amikor elmentél, most pedig sántítasz.

THRASYMACHUS

Így szoktak megjönni a háborúból.

HANNO

Mi közöd neked a háborúhoz? Félénkebb vagy te az őznél!

THRASYMACHUS

A zsákmány reménye bátorságot öntött belém.

HANNO

Szóval gazdag zsákmánnyal térsz haza?

THRASYMACHUS

Ellenkezőleg. Üres tarisznyával.

HANNO

Akkor legalább kevésbé voltál megrakodva súlyos málhával.

THRASYMACHUS

Ezzel szemben bűnökkel terhelten térek vissza.

HANNO

Bizony nehéz a málhád, ha igazat mond a próféta, aki ólomnehéznek nevezi a bűnt.

THRASYMACHUS

Több gaztettet láttam és követtem el ott, mint azelőtt egész életemben.

HANNO

Tehát akkor tetszik neked a katonaélet?

THRASYMACHUS

Nincs ennél bűnösebb és veszedelmesebb!

HANNO

Mi jut hát eszükbe azoknak, akik zsoldért, sőt egyesek még ingyen is, úgy rohannak a háborúba, mintha lakomára indulnának.

⁴ *Thrasymachus* - a név jelentése: bátor a harcban, bátor harcos, itt gúnyos értelemben: szájhős, hetvenkedő katona.

⁵ *Úgy mentél el, mint Mercurius* - Mercuriust mint az istenek gyors lábú hírnökét bokáján kis szárnyakkal ábrázolták. Vulcanus, a kovács-isten, a mitológia elképzelése szerint sántított.

THRASYMACHUS

Nem tudom másként elképzelni, mint hogy gonosz fúriák üzik őket, teljesen kiszolgáltatják magukat az ördögnek és ennek a nyomorúságnak, saját vesztükbe rohannak.

HANNO

Úgy látszik, mert becsületes dolgokra semmi áron nem lehet rávenni őket. De mondd el inkább, hogy folyt le a csata, és ki győzött.

THRASYMACHUS

Akkora volt a csatazaj, a zűrzavar, a trombiták harsogása, a kürtök bömbölése, a lőnyerítés, a katonák ordítózása, hogy nem is láthattam, mi történik, azt is alig tudtam, hol vagyok én magam.

HANNO

Hogyan van az mégis, hogy mások, ha visszatérnek a háborúból, olyan részletesen tudnak mindent ecsetelni, ki mit mondott, mit tett, mintha mindenütt békés nézőkként lettek volna jelen.

THRASYMACHUS

Azt hiszem, azok szörnyen hazudnak. Én arról tudok, mi történt a sátramban, de arról végképp nincs tudomásom, miként folyt le maga a csata.

HANNO

Talán azt sem tudod, hol sántultál le?

THRASYMACHUS

Alig. Úgy segítsen engem ezután Mars isten! De mégis, valószínűleg egy kódarab vagy egy ló patája sebesített meg a térdemen.

HANNO

De én tudom, hogy történt.

THRASYMACHUS

Tudod? Elmondta talán valaki?

HANNO

Nem, csak sejtem.

THRASYMACHUS

Mondd hát!

HANNO

Mikor gyáván meg akartál szökni, orra buktál, és egy kövön törted össze a térdedet.

THRASYMACHUS

Itt haljak meg, ha nem találtad fején a szöveget! Éppen úgy volt, ahogy sejtetted.

HANNO

Menj akkor most haza, és mesélj hőstetteidről a feleségednek.

THRASYMACHUS

Ő bizony nem fog dicshimnuszot zengeni, ha ilyen üres kézzel megyek haza.

HANNO

De hogy fogod megtéríteni, amit raboltál?

THRASYMACHUS

Már régen megtérítettem mindent.

HANNO

Kinek?

THRASYMACHUS

Szajhának, kocsmárosoknak, meg azoknak, akik kockajátékon elnyerték tőlem.

HANNO

Ahogy katonához illik. Ez így rendben is van: ebül szerzett jószág vesszen is el ebül. De remélem, a szentségtöréstől tartózkodtatok?

THRASYMACHUS

Egyáltalán nem. Ebben a háborúban semmi sem volt szent. Nem kíméltünk sem egyházi, sem világi vagyont.

HANNO

Hogyan fogod ezt jóvátenni?

THRASYMACHUS

Azt mondják, amit a háborúban követnek el, azt nem kell jóvátenni. Minden, ami itt történik, jogos.

HANNO

A hadijog szerint?

THRASYMACHUS

Jól mondod.

HANNO

De ez a jog legnagyobb jogtalanság. Téged nem a hazaszeretet vitt a háborúba, hanem a zsákmány reménye.

THRASYMACHUS

Nem tagadom, de úgy gondolom, kevesen mennek oda szentebb elhatározással.

HANNO

Az is valami: nagy tömeggel együtt csinálni esztelenséget.

THRASYMACHUS

A prédikátor azt hirdette a szószékről, hogy ez igazságos háború.

HANNO

A szószékről nem szoktak hazudni, ami azonban igazságos a fejedelemnek, az nem feltétlenül igazságos neked.

THRASYMACHUS

Az írástudóktól hallottam, hogy mindenkinek szabad a maga mesterségéből élnie.

HANNO

Szép kis mesterség! Lakóházakat felgyújtani, templomokat kirabolni, szent életű hajadonokat megbecsteleníteni, szegényeket kifosztani, ártatlan embereket meggyilkolni.

THRASYMACHUS

A mészárosokat azért fizetik, hogy levágják az állatot. Miért hibáztatod hát a mi mesterségünket, mikor minket azért fogadnak fel, hogy embert öljünk?

HANNO

Nem aggódtál amiatt, hová kerülne a lelked, ha a háborúban pusztulnál el?

THRASYMACHUS

Nemigen. Inkább jó reménnyel voltam, mert Szent Borbála⁶ kegyeibe ajánlottam magam.

HANNO

És oltalmába vett?

THRASYMACHUS

Úgy láttam, bólintott valamelyest.

HANNO

Mikor láttad? Reggel?

THRASYMACHUS

Nem. Vacsora után.

HANNO

Akkor valószínűleg már úgy láttad, a fák is táncolnak az erdőben.

THRASYMACHUS

Hogy kitalál mindent ez az ember! De a legfőbb reménységem Szent Kristófba⁷ helyeztem, akinek a képe előtt mindennap ájtatoskodtam.

HANNO

A sátorban? Hogy kerültek oda szentek?

THRASYMACHUS

Szénnel a ponyvára rajzoltuk őket.

HANNO

Akkor hát nem faszent ez a szénnel rajzolt Kristóf. De tréfán kívül: nem látom, hogyan tudsz ekkora bűnöktől megtisztulni, még ha Rómába mégy is.

THRASYMACHUS

Tudok egy rövidebb utat.

HANNO

Melyik az?

THRASYMACHUS

Elmegyek a domonkosokhoz.⁸ Ott olcsón elintézem azokkal, akiknek ilyesmire felhatalmazásuk van.

HANNO

A szentségtörést is?

THRASYMACHUS

Ha magát Krisztust raboltam volna ki, sőt ha nyakát szegtem volna is! Olyan hatásosak a búcsúcéduláik, hogy minden bűn alól feloldozást adhatnak.

HANNO

Ez rendben volna, ha ugyan Isten is hozzájárul ehhez a bűnbocsánathoz.

⁶ *Szent Borbála* - a várak, tornyok, katonák (elsősorban a tüzérség) védőszentjét tisztelték benne.

⁷ *Szent Kristóf* - az utasok védőszentje. A középkori néphit szerint amely napon valaki Szent Kristóf képét látta, nem halhatott meg hirtelen halállal.

⁸ *domonkosokhoz* - az 1234-ben szentté avatott Domonkos által alapított prédikátorrend tagjai; tevékenységük bírálatával gyakran találkozunk Erasmus műveiben.

THRASYMACHUS

Inkább attól tartok, az ördög nem járul hozzá, Isten ugyanis lényege szerint irgalmas.

HANNO

Kit választasz majd ki magadnak gyóntatóul?

THRASYMACHUS

Azt, akiről úgy látom, a legarcátlanabb, és leginkább híjával van a józan észnek.

HANNO

A zsák hogy megtalálja a maga feltjét... Ha az majd feloldoz, tisztán veszed-e magadhoz az Úr testét?

THRASYMACHUS

Miért ne? Ha szennyes bűneimet az ő csuklyájába szórtam, megszabadultam azok súlyától. A többi annak a gondja, aki feloldoz.

HANNO

Honnan tudod, hogy feloldoz?

THRASYMACHUS

Tudom.

HANNO

Miből gondolod?

THRASYMACHUS

Mert kezét a fejemre teszi, és mormol valamit.

HANNO

Hátha éppenséggel a nyakadba varrja összes bűneidet, amikor kezét fejedre téve ezt mormolja: feloldozlak összes jótetteidről, amelyekből semmit sem találok benned, visszaadlak régi életmódodnak, úgy bocsátlak el, ahogy hozzám jöttél.⁹

THRASYMACHUS

Legyen az ő gondja, mit mond, nekem elég ennyi: hiszek benne, hogy feloldozott.

HANNO

De ezt saját felelősségedre hiszed. Talán Istennek nem elég ez, pedig őelőtte kell felelned.

THRASYMACHUS

Miért is kerültél elé? Hogy megzavard nyugodt lelkiismeretemet?

HANNO

Inkább szerencsés találkozás az, mikor olyan barát akad az ember útjába, aki lelkére beszél.

THRASYMACHUS

Nem tudom, mennyire szerencsés, de éppenséggel nem kellemes.

⁹ *feloldozlak összes jótetteidről...* - a gyóntató pap szertartásos szövegét fordította itt fonákjára Erasmus. Az eredetiből csak az első szót tartotta meg: feloldozlak (latinul: *absolvo te*).

Reuchlin János megdicsőülése

[POMPILIUS, BRASSICANUS]

POMPILIUS

Honnét jössz, hogy útikalap van a fejedben?

BRASSICANUS

Tübingából.

POMPILIUS

Nincs ott semmi újság?

BRASSICANUS

Nem győzők csodálkozni azon, hogy minden ember ennyire szomjazza az újságot. Holott Lovaniumban egy tevét hallottam,¹⁰ amint azt prédikálta éppen, hogy kerülni kell mindent, ami új.

POMPILIUS

Tevéhez méltó beszéd. Méltó volna rá ez az ember, ha ugyan egyáltalán embernek számít, hogy soha ki ne cserélje régi saruit vagy avított kötését, egyék megzápult tojást mindig, és ne igyék mást, csak megecetesedett bort.

BRASSICANUS

Pedig, hogy evvel is tisztában légy, annyira ő sem szereti a régi dolgokat, hogy szívesebben venné a tegnapról maradt levest, mint a frisset.

POMPILIUS

De hagyjuk a tevét: mondd inkább, mi újságot hozol.

BRASSICANUS

Hát bizony ez az újság neki ad igazat, mert rossz.

POMPILIUS

Viszont valamikor ez is régi lesz. Amiből szükségképpen következik, hogy ha minden, ami régi, az jó, és minden, ami új, az rossz, akkor mindaz, ami most jónak számít, valamikor rossz volt, és ami most rossz, az egyszer majd jónak fog számítani.

BRASSICANUS

Így kell lennie, a teve-regula szerint. Sőt az is kiviláglik ebből, hogy aki valamikor, fiatal korában rossz bolond volt, hiszen új volt, ma már jó bolond, mert megvénült.

POMPILIUS

De térjünk a dologra, add elő, akármilyen is az.

BRASSICANUS

A három nyelv tudományának dicső phoenixe, Reuchlin János eltávozott az élők sorából.

¹⁰ *egy tevét hallottam* - teve, latinul *camelus*, gyöngye szójáték a *karmelita* szóval. Ez a rend szolgáltatta az Erasmus és Reuchlin közös művelődési eszményét intézményesítő louvaini Collegium trilingue legfelsőbb ellenfeleit.

POMPILIUS

Bizonyos a hír?

BRASSICANUS

Bizonyosabb, mint szeretném.

POMPILIUS

De mi rossz van abban, hogy tisztelettel övezett nevének halhatatlan emlékezetét az utókorra hagyva, e földi élet bajai közül a boldog lelkek társaságába költözött?

BRASSICANUS

Ezt meg ki mondta neked?

POMPILIUS

Magukból a tényekből következik. Mert nem is halhat meg másképpen az, aki úgy élt, mint ő.

BRASSICANUS

Bizony még inkább ezt vallanád, ha tudnád, amit én tudok.

POMPILIUS

Add tudnom, kérlek.

BRASSICANUS

Nem szabad elmondani.

POMPILIUS

Ugyan miért nem?

BRASSICANUS

Mert aki rám bízta, mély titoktartást fogadtatott meg velem.

POMPILIUS

Ugyanilyen kikötéssel add tovább nekem is. Becsületemre hallgatni fogok.

BRASSICANUS

Ámbátor ez a becsület már nemegyszer csalt meg engem, mégis közlöm veled. Kiváltképpen, mert amúgy is olyan természetű, hogy hasznos, ha minden jóra való ember megtudja. Él Tübingában egy ferences barát, akit mindenki szent életű embernek tart, csak saját maga nem.

POMPILIUS

Komoly bizonyítéka ez annak, hogy valóban szent életű.

BRASSICANUS

Te is elfogadnád hiteles tanúnak, ha elárulnám a nevét.

POMPILIUS

És ha kitalálom?

BRASSICANUS

Az szabadságodban áll.

POMPILIUS

Hajolj hát közelebb a füleddel.

BRASSICANUS

Mire való ez, mikor úgyis egyedül vagyunk?

POMPILIUS

Ez már így szokás. (*Összesúgnak*)

BRASSICANUS

Valóban róla beszélek.

POMPILIUS

A lehető legmegbízhatóbb ember. Az én szememben Sibylla levelének¹¹ fog számítani, amit ő mondott.

BRASSICANUS

Hallgasd végig tehát teljes bizalommal egész beszélgetésünket. Beteg volt a mi Reuchlinunk, eléggé súlyos beteg, de mégis megvolt a remény rá, hogy felgyógyul. Egy ilyen ember méltó lett volna arra, hogy soha meg ne öregedjék, soha ne legyen beteg, és sohase haljon meg. A reggeli órákban meglátogattam az én ferences barátomat, hogy lelkem terhén beszédével könnyítsen. Mert magam is együtt szenvedtem beteg barátommal, kit atyám gyanánt szerettem.

POMPILIUS

Hajh, ki nem szerette őt, hacsak maga nem volt fenéig romlott?

BRASSICANUS

S szólt hozzám a ferences barát: „Brassicanus, vedd ki szívedből a bánatot, a mi Reuchlinunk nem beteg többé.” „Hogyan - mondom én -, talán hirtelen meggyógyult? Hiszen két nappal ezelőtt még nem sok jóval biztattak az orvosok.” Mire ő: „Meggyógyult - monda -, de úgy, hogy ezután soha többé nem kell egészségéért aggódnunk. Ne sírj (mert látta, hogy megerednek a könnyeim), amíg nem hallottál mindent. Hat napja, hogy meg sem látogattam, de mindennapi imádságomba szöve az ő üdvét ajánlottam Isten kezébe. Ma éjszaka aztán, amikor matutinum¹² után megint lepihentem fekvőhelyemre, szelíd és könnyű álom jött reám.”

POMPILIUS

Magam sem tudom, milyen boldog előérzet tölti el a lelkemet.

BRASSICANUS

Nem jár rossz nyomon a lelked. „Láttam magamat - folytatta ő - állni a hidacska előtt, ami valami minden másnál szebben virító rétre vezetett. Úgy simogatta a szemet a pázsit és a lomb smaragdnál zöldőbb zöldje, úgy nevetett az emberre a virágok csillagocskáinak hihetetlen tarkasága, olyan illat járt át mindent, hogy a boldog mezőt elválasztó folyó innenső oldalán mintha nem is virultak volna a rétek, hanem halott és kietlen és fonnyadt illatú lett volna minden. S miközben egészen átadtam magamat a látványnak, éppen elment melletttem Reuchlin; elmenőben héberül köszöntött rám békességet. Már a híd közepén járt, amikor feleszméltem; utána akartam szaladni, de ő tiltó tekintettel nézett vissza rám. *Még nem szabad* - mondta. - *Öt év múlva fogsz követni engem. Addig is légy szemtanúja annak, ami itt történik.*” Ekkor én közbevettem: „Meztelen volt Reuchlin, vagy fel volt öltözve? Egyedül volt vagy kíséreléssel?” „Öltözéke - felelte ő - semmi más nem volt, csak egy fehér lepel, damasznak mondanád, olyan csodálatosan ragyogott. Mögötte hihetetlen szépségű fiú lépkedett, a fiúnak szárnyai voltak, mindjárt gyanítottam, hogy ez az ő jó szelleme.”

¹¹ *Sibylla levelének* - a sibyllák Apollón isten papnői, jósnők. A cumaei Sibylla jóslatait a hagyomány szerint falevelekre írta. Ezek a megbízhatóság jelképeivé váltak.

¹² *matutinum* - a szerzetesek és kanonokok kora hajnali közös imádkozása.

POMPILIUS

Rossz szellem egy sem kísérté?

BRASSICANUS

Sőt több is, legalább a ferences barát szavai szerint. Mint monda, távolabb néhány madár követte hátulról, a madarak tolla egészen fekete volt csak szárnyaik tövén nőttek inkább sárga, mint fehér pelyhek. Színük és hangjuk szerint szarkára vallott volna, csak hogy testük nagysága egyenként tizenhat szarkával ért fel, semmivel sem voltak kisebbek a keselyűnél, fejük búbján bóbitát viseltek, csőrük és karmuk horgasak, begyük duzzadt. A hárpiáknak¹³ nézte volna őket az ember, ha csak hárman lettek volna.

POMPILIUS

És mire készültek ezek a fűriák?¹⁴

BRASSICANUS

Messziről morajló zúgással repültek Reuchlin, a hérosz¹⁵ felé, és szemmel láthatólag megtámadták volna, ha lehetett volna.

POMPILIUS

Mi akadályozta meg őket ebben?

BRASSICANUS

Az, hogy Reuchlin szembefordult velük és keresztet vetett feléjük. *Távozzatok - úgymond -, gonosz nyavalyák, oda, ahová valók vagytok! Elég, ha a halandókat zaklatjátok: rajtam már, aki a halhatatlanok közé vétettem fel, nem fog a ti örült hatalmatok.* Alig mondta ezt ki, beszéli a ferences barát, máris eltávoztak az undok szárnyasok, de olyan bűzt hagytak maguk után, amelyhez képest a trágya majoránnának vagy nárdusnak számítana. Esküvel állította, hogy inkább szállna alá a pokolra, mintsem még egyszer elviselje, hogy ilyen tömjénillat vegye körül.

POMPILIUS

Legyenek átkozottak a gonosz párák.

BRASSICANUS

De hallgasd még meg a többit is, amit a ferences barát mesélt nekem. „Míg ezeket szemléltem figyelmesen - beszélt -, hát megjelent a híd mellett Szent Jeromos, és ilyen szavakkal szólította meg Reuchlint: *Légy üdvözölve, szentséges kollegám. Nekem jutott az a feladat, hogy téged fogadjalak, és az égiek társaságába vezesselek, mert szentséges fáradozásaidnak ezt a jutalmat rendelte az isteni jószág.* S egyúttal elővett egy ruhát, melybe Reuchlint öltöztette.” Ekkor én megkérdeztem: „Mondd, milyen öltözetben és milyen külsőben láttad Hieronymust? Olyan öreg volt-e, ahogyan lefestik? Csuklyája volt-e vagy süvegje és bíbornoki palástja? És volt-e oroszlán a kíséretében?” Mire ő: „Szó sem volt semmi efféléről. Megjelenése kellemes volt, s úgy vallott magas korára, hogy semmi rút nem volt benne, de méltóság annál több. S mi szükség lett volna ott arra, hogy kísérje az oroszlán, amellyel a festők ábrázolni szokták? Bokáig érő ruhát viselt, amely átlátszó volt, mint a kristály. Ugyanilyen volt az is, amit Reuchlinnak adott át. Telides-tele volt hímézve három színben tarkálló nyelvekkel: egy részük aranybronzot, más részük smaragd-

¹³ *hárpiáknak* - a mitológiában undorító, ragadozó szárnyasok; a vak Phineus elől ragadták el az ételt, s amit meghagytak belőle, bepiszkolták.

¹⁴ *fűriák* - a bosszúállás visszataszító külsejű istennői.

¹⁵ *hérosz* - a hősök görög neve, elsősorban haláluk után, mikor az istenek mint „félistent” már maguk közé fogadták.

zöldet, némelyik zafírkéket mutatott. Mindegyik ragyogott, és elrendezésük is erősen hozzájárult a hatás kedvességéhez.”

POMPILIUS

Sejtem már, annak a három nyelvnek a jele volt ez, amelyben kitűntek.

BRASSICANUS

Semmi kétség. Mert, amint beszélte, még a rojtokon is a három nyelv betűi voltak olvashatók, három színnel megkülönböztetve.

POMPILIUS

De vajon minden kíséret nélkül jelent meg ott Hieronymus?

BRASSICANUS

Kíséret nélkül, mondd? Azt az egész mezőt angyalok miriádjai lepték el, és egészen úgy töltötték meg a levegőt, mint mikor a nap sugaraiban látjuk röpködni azokat az apró testecskéket, amelyeket atomoknak neveznek, ha ugyan ilyen mindennapi dologról vehetjük ehhez a hasonlatot. Hiszen az eget sem lehetett volna látni, a napot sem, ha nem lett volna mindez tökéletesen átlátszó.

POMPILIUS

No lám, hát Reuchlinnak már szerencsét lehet kívánni a boldogsághoz. Aztán mi történt?

BRASSICANUS

Hieronymus tiszteletből jobbjára engedte Reuchlint, és úgy vezette a rét közepére. Ott a közepen domb emelkedett, a domb tetején egyik a másikat nyájasan megölelte és megcsókolta. És közben felülről széles hasadékkal megnyílt az ég, valami leírhatatlan fenséget tárva fel, úgy, hogy ehhez képest valósággal hitványnak tetszett mindaz, ami előbb még csodálatra volt méltó.

POMPILIUS

Nem tudnál valami képet adni róla?

BRASSICANUS

Már hogy tudnék én, aki nem is láttam? Az, aki látta, azt állította, hogy semmi szóval nem tudná még csak álomszerű árnyképét sem lefesteni a valóságnak, csupán azt hangoztatta, hogy ő akár ezerszer is kész volna meghalni érte, csak egy rövid szempillantásra is része lehetne még egyszer abban a látványban.

POMPILIUS

S aztán, aztán?

BRASSICANUS

Az ég hasadékan hatalmas oszlop bocsátkozott le, átlátszó, de kellemes fényű tűzből; azon ment fel, egymást átölelve, a két szentséges lélek az égbe, miközben angyali karok olyan dallammal búvöltek el mindent, hogy a ferences barát állítása szerint visszaemlékezni sem tud erre a gyönyörűségre anélkül, hogy elő ne törnének a könnyei. Ezt csodálatos illatár követte. Miután az álom, ha ugyan álomnak lehet nevezni, elhagyta ezt az embert, örülthöz volt hasonló, nem hitte magáról, hogy cellájában van, a hidat és a rétet kereste, és nem tudott másról beszélni, sem másra gondolni. Szerzetének előjárói, amint meggyőződést szereztek róla, hogy ez nem mese (mert kitudódott, hogy Reuchlin ugyanabban az órában távozott a földről, amelyben a látomány ama szent életű ember elé tárult), egyetértő lélekkel adtak hálát Istennek, aki a jámborok jó cselekedeteit bőkezű jutalomban részesíti.

POMPILIUS

Mi más van hátra tehát, mint hogy a szent férfiú nevét a szentek kalendáriumához hozzáírjuk?

BRASSICANUS

Ezt akkor is megtettem volna, ha a ferences barát semmi ilyen látományt nem látott volna, mégpedig aranybetűkkel, és mindjárt Szent Jeromos mellé.

POMPILIUS

Itt haljak meg rögtön, ha nem teszem én is ugyanezt a magam könyvében.

BRASSICANUS

Sőt az én házioltáromon is állni fog, aranyból kiöntve a szentek válogatott társaságában.

POMPILIUS

Az enyémen is állni fog, mégpedig drágakőből kifaragva, ha jó szándékkal arányban áll az anyagi lehetőség.

BRASSICANUS

Könyvtáramban is Hieronymus mellé fogom elhelyezni.

POMPILIUS

Én is a magaméban.

BRASSICANUS

Sőt ezt fogja tenni, ha nem akar hálátlannak mutatkozni, mindenki, aki becsüli és szereti a nyelveket és az irodalmi műveltséget, kivált a Szentírás tudományát.

POMPILIUS

Annyi tudni való, hogy meg is érdemli. De téged nem bánt az az aggály, hogy még nem helyezte a szentek sorába a római pápa tekintélye?

BRASSICANUS

Ki „kanonizálta”, amint mondani szokás, Szent Jeromost? Ki Pál apostolt? Ki a Szűzanyát? Vajon kiknek az emlékezete szentebb minden hívő szemében, azoké, akiket kiváló jámborságuk, akiket szellemük és életük alkotásai ajánlanak mindenki szeretetébe, vagy Sienai Kataliné,¹⁶ akit Pius, e néven a második, a rend és a város iránti kedvezésből iktatott a szentek sorába?

POMPILIUS

Igazat beszélsz. Az az igazi tisztelet valóban, amely önként adatik meg olyan elhunytak egekre méltó érdemeinek, akiknek jótéteményei mindörökké érezhetők maradnak.

BRASSICANUS

Ha tehát így van, te azt hiszed, meg kell ennek a férfiúnak a halálát siratnunk? Sokáig élt, ha ugyan ez számít valamit az ember szerencséjében. Kiválóságának soha el nem múló emlékjeleit hagyta hátra. Jótéteményeivel nevét beírta a halhatatlanságba. Most pedig kiemelkedve az élet bajai közül, az eget élvezi, és Hieronymusszal társalkodik.

POMPILIUS

Viszont sokat szenvedett életében.

¹⁶ *Sienai Kataliné* - a Domonkos-rend népszerű szentje. Politikai szerepe és misztikus tanításai miatt a humanisták nem rokonszenveztek vele; szentté ugyan a humanista II. Pius pápa avatta, de Erasmus szerint is egyrészt a Domonkos-rend nyomására, másrészt lokálpatriotizmusból, mert ő is a Sienával szomszédos Corsignanóban született.

BRASSICANUS

De Szent Jeromos még többet szenvedett. Szerencse, ha valaki gonoszok részéről jó ügyért szenvedhet.

POMPILIUS

Ezt elismerem; a legjobb ügyért a leghitványabb emberek részéről valóban sokat szenvedett Hieronymus.

BRASSICANUS

Amit egykor a sátán az Úr Jézus ellen tett az írástudók és a farizeusok által, azt most is megteszi bizonyos farizeus lelkületű emberek által nem egy olyan férfiú ellen, aki a legderekabb, és virrasztásaival az emberi nem ügyében szerzett érdemet. Most ő a legjobb aratást éri meg a vetésért, amit végzett. Viszont a mi feladatunk az ő emlékezetét mint a szentek szentjét ápolni, az ő nevét magasztalni, s időről időre ilyenféle szavakkal üdvözölni őt: *Ó, szentséges lélek, légy jóakarattal a nyelvek iránt, légy jóakarattal a nyelvek művelői iránt, kedvezz a szent nyelveknek, vidd romlásba a rossz nyelveket, amelyek a gyehenna mérgével vannak megfertőztetve.*

POMPILIUS

Így fogok cselekedni, és buzgón fogom hirdetni, hogy mások is így cselekedjenek. De valószínűnek tartom, hogy sokan lesznek, akik valami kis könyörgést fognak kívánni, amint az már bevett szokás, hogy avval ünnepeljék az üdvözült szent emlékezetét.

BRASSICANUS

Arra gondolsz, amit ők kollektának¹⁷ neveznek?

POMPILIUS

Hát igen.

BRASSICANUS

Ezt már a halála előtt elkészítettem.

POMPILIUS

Mondd el, kérek.

BRASSICANUS

Isten, ki szereted az emberi nemet, ki a nyelvek adományát, mellyel egykor a te apostolaidat az Evangélium hirdetésére a te Szent Lelked által az égből elláttad, választott szolgád, Reuchlin János által a világ javára megújítottad: add, hogy minden nyelven mindenki a te fiad, Jézus dicsőségét hirdesse, hogy megzavard a hamis apostolok nyelvét, akik Bábel bűnös tornyának az építésére esküdtek össze, elhomályosítani törekedvén a te dicsőségedet, míg a magukét igyekeznek emelni, mert egyedül téged illet minden dicsőség, egyszülött fiaddal, Jézussal, a mi urunkkal, és a Szentlélekkel, nemzedékről nemzedékre mindörökké. Ámen.

POMPILIUS

Valóban, elegáns és jámbor könyörgés, pusztuljak el rútol, ha nem fogom mindennap elmondani. És ezt a találkozást szerencsémnek tartom, hogy ilyen szívderítő dolgot tanulhattam tőled.

BRASSICANUS

Sokáig örvendhess neki, és élj egészségben.

¹⁷ kollektának - rövid imádság, a misében a lecke előtt. Erasmus csak alapformáját tartotta meg: ki elláttad... add meg...

POMPILIUS

Légy te is egészséges.

BRASSICANUS

Egészséges: az leszek, bár légy: az nem vagyok.¹⁸

¹⁸ *Légy te is egészséges... légy: az nem vagyok* - a Ciceróra visszavezethető szójáték (*Vale tu quoque - Valebo sed non coquus*) az eredetiben sem sokkal szellemesebb.

Igazság és hamisság

[PSEUDOCHEUS,¹⁹ PHILETYMUS²⁰]

PHILETYMUS

Honnan szeded azt a sok hazugságot?

PSEUDOCHEUS

Honnan kerül elő a pók hálója?

PHILETYMUS

Tehát nem szerzett tudományod ez, hanem veled született.

PSEUDOCHEUS

Természetemnél fogva van rá hajlamom: a tudomány és a gyakorlat növelte képességemet.

PHILETYMUS

Nem szégyelled?

PSEUDOCHEUS

Éppoly kevésbé, mint a kakukk a maga szavát.

PHILETYMUS

Neked azonban van rá módod, hogy szavadat megváltoztasd, és az embernek azért van nyelve, hogy igazat mondjon.

PSEUDOCHEUS

Inkább, hogy hasznosat. Az igazmondás bizony nem mindig válik hasznára az embernek.

PHILETYMUS

Éppen úgy hasznos néha, ha valakinek enyves a keze. S a közmondás azt bizonyítja, hogy ez a bűn rokon a tieddel.

PSEUDOCHEUS

Mindkét bünt köztiszteltben álló nagyságok védelmezik: a hazugságot Ulixes, akit Homerus énekelt meg, a lopást meg éppen egy isten, Mercurius, ha hihetünk a költőknek.

PHILETYMUS

Akkor miért szidja az egész világ a hazudozókat, és miért akasztják fel a tolvajokat?

PSEUDOCHEUS

Nem azért, mert hazudnak vagy lopnak, hanem mivel ügyetlenül hazudnak és lopnak, vagy mert nincs megfelelő gyakorlatuk, vagy mert szakértelmük nem kielégítő.

PHILETYMUS

Van-e olyan író, aki a hazudozás tudományára tanít?

PSEUDOCHEUS

Ennek a tudománynak jórészt a ti rétoraitok a mesterei.

¹⁹ *Pseudocheus* - aki önti, ontja a hazugságot, a hazudozó.

²⁰ *Philetymus* - aki kedveli az igazságot, az igazságszerető.

PHILETYMUS

Ők az ékesszólásra tanítanak.

PSEUDOCHEUS

Igaz. De az ékesszólás jórészt abból áll: ügyesen hazudni.

PHILETYMUS

Mit értesz azon: ügyesen hazudni?

PSEUDOCHEUS

Határozzam meg?

PHILETYMUS

Kérlek!

PSEUDOCHEUS

Azt jelenti: úgy hazudni, hogy hasznára legyen az embernek, és ne kapják rajta.

PHILETYMUS

De nap nap után sokakat rajtakapnak.

PSEUDOCHEUS

Azok nem tökéletesen képzett mesterek.

PHILETYMUS

Hát te az vagy?

PSEUDOCHEUS

Ügyszólván az.

PHILETYMUS

Próbáld meg, rá tudsz-e engem szedni!

PSEUDOCHEUS

Téged is, legkedvesebb uram, ha kedvem tartja.

PHILETYMUS

Hazudjál hát nekem valamit!

PSEUDOCHEUS

Már hazudtam is. Nem vetted észre?

PHILETYMUS

Nem.

PSEUDOCHEUS

Akkor most jól figyelj. Már kezdek is hazudni.

PHILETYMUS

Figyelek. Mondj valamit!

PSEUDOCHEUS

Másodszor is hazudtam, anélkül, hogy észrevetted volna.

PHILETYMUS

Én bizony mind ez idáig semmi hazugságot nem hallottam.

PSEUDOCHEUS

Hallottál volna, ha értenél ehhez a tudományhoz.

PHILETYMUS

Világosíts fel.

PSEUDOCHEUS

Az imént legkedvesebb uramnak szólítottalak. Hát nem szemenszedett hazugság ez, amikor még kedves sem vagy! Meg aztán, ha kedves volnál is, akkor sem szólíthatnálak legkedvesebbnek, minthogy igen nagy számban akadnak, akik nálad kedvesebbek.

PHILETYMUS

Most bizony rászedtél.

PSEUDOCHEUS

Erőltess meg hát az agyadat, megtalálod-e a második hazugságomat!

PHILETYMUS

Nem jövök rá.

PSEUDOCHEUS

Hiába keresem éleselméjűségedet, amelynek egyébként tanújelét szoktad adni.

PHILETYMUS

Elismerem: vezess rá.

PSEUDOCHEUS

Amikor azt mondtam: „Már kezdek is hazudni”, nemde hatalmasat hazudtam, hiszen hosszú évek óta egyebet sem teszek, csak hazudom, másfelől röviddel azelőtt, hogy ezt mondtam, ugyancsak hazudtam.

PHILETYMUS

Csodálatos bűvészkedés.

PSEUDOCHEUS

Legalább most, miután felvilágosítottalak, hegyezd füled, hogy észrevedd, ha hazudom.

PHILETYMUS

Hegyezem a fülem: mondd.

PSEUDOCHEUS

Már meg is történt. Te pedig elismételted a hazugságot.

PHILETYMUS

Most meg fogsz győzni, hogy nincs sem szemem, sem fülem.

PSEUDOCHEUS

Minthogy az ember nem tudja mozgatni a fülét, ennélfogva nem hegyezheti, és nem lógathatja, ilyenformán rászedtelek, mondván, hogy hegyezd a füled.

PHILETYMUS

Ilyen hazugságokkal tele van minden ember élete.

PSEUDOCHEUS

Nemcsak ilyenekkel, kedvesem. Ez csak játék. Vannak azonban hazugságok, amelyek hoznak is valamit a konyhára.

PHILETYMUS

Undorítóbb hazugsággal vagyont szerezni, mint a latrina szennyéből.

PSEUDOCHEUS

Lehet, de csak azoknak, akik nem értenek a hazudozás tudományához.

PHILETYMUS

Miben áll hát ez a te tudományod?

PSEUDOCHEUS

Nem méltányos dolog, hogy ingyen tanítsalak. Fizess, és akkor meghallod.

PHILETYMUS

Nem adok pénzt ilyen rossz hírű tudományért.

PSEUDOCHEUS

Te talán elajándékozod a birtokodat?

PHILETYMUS

Olyan ostoba nem vagyok.

PSEUDOCHEUS

Én pedig a magam tudományával biztosabb nyereségre teszek szert, mint te a birtokodból.

PHILETYMUS

Tartsd meg a tudományodat. De azért mondj egy példát, hadd lássam, nem üres fecsegés, amit beszélsz.

PSEUDOCHEUS

Íme, egy példa. Sok ember legkülönbözőbb ügyeiben van benne a kezem: adok-veszek, kezességet vállalok, kölcsönt adok és kapok, letéteket veszek át megőrzésre.

PHILETYMUS

Azután?

PSEUDOCHEUS

Különösen olyanokra vadászom, akik nem egykönnyen kapnak rajta.

PHILETYMUS

Kikre?

PSEUDOCHEUS

Ostobákra, feledékenyekre, meggondolatlanokra, akik nagyon messze vannak, és akik meghaltak.

PHILETYMUS

Az bizonyos, hogy a halottak senkit sem tudnak megcáfolni.

PSEUDOCHEUS

Ha valakinek hitelbe adok el valamit, pontosan feljegyzem a számlakönyvembe.

PHILETYMUS

És azután?

PSEUDOCHEUS

Amikor a fizetés esedékessé válik, több árut számítok fel a vevőnek, mint amennyit kapott. Ha meggondolatlan vagy feledékeny, biztos a hasznom.

PHILETYMUS

És ha rajtakap?

PSEUDOCHEUS

Hozom a számlakönyvem.

PHILETYMUS

És ha az illető meggyőző arról, hogy nem kapta meg, amit rovására írtál?

PSEUDOCHEUS

Tiltakozom, amennyire lehetséges, ebben a tudományban ugyanis a szégyenlősség egyáltalán nem hasznos. Ha minden kötél szakad, kitalálok valamit.

PHILETYMUS

Ha teljesen nyilvánvaló, hogy rajtacsíptek?

PSEUDOCHEUS

Mi sem könnyebb: a szolgám tévedett, vagy cserbenhagyott az emlékezetem. Ravasz dolog még: több számlát összekapcsolni: így könnyebb csalni. Példának okáért: egyes tételeket törölök, mert kiegyenlítették, másokért még semmit sem fizettek. Mindezt a következő lapokon úgy összekeverem, hogy a végén semmit sem törölök. Amikor elszámolunk, vitára kerül sor, többnyire én kerekedem felül, még ha hamis eskü árán is. Azután ez is jó fogás: olyannal kezdek elszámolni, aki éppen utazás előtt áll, és ezért erre nem készült fel. Én azonban mindig résen vagyok. Elhelyeznek nálam valamit, én elteszem, és nem továbbítom. Hosszú idő telik bele, mire az illető tudomást szerez róla, akinek küldték. Végül, ha már nem lehet tagadni, azt mondom, elveszítettem, vagy erősen állítom, hogy elküldtem, amit nem tettem, s a kocsisokra hárítom a felelősséget. Ha végül is nem tudom elkerülni, hogy visszaadjam, akkor kevesebbet adok vissza.

PHILETYMUS

Igazán szép tudomány!

PSEUDOCHEUS

Néha ugyanazon a címen kétszer kapok pénzt, ha jól megy: egyszer otthon, egyszer ott, ahová utazom. Én mindenütt ott vagyok. Eközben idő múltával feledésbe merül a dolog, a számlák összekeverednek, valaki meghal vagy hosszú útra indul. És ha végképpen mellétaláltam, legalább közben használtam az idegen pénzt. Egyeseket látszólagos nagylelkűségemmel hálózok be, hogy hazugságaimat fedezzék, de mindig más rovására: a magaméból egy fillért sem adnék, még a tulajdon anyámnak sem. Bár egyenként jelentéktelennek tűnik a haszon, de a sok kicsiből tekintélyes halom lesz, mert, amint már mondtam, sok ember ügyeiben van benne a kezem. Sok fortélyja van továbbá annak, hogy rajta ne kapjanak. De a legjobb az: megkaparintom mindenkinek a levelét, akiét csak tudom, kinyitom és elolvasom. Ha azt gyanítom, károm lesz belőle, elrejttem, s ha visszaadom is, akkor adom vissza, amikor nekem tetszik. Azután egymástól igen messze lakó emberek között hazugságaimmal ellenségeskedést idézek elő.

PHILETYMUS

Mi hasznod ebből?

PSEUDOCHEUS

Ez két szempontból is hasznos. Először: ha nem sikerül valami, amit másnak a nevében megígértem, sőt már sápot is kaptam rá (légből kapott üzleteket ugyanis szintén nagy áron fizettetek meg magamnak), azt hazudom: ezen vagy azon múltott, hogy füstbe ment.

PHILETYMUS

És ha az illető tagadja?

PSEUDOCHEUS

Az messze van, mondjuk Bázelen. Én meg Angliában tettem ígéretet. Erre az történik, hogy kettejük között vita támad, egyikük sem hisz a másiknak, ha engem okol. Íme, egy példa tudományomra!

PHILETYMUS

Mi, egyszerű emberek, akik nevükön szoktuk nevezni a dolgokat, lopásnak hívjuk ezt a te tudományodat.

PSEUDOCHEUS

Ó, milyen járatlan vagy a jogi formulákban! Hát lehet lopás címén eljárást indítani az ellen, aki sikkasztott, esküvel tagadja le a kapott kölcsönt, vagy más fortéllyal szélhámoskodik?

PHILETYMUS

Így kellene lennie.

PSEUDOCHEUS

Láthatod, milyen előrelátók ennek a tudománynak a mesterei. Több haszon van ezekből az üzletekből, mint a lopásból, vagy legalább ugyanannyi; a kockázat meg kisebb.

PHILETYMUS

Az ördög vigyen el fortélyaiddal és hazugságaiddal együtt. Nem mondhatom neked ugyanis: Isten veled.

PSEUDOCHEUS

Te csak zsörtölődj, és maradj meg a szegénységgel járó igazmondás mellett. Én eközben Ulixes és Mercurius védelme alatt tolvajlásból és hazudozásból kellemesen fogok élni.

Hajótörés

[ANTONIUS, ADOLPHUS]

ANTONIUS

Borzalmas dolgokat mesélsz. Ezt nevezik hajózásnak? Isten mentsen attól, hogy valaha is ilyesmire vetemedjem.

ADOLPHUS

Pedig amiről idáig beszéltem, merő tréfa ahhoz képest, amit most fogsz hallani.

ANTONIUS

Máris több az elégnél az a baj, amit hallottam. Elborzadok, miközben te felidézed az emlékezetét, mintha magam is benne volnék a veszedelemben.

ADOLPHUS

Nekem egyenesen jólesik a kiállt szenvedésekre visszaemlékezni. Azon az éjszakán történt valami, ami a hajóskapitány bizalmát megmenekülésünk iránt úgyszólván végképp megrendítette.

ANTONIUS

Hadd halljam, mi volt az.

ADOLPHUS

Az éjszaka elég világos volt, az árbockosárban állt az egyik matróz, és körülkémlelt, hogy nem pillantja-e meg már a szárazföldet. Egyszerre csak valami tüzes gömb jelent meg mellette: hajóseMBER számára baljóslatú jel ez, mikor egyedül jelenik meg, de szerencsés előjel, ha páros láng formájában. Ilyenkor a régiség Castort és Polluxot²¹ vélte látni.

ANTONIUS

De mi közük ezeknek a hajósokhoz, mikor az egyik lovas volt, a másik meg ökölvívó?

ADOLPHUS

Így látták jónak a poéták. A hajóskapitány, aki a kormány mellett ült, megszólította: „Cimbora (mert így szólítják meg egymást a hajósok), látod-e, milyen útitárs szegődött melléd?” „Látom - felelte ez -, és könyörögve kérem, hogy hozzon szerencsét reánk.” Ezután a tüzes gömb végiggördült a hajókötelek között, és meg sem állt egészen a hajóskapitányig.

ANTONIUS

Nem volt ez magánkívül a félelemtől?

ADOLPHUS

A hajósok hozzá vannak szokva a rendkívüli jelenségekhez. Ott is csak keveset időzött, majd végiggördült az egész hajó peremén, végül is a fedélzet közepén összeomlott és eltűnt. Dél felé a vihar egyre jobban nekivadult. Láttad-e valaha az Alpesekeket?

ANTONIUS

Láttam.

²¹ Castort és Polluxot - a görög-római mitológiában Léda ikerfiai, a hajósok védői; a régiek segítő megjelenésüket látták abban a légköri fényjelenségben, amelyet az olasz hajósok utóbb Szent Elmo tüzének neveztek.

ADOLPHUS

Azok a hegyek kis dudorodások, ha a tenger hullámaihoz hasonlítjuk őket. Ahányszor a magasba emelt minket, ujjunkkal érinthettük volna a holdat, ahányszor a mélybe szálltunk, úgy éreztük, hogy a föld megnyílt alattunk, és egyenesen a Tartarusba jutunk.

ANTONIUS

Elvesztette az a józan eszt, aki a tengerre bizza magát.

ADOLPHUS

Míg a matrózok hiába birkóznak a viharral, végül hozzájuk lép a hajó kapitánya, halál-sápadtan.

ANTONIUS

Ez a sápadtság nyilván valami nagy bajra mutatott.

ADOLPHUS

„Barátaim - szólt a kapitány -, nem vagyok többé ura a hajónak. Győztek a szelek, nincs más hátra, mint hogy reménységünket Istenbe helyezzük, és ki-ki készüljön fel a leg-rosszabbra.”

ANTONIUS

Igazi skytha prédikáció!²²

ADOLPHUS

„De mindenekelőtt - folytatta - könnyíteni kell a hajó megterhelésén, így parancsolja a szükség kényszerítő ereje. Jobb az életet megóvni a vagyon árán, mintsem a vagyonnal együtt elpusztulni.” El kellett ismernünk, hogy igaza van: egymás után hajigáltuk a tengerbe az értékes áruval tele ládákat.

ANTONIUS

Ez volt csak igazán tengernyi veszteség.

ADOLPHUS

Volt ott egy olasz, aki a skót királynál járt követségben; ennek a ládája tele volt ezüst-edényekkel, gyűrűkkel, posztóval és selyemruhákkal.

ANTONIUS

És nem akart a tengerrel alkudozni?

ADOLPHUS

Nem bizony, hanem azt kívánta, hogy vagy együtt pusztuljon el a szívéhez nőtt kincsekkel, vagy együtt meneküljön meg velük. Ezért aztán ellenállást tanúsított.

ANTONIUS

Hát a hajóskapitány mit szólt mindehhez?

ADOLPHUS

„Miattunk - mondotta - te magad elpusztulhatnál a vagyonoddal együtt, de az már nem való, hogy mi mindnyájan a te kincsesládáért tegyük kockára az életünket. Ha nem tetszik, tégedet a ládával együtt fogunk a tengerbe hajítani.”

ANTONIUS

Igazi matrózbeszéd!

²² skytha prédikáció - a műveletlen, barbár szkítákhoz illő durva beszéd.

ADOLPHUS

Így az olaszoknak is meg kellett hoznia a maga áldozatát, igaz, hogy közben elátkozta az ég meg a pokol lakóit egyaránt, amiért ilyen barbár elemre bízta a maga életét.

ANTONIUS

No, a „barbár” szóról ráismerek az olaszra.

ADOLPHUS

Kicsivel utóbb a szelek nemhogy megszelídültek volna a mi ajándékainktól, elszakították a hajóköteleket, és szétzilálták a vitorlákat.

ANTONIUS

Ez már kellemetlen.

ADOLPHUS

Akkor ismét odajött hozzánk a kapitány.

ANTONIUS

Hogy beszédet tartson?

ADOLPHUS

„Barátaim - szólított meg minket -, az idő int, hogy ki-ki Istennek ajánlja lelkét, és készüljön föl a halálra.” S mikor megkérdezték némelyek, akik valamennyire értettek a tengerészethez, hogy nézete szerint még hány óra hosszat tudja fenntartani a hajót, azt felelte, hogy nem tud ígérni semmit, de három óránál tovább semmi esetre sem.

ANTONIUS

Ez a beszéd még kegyetlenebb volt, mint az első.

ADOLPHUS

Amint ezt kimondta, parancsot adott, hogy vágják el valamennyi hajókötelet, és az árbocot, egészen a tartótól fogva, melybe illesztve volt, fűrészeljék le, s a vitorlarudakkal együtt taszítsák a tengerbe.

ANTONIUS

Miért?

ADOLPHUS

Mínhogy a vitorlát már úgyis lerángatta vagy legalább összeszaggatta a vihar, inkább teher volt az egész, mint segítség: minden reményünket a kormánylapátba vetettük.

ANTONIUS

Mit csináltak ezalatt az utasok?

ADOLPHUS

Nyomorúságos látványban lehetett volna részed ott. A matrózok énekelték: „Üdvözlégy, Királynő!” és könyörögtek a Szűzanyához, nevezvén őt tenger csillagának, ég királynőjének, világ úrnőjének, üdvösség kikötőjének és sok más megszólítással hízelegve neki, melyekkel sehol sem illeti a Szentírás.

ANTONIUS

Mi köze neki a tengerhez, mikor, ha nem tévedek, ő soha nem ült hajóra?

ADOLPHUS

Egykor régen Venus volt a hajósok pártfogója, mivel az a hit járta, hogy ő a tengerből született. Mikor aztán Venus megvonta pártfogását, ennek az éppenséggel nem szűz anyának a helyébe lépett a Szűzanya.

ANTONIUS

Tréfálsz.

ADOLPHUS

Némelyek leborultak a fedélzeten, és úgy imádkoztak a tengerhez, ami olaj csak kéznél volt, mind a hullámokra öntötték, s egészen úgy hízelegtek neki, mint valami haragvó fejedelmi személynek szoktunk.

ANTONIUS

Mit mondtak?

ADOLPHUS

„Ó, legkegyelmesebb tenger, ó, legnagyobb tenger, ó, leggazdagabb tenger, ó, leggyönyörűsebb tenger, szelídülj meg, oltalmaz meg minket!” Sok ilyesmit ajdoltak a tenger süket fülébe.

ANTONIUS

Nevetséges babona. Hát mások mit tettek?

ADOLPHUS

Némelyek semmit, csak hánytak. De legtöbben fogadalmakat tettek. Volt ott egy angol, aki aranyhegyeket ígért a Walsinghami²³ Szent Szűznek arra az esetre, ha élve ér földet. Mások sok mindent ígértek a szent keresztfa egy-egy darabjának, amelyet ezen és ezen a helyen őriznek, mások ismét annak, amely itt és itt található. Ezt teszik Szűz Máriával, aki sok helyen székel, és azt gondolják, hogy célját téveszti a fogadalom, ha nem jelölik meg ezt vagy azt a székhelyet is.

ANTONIUS

Nevetséges: mintha a szentek nem laktának az égben.

ADOLPHUS

Voltak, akik megfogadták, hogy karthauzi barátnak állnak, volt egy, aki arra tett ígéretet, hogy Compostellai Szent Jakabhoz fog elzarándokolni mezítláb és fedetlen fővel, testén csupán egy páncélinggel, élelmét útközben koldulva össze magának.

ANTONIUS

Szent Kristófra senki sem gondolt?

ADOLPHUS

Egyetlen embert hallottam, nem is álltam meg nevetés nélkül, aki jó hangosan, hogy mindenesetre meghallgatásra találjon, Kristófnak, aki a párizsi székesegyházban áll inkább hegy, mint szobor gyanánt méretezve, egy akkora viaszgyertyát ígért, mint ő maga. Míg ezt hajtogatta, olyan hangosan, ahogy csak torkán kifért, egy ismerőse, ki éppen mellette állt, megbökte könyökével, és figyelmeztette: „Te, vigyázz, mit ígérsz! Hiszen ha minden vagyondat árverésre bocsátod, akkor sem volnál képes ezt kifizetni.” Erre a mi emberünk halkabbra fogta a szót, nyilván, hogy Kristóf meg ne hallhassa, így felelt: „Hallgass, te bolond! Hát azt hiszed, hogy komolyan beszélek? Csak érezzek egyszer szárazföldet a talpam alatt, nem adok neki még egy faggyúgyertyácskát sem!”

²³ *Walsinghami* - Walsingham angliai város. Az itt található híres Szűz Mária-szobrot másutt Virgo Parathalassianak (tenger melletti Szűznek) is nevezi Erasmus.

ANTONIUS

Ó, agyafűrt szellem! Gyanítom, bataviai²⁴ lehetett.

ADOLPHUS

Nem, de mindenesetre zeelandi.²⁵

ANTONIUS

Csodálom, hogy senkinek nem jutott eszébe Pál apostol, aki egykor maga is utazott hajón, és a hajótörésből kimenekült a szárazra. Hiszen ő, ki magán tapasztalhatta ezt a szerencsétlenséget, megtanulhatta, hogy segítséget nyújtson másoknak.

ADOLPHUS

Pálról szó sem esett.

ANTONIUS

Imádkoztak közben?

ADOLPHUS

Ebben versenyeztek egymással. Az egyik a *Salve Reginá-t*²⁶ énekelte, a másik a *Hiszekegyet*. Egyeseknek saját kis könyörgéseik voltak, melyek nem sokban különböztek a bajelhárító varázsmondóktól.

ANTONIUS

Hogy a csapás milyen jámborrrá teszi az embert! Ha jól megy sorunk, sem Isten, sem egyetlen szent nem jut az eszünkbe. De mit tettél te azalatt? Egy szentnek sem tettél semmi fogadalmat?

ADOLPHUS

Nem bizony.

ANTONIUS

Miért nem?

ADOLPHUS

Mert nem alkudozom a szentekkel. Hiszen mi volna más az „adok, hogy megtedd” vagy „megteszem, hogy megtedd” formulájára szabott szerződésnél, ha azt mondod, hogy „gyertyát adok, ha kiúszom”, „elzarándokolok Rómába, ha megoltalmazol”?

ANTONIUS

De kérted legalább valamelyik szent segítségét?

ADOLPHUS

Nem én, még azt sem.

ANTONIUS

De hát miért nem?

ADOLPHUS

Mert túlságosan tágas a mennyország. Ha valamelyik szentre bízom az én üdvösségemet, tegyük fel, Szent Péterre, aki talán elsőnek fogja meghallani, mert a kapualjban álldogál,

²⁴ *bataviai* - Batavia Hollandia latin neve. Eredetileg csak a Rajna, a Waal és a Maas folyók torkolatvidéke (Insula Batavorum).

²⁵ *zeelandi* - Zeeland Hollandia délnyugati része, a Schelde torkolatvidéke.

²⁶ *Salve Reginá-t* - Üdvözlégy Mennyei Királynéja (latin egyházi ének).

mielőtt ő odaérne az Úristenhez, mielőtt szót szólhatna az érdekemben, én már el is pusztulok.

ANTONIUS

Hát mit csináltál?

ADOLPHUS

Egyenesen az Atya elé járultam, mondván: *Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben*. Nincs szent, aki gyorsabban hallaná meg, mint ő, vagy szívesebben adná meg, amit kérünk.

ANTONIUS

De a lelkiismereted nem szólt közbe? Nem féltél Atyádnak szólítani azt, akit annyi bűnőddel bántottál meg?

ADOLPHUS

Hogy őszinte legyek, lelkiismeretem nem volt egészen tiszta, de utóbb összeszedtem bátorságomat, illetéknéppen gondolkodva magamban: Egyetlen apa sem haragudhatik annyira fiára, hogy, ha életveszedelemben látja őt a rohanó folyóban vagy a tóban, hajánál fogva ne rántaná ki a partra. Mindnyájunk közül senki sem viselkedett nyugodtabban, mint egy asszony, aki apró gyermekét tartotta ölében, éppen szoptatta.

ANTONIUS

Hát ő mit tett?

ADOLPHUS

Egyedül ő nem kiáltozott és nem sírt, és nem is fogadkozott, csak csendesén imádkozott, gyermekét átölelve. Közben, minthogy a hajó időnként zátonyhoz csapódott, a kapitány, attól való féltében, hogy egészen szétesik, a hajó orra felől és a tat felől hajókötelekkel csavarta körül.

ANTONIUS

Elég nyomorúságos biztosíték.

ADOLPHUS

Ezalatt valami öreg pap állt ott fel, hatvanesztendő volt, a neve Ádám. Egy szál ingre vetkőzött, és lábbelijét is ledobva felszólított mindnyájunkat arra, hogy ugyanígy készüljünk fel az úszásra. És így állva a hajó közepén, beszédet tartott nekünk, Gersonból²⁷ idézve az öt igazságot a gyónás hasznáról; biztatott is mindnyájunkat, hogy ki-ki készüljön fel az életre is, a halálra is. Volt ott egy Domonkos rendi barát is, a kettőnek gyóntak meg azok, akik gyónni akartak.

ANTONIUS

És te?

ADOLPHUS

Én, látva a tolongást, csendesén meggyóntam Istennek, az ő színe előtt elítélve gonoszágomat, és az ő könyörületéhez folyamodva.

ANTONIUS

Hová jutottál volna, ha akkor ott elpusztulsz?

ADOLPHUS

Ezt az örök bíróra: Istenre bíztam. Mert nem akartam a saját bírám lenni, de mégsem

²⁷ *Gersonból* - Jean Gerson (1363-1429) francia teológus, a párizsi egyetem rektora. Husz János ellenfele volt a konstanzi zsinaton. Több misztikus és skolasztikus jellegű munka szerzője.

hagyta el lelkemet minden jó reménység. Míg ezek történtek, visszatért közénk könnyben úszó szemekkel a hajóskapitány. „Készüljön fel mindenki - mondta -, mert a hajó már negyedóra hosszat sem fog kitartani.” Már több helyen beszakadt, és magába vette a vizet. Kevéssel utóbb jelenti nekünk a kapitány, hogy távolról templomtornyot lát, s egyben buzdított, hogy kérjük annak a szentnek a közbenjárását, akinek a pártfogása alatt áll az a templom. Mindenki leborult, és az ismeretlen szenthez könyörgött.

ANTONIUS

Ha nevén szólítottátok volna, talán meghallgatott volna benneteket.

ADOLPHUS

A neve ismeretlen volt. Közben a kapitány, amennyire csak bírta, arrafelé irányította a hajót, mely már erősen sérült volt, és már minden oldalról magába itta a vizet, sőt egészen szét is esett volna, ha a kötelekkel nem lett volna összekötözve.

ANTONIUS

Elég nehéz helyzet.

ADOLPHUS

Annyira jutottunk, hogy a helység lakói megpillantottak minket, és felismerték veszélyes helyzetünket. Tömegesen tódultak a partra, ruháikat lengetve és sapkáikat lándzsanyélre tűzve hívtak magukhoz minket, és égne emelt karokkal jelezték, hogy együtt éreznek velünk.

ANTONIUS

Türelmetlenül várom, mi történt aztán.

ADOLPHUS

Már az egész hajót ellepte a víz, úgyhogy semmivel sem érezhattuk magunkat nagyobb biztonságban a hajón, mint a tenger hullámaiban.

ANTONIUS

Most kellett volna a Szent Horgony oltalmához folyamodni.

ADOLPHUS

Éppen ellenkezőleg történt: amihez folyamodtunk, nyomorultul ingatagnak bizonyult. A matrózok a mentőcsónakból kimeregették a vizet, és a csónakot vízre bocsátották. Mindenki azon volt, hogy a mentőcsónakba jusson, de a matrózok a nagy kavarodásban azt kiabálták, hogy a csónak nem képes ennyi embert befogadni, ragadja meg ki-ki azt, amit meg tud ragadni, és próbáljon úszni. A helyzet nem tűrt hosszabb tanakodást, volt, aki evezőt ragadott kezébe, egy másik a kormányrudat, mások egy dézsát vagy egy vödört, vagy egy szál deszkát, s ki-ki a maga mentőeszközére támaszkodva a habokra bízta magát.

ANTONIUS

Mi történt ezalatt avval az asszonykával, aki egymaga nem vett részt a jajveszékelésben?

ADOLPHUS

Ő ért elsőnek partot.

ANTONIUS

Hogy volt ez lehetséges?

ADOLPHUS

Egy görbe deszkára ültettük, és úgy hozzákötöttük, hogy nem egykönnyen eshetett volna le róla, egy kisebb deszkát a kezébe adtunk, hogy az evezőt helyettesítse vele, ellátva áldásunkkal, kitettük a habokra, megtaszítva egy rúddal, hogy messze kerüljön a hajótól,

amely felől a legközvetlenebb veszedelem fenyegetett. Mire ő baljában csecsemőjét tartva, jobbjával evezni kezdett.

ANTONIUS

Ó, hős lelkű asszony!

ADOLPHUS

Mikor már nem volt más hátra, egy ember leszakította a hajóról a Szűzanya fából faragott szobrát, mely már korhadt volt és patkányrágta, magához ölelte, és úszni kezdett vele.

ANTONIUS

A mentőcsónak sértetlenül partot ért?

ADOLPHUS

Senki nem pusztult el hamarább. Pedig harmincnál többen voltak benne.

ANTONIUS

Milyen balvégzet okozta ezt?

ADOLPHUS

Még mielőtt el tudott volna szabadulni a nagy hajó mellől, ennek az ingadozása következtében a víz alá merült.

ANTONIUS

Ó, gonosz sors! S aztán mi történt?

ADOLPHUS

Én, míg másokkal törődtem, kis híja, hogy oda nem veszem.

ANTONIUS

Hogyan?

ADOLPHUS

Mert már nem maradt semmi, ami alkalmas lett volna mentődeszkának.

ANTONIUS

Parafa tett volna ott jó szolgálatot.

ADOLPHUS

Annyi bizonyos, hogy ebben a helyzetben többre becsültem volna egy darab hitvány parafát, mint valami drága arany gyertyatartót. Amint körülnéztem, végül is az árbocrúd legalsó részét vettem észre. Minthogy egyedül nem tudtam kiemelni a helyéből, segítség után néztem. Így aztán ketten fogóztunk bele, és a tengerre bíztuk magunkat, úgy, hogy én a jobb oldali végét fogtam, társam a bal oldalit. Míg így hányt-vetett minket a hullám, a pap, aki az előbb a hajón prédikált, közepén a vállunkra ugrott. Pedig nagy testű ember volt. Elkiáltottuk magunkat: „Ki ez a harmadik? Ez fogja a mi vesztünket okozni!” Mire ő a legnagyobb lelki nyugalommal így felelt: „Ne féljete, van itt elég hely. Majd megsegít az Isten.”

ANTONIUS

Miért csak ilyen későn szánta rá magát az úszásra?

ADOLPHUS

Sőt a csónakban kellett volna helyet foglalnia, a domonkos baráttal együtt, mert ezt a tiszteletet mindenki megadta neki. De, bár kölcsönösen meggyóntak egymásnak a hajón, mégis, nem tudom, milyen körülményről megfélelkezve, ismét a hajó szegletébe vonultak

gyónni, és egyik a másik felé emelte feloldozó kezét. Közben a csónak elsüllyedt: így mesélte nekem Ádám.

ANTONIUS

És mi történt a domonkos baráttal?

ADOLPHUS

Ez, mint ugyancsak a paptól hallottam, a szentek segítségét kérve ledobta ruháit, és anyaszült meztelenül az úszáshoz folyamodott.

ANTONIUS

Melyik szenteket hívta segítségül?

ADOLPHUS

Domonkost, Tamást, Vincentiust és nem tudom én, milyen Pétert,²⁸ de legjobban bízott Sienai Katalinban.

ANTONIUS

Krisztus nem is jutott az eszébe?

ADOLPHUS

Legalábbis a pap így mesélte.

ANTONIUS

Még inkább tudott volna partra úszni, ha nem dobta volna le magáról a szent csuklyát: e nélkül hogyan ismerhetett volna rá Sienai Szent Katalin? De folytasd a magad történetét.

ADOLPHUS

Amíg a hajó mellett haladtunk, a habok önkényén ide-oda hánykolódva, társam, aki bal felől fogózott a gerendába, a kormányrúdba ütközött, és combját törte. Így őt elsodorta a hullám; a pap örök nyugalomért könyörgött számára, és elfoglalta helyét, buzdítva engemet, hogy bátor szívvel tartsam azt az oldalt, amelyik nekem jutott, és fáradhatatlanul mozgassam a lábaimat. Közben rengeteg sós vizet nyeltünk. Neptunus nemcsak sós fürdőt rendelt nekünk, hanem sós italról is gondoskodott, bár a pap azt is megmutatta, hogy ez ellen hogyan kell védekezni.

ANTONIUS

Ugyan hogyan?

ADOLPHUS

Ahányszor csak velünk szembe jött a hullám, ő tarkóját fordította feléje, és száját szorosan becsukta.

ANTONIUS

Éltrevaló öregember lehetett!

ADOLPHUS

Amint már jó darabig így úsztunk, s valamennyire előbbre jutottunk, a pap, ki, mint mondtam, rendkívül nagy termetű volt, megszólalt: „Ne félj, már biztos talajt érzek magam alatt.” Én nem mertem ennyit remélni sem. „Messzebb vagyunk még a parttól -

²⁸ *Domonkost, Tamást, Vincentiust... Pétert* - a Domonkos-rend népszerű szentjei a már említett Sienai Katalin mellett: Domonkos (1170-1221), a rend alapítója; Aquinói Szent Tamás (1226-1272), legnagyobb filozófusa; a spanyol Ferrerius Szent Vince (megh. 1419-ben). A sok Péter közül Erasmus valószínűleg Petrus Martyrra gondol, aki Lombardia és Toscana főinkvizitoraként kíméletlen kegyetlenséggel üldözte az „eretnekeket”, majd az üldözöttek ölték meg 1252-ben.

válaszoltam -, hogysem gázlót remélhetnénk.” „Márpedig én - mondta ő - földet érzek a lábam alatt.” „Talán csak - véltem én - a ládából valami, amit ide sodor a tenger.” „Sőt - erősítette ő - már a lábam ujjait horzsolja a föld.” Még egy darabig úsztunk, s mikor ismét szilárdat észlelt, megszólalt megint: „Te tégy, ahogy jónak látod, én rád hagyom az egész árbocfát, és a gázlóra bízom magamat.” S megvárva, amíg elvonulnak a hullámok, lábára állva folytatta útját, amilyen gyors léptekkel csak tehetette. Mikor megint hullámok közeledtek, mindkét kezével összefogva két térdét, teljes erőből ellenállt a hullámnak, a habok alá bukva, mint a bűvárszárca vagy a kacsza szokta, majd amikor elvonult a hullám, felemelkedett újra, és továbbszaladt. Én, látva, hogy neki sikerül, követtem példáját. A part homokján izmos és tengerhez szokott férfiak álltak, láncot alkotva, egymásnak nyújtott hosszú rudakkal biztosítva magukat a hullámok sodrával szemben, úgy, hogy aki utolsó volt a láncban, a part felé úszónak nyújtotta ki rúdját. Amint egy hajótörött megérintette a rudat, mindnyájan a part felé húzódtak vissza, és így biztonságosan a szárazra húzták. Ily módon néhányan megmenekültek.

ANTONIUS

Hányan?

ADOLPHUS

Heten. De ezek közül is kettő összeesett a melegtől, mihelyt a tűz mellé vitték.

ANTONIUS

Hányan voltak a hajón?

ADOLPHUS

Ötvennyolcan.

ANTONIUS

Ó, kegyetlen tenger! Legalább elégedett volna meg a tizeddel, amivel a papok is megelégszenek. Ilyen nagy számból ilyen keveset adott vissza?

ADOLPHUS

Ott alkalmunk volt kitapasztalni a nép hihetetlen emberségét, mert csodálatra méltó készséggel mindent megadott nekünk, amire csak szükségünk volt: vendéglátó fedelet, tűzhelyet, ételt, ruhát, útiköltséget.

ANTONIUS

Milyen nép lakik arra?

ADOLPHUS

Hollandi.

ANTONIUS

Nincs is ennél emberségesebb nép, bár mindenfelől vad természetű népek környezik. Gondolom, ezek után nem kívánczol többé Neptunus után.

ADOLPHUS

Nem én, hacsak el nem veszi józan eszemet az Isten.

ANTONIUS

Én is szívesebben hallgatom meg az ilyen történetet, mintsem hogy magam is részt vegyek benne.

A fogadók

[BERTULPHUS, GUILIELMUS]

BERTULPHUS

Hogy van az, hogy az emberek Lyonban többnyire megszakítják útjukat két-három napra?
Ha én egyszer útra kelek, nem nyugszom addig, míg célhoz nem érek.

GUILIELMUS

Én pedig azon csodálkozom, hogy tud valaki elszakadni ettől a várostól.

BERTULPHUS

Miért?

GUILIELMUS

Mert olyan hely az, ahonnan Ulixes társai sem tudtak volna továbbmenni. Szirének vannak ott. Senkit otthon nem látnak el jobban, mint abban a fogadóban.

BERTULPHUS

Hogy csinálják?

GUILIELMUS

Az asztalnál mindig jelen van egy nő, aki az étkezést tréfáival, nyájas beszédével felvidítja. És csodálatosan szépek. Először a háziasszony lépett oda hozzánk, üdvözölt bennünket azzal, hogy érezzük jól magunkat, és fogyasszuk egészséggel, amit tálalni fognak. Majd utána jött a leánya, egy igen bájos jelenség, akinek a viselkedése és beszéde annyira megnyerő volt, hogy még Catót²⁹ is jókedvre derítette volna. Nem úgy beszélgetett velünk, mint ismeretlen vendégekkel, hanem mint régi jó barátokkal és ismerősökkel.

BERTULPHUS

Ráismerek a francia nép emberségére.

GUILIELMUS

Minthogy azonban ők nem tudtak állandóan körülöttünk lenni, hiszen elszólították házi teendőik, meg azután a többi vendéget is üdvözölniük kellett, felváltotta őket egy szórakoztatásban gyakorlott leányka: nemcsak belekapcsolódott minden tréfába, hanem egymaga vitte is a szót mindaddig, míg a háziasszony leánya vissza nem érkezett. Az anya ugyanis ehhez már idős volt.

BERTULPHUS

De milyen volt maga az ellátás? Csevegéstől nem telik meg az ember gyomra.

GUILIELMUS

Egészen kiváló, úgyhogy egyenesen csodálkozom, hogy tudják vendégeiket ilyen olcsón ellátni! Étkezés után ismét barátságos beszélgetéssel szórakoztatják az embert, nehogy rátörjön az unalom. Úgy éreztem magam, mintha otthon volnék és nem úton.

BERTULPHUS

Milyenek voltak a hálólhelyiségek?

²⁹ Catót - Marcus Porcius Cato Censorius (i. e. 234-149). Rendkívüli szigorúságáról volt közismert, mellyel az ősi egyszerűség és a tiszta erkölcsök fennmaradásáért küzdött a régi Rómában.

GUILIELMUS

Ott is fel-feltűnt néhány kisleány, mosolygósak, pajkosak, bohókásak: megkérdezték, van-e szennyes ruhánk; kimosták anélkül, hogy kérnünk kellett volna őket, s tisztán hozták vissza. Mit mondjak még? Mindenütt csak leányokat és asszonyokat láttunk, kivéve az istállóban, bár nemegyszer oda is belibegtek ezek a kislányok. Amikor elutazik az ember, olyan szívélyes melegséggel ölelik át és búcsúznak, mintha mindannyian testvéreik vagy közeli rokonaik volnának.

BERTULPHUS

Ez a viselkedés talán illik a franciákhoz. Nekem jobban tetszenek a német szokások, valahogy férfiasabbak.

GUILIELMUS

Nekem még nem sikerült eljutnom német földre, ezért arra kérlek, ha nem terhellek vele, mondd el, hogyan fogadják ők az idegeneket.

BERTULPHUS

Hogy mindenütt ugyanazon a módon fogadják-e a vendégeket, nem tudom: ezért elmondom, amit én láttam. Amikor megérkezik valaki, senki sem üdvözli, hogy úgy ne tűnjék, mintha hízelelnének a vendégnek. Ezt ugyanis kapzsiságnak és megvetendő dolognak, továbbá a német komolysággal össze nem egyeztethetőnek tartják. Amikor már hosszú ideje kiállt be az ember, végül kidugja valaki a fejét a melegedő szoba kis ablakán (itt élnek ugyanis majdnem a nyári napfordulóig), mintha egy teknősbéka tekingetne ki a házából. Őt kell megkérdezni, lehet-e szállást kapni. Ha nem int nemet a fejével, abból látja az ember, hogy van hely. Akik megkérdezik ezután, hol az istálló, azoknak egy kézmozdulattal mutatják meg. Ott azután ki-ki a maga szokása szerint láthatja el a lovát. A szolgák a kisujjukat sem mozdítják. Ha nagy hírű a szálloda, akkor a szolga megmutatja az istállót, sőt a ló részére egyébként legkevésbé alkalmas helyet is. Az alkalmasabbakat ugyanis a később érkezők, főként a nemesek számára tartogatják. Ha az ember kifogásol valamit, rögtön ezt válaszolják: „Ha nem tetszik, keress másik fogadót.” Szénát csak nehezen és drága pénzen kapni a városokban, alig adják olcsóbban, mint a zabot. Ha az ember gondoskodott a lováról, mindenestül bemegy a meleg szobába, csizmában, sárosán, poggyászával. Mindenki számára csak egy ilyen közös helyiség van.

GUILIELMUS

A franciáknál megmutatják az embernek a hálósobáját, ahol levetkőzhet, megmosdhat, melegedhet, lepihenhet akár, ha úgy tetszik.

BERTULPHUS

Itt semmi ilyesmi nincs. A meleg szobában húzza le az ember a csizmáját, húzza fel a cipőjét, ha akar, inget vált, az esőtől nedves ruháját felakasztja a kályha mellé, maga is odahúzódik, ha meg akar száradni. Víz is készítenek kézmosáshoz, de ez többnyire olyan kevésbé tiszta, hogy utána másik vizet kell kérni, hogy az ember lemossa, ami mosdáskor ráragadt.

GUILIELMUS

Dicséretes, hogy ezek a férfiak nem kényesek, és nem puhultak el.

BERTULPHUS

Ha délután négy órakor érkezik meg valaki, kilenc előtt akkor sem jut vacsorához, néha tíz óra is lesz belőle.

GUILIELMUS

Miért?

BERTULPHUS

Nem találunk, csak ha mindenki együtt van, hogy mindenkinek egyszerre szolgálhassanak fel.

GUILLIEMUS

A maguk kényelmét keresik.

BERTULPHUS

Úgy van! Ennek következtében gyakran abban az egy szobában nyolcvanan-kilencvenen is összegyűlnek: gyalogosok, lovasok, kereskedők, hajósok, kocsisok, parasztok, gyermekek, asszonyok, egészségesek, betegek.

GUILLIEMUS

Ez az igazi közösségi élet.

BERTULPHUS

Az egyik fészülködik, a másik az izzadságát törli, a harmadik magas szárú vagy rövid csizmáját tisztítja, fokhagymaszagot böfög fel egy negyedik. Egyszóval: nem kisebb itt a zűrzavar, ami a nyelveket és az embereket illeti, mint egykor Bábel tornya körül volt. Ha egy idegen tűnik fel, akinek a megjelenése bizonyos előkelőséget árul el, mindannyian rámereszlik szemüket, és úgy bámulják, mintha egy új állatfajta érkezett volna Afrikából, olyannyira, hogy mikor már asztalhoz ültek, visszafordulnak, és szüntelenül őt nézik, le nem veszik szemüket róla, még az ételről is elfelejtkezve.

GUILLIEMUS

Rómában, Párizsban, Velencében senki semmin nem csodálkozik.

BERTULPHUS

Általában nem illik kérni semmit. Késő este, mikor már nem remélik, hogy még többen érkeznének, előkerül egy öreg szolga, ősz a szakála, feje nyírott, morcos az arca, piszkos a ruhája.

GUILLIEMUS

Ilyen pohárnokok kellenének Rómában a kardinálisoknak.

BERTULPHUS

Ez szemét körüljártatva csendben megszámolja, hányan vannak a melegedőben. Minél több embert lát, annál jobban fűti a kályhát, még ha egyébként a nap melegét is sokallja az ember. A kedves fogadtatás fő követelménye náluk, ha mindenkiről csurog a veríték. Ha valaki nem szokott ehhez a hőséghez, és csak egy résnyit kinyitja az ablakot, hogy meg ne fulladjon, rögtön ezt hallja: csukd be az ablakot. Ha azt mondod: ezt nem lehet kibírni, erre mindjárt az a felelet: keress másutt szállást magadnak.

GUILLIEMUS

Pedig szerintem semmi sem veszedelmesebb, mint az, ha ilyen sok ember szívja ugyanazt a levegőt, méghozzá a melegtől elernyedtt testtel, ugyanott étkeznek, és több órán át ott tartózkodnak. A fokhagymaszagot árasztó böfögésről, szellentésről, áporodott levegőről nem is akarok szólni: sokan vannak azonban, akik különféle rejtett betegségekből szenvednek, s nincs olyan betegség, amely valamilyen módon ne volna fertőző. Minden bizonnyal akadnak, akiknek spanyol, illetve másik néven francia betegségük van, hiszen ez minden nép körében elterjedt. Véleményem szerint ezek nem jelentenek kisebb veszedelmet a belpoklosoknál. Gondold meg, mekkora veszélynek vagy kitéve járvány idején.

BERTULPHUS

Ők azonban bátor emberek, mindezen nevetnek, és nem veszik komolyan.

GUILIELMUS

Igen, de mások rovására ilyen bátrak.

BERTULPHUS

Mit tehet az ember? Így szokták meg, s következetességre vall, ha valaki nem tér el attól, amit megszokott.

GUILIELMUS

Huszonöt évvel ezelőtt Brabantban semmi sem volt inkább szokásban, mint a közös meleg fürdők. Ezek most mindenütt üresek. Az új kór megtanított rá, hogy tartózkodnunk kell tőlük.

BERTULPHUS

De hallgasd meg, mi következik ezután. Később visszatér az a szakállas Ganymedes,³⁰ és megterít annyi asztalt, amennyit a vendégek számának megfelelően szükségesnek lát. De bizony ezek az abroszok nem finom milétosi szövetekből valók, kanavásznak mondhatók inkább, melyet vitorlarúdról téptek le. Minden asztalhoz beosztja a vendégeket, szám szerint legalább nyolcat. Aki azonban tisztában van már a helyi szokásokkal, oda ül, ahová jólesik neki. Szegény és gazdag, úr és szolga között semmi különbség.

GUILIELMUS

Ez az a bizonyos ősi egyenlőség, melyet a zsarnokok most eltöröltek. Krisztus élhetett így egykor tanítványai körében.

BERTULPHUS

Miután mindenki elhelyezkedett, újból megjelenik ez a morcos Ganymedes, és még egyszer megszámlálja az asztaltársaságokat. Majd visszatérve mindenki elé fatányért tesz, továbbá ugyanabból a nemes anyagból készült kanalat és egy üvegpoharat. Egy idő múltán hozza, a kenyeret, ezt ki-ki megtisztíthatja a penésztől, amíg a leves fő. Nemelegyszer egy teljes órán keresztül ülnek így az emberek az asztalnál.

GUILIELMUS

S eközben senki sem kéri az ételt?

BERTULPHUS

Senki, aki ennek a vidéknek a szokásaival tisztában van. Végre asztalra kerül a bor! Jóisten, micsoda löre! Mindig ezt kellene inniuk a szofistáknak: olyan híg és csípős. Ha egy vendég azt kéri, a saját pénzéért hozzanak neki egyebűnben másfajta bort, először úgy tesznek, mintha nem hallanák, de olyan arckifejezéssel, mintha meg akarnák ölni. Ha kérése mellett kitart: „Megszálltak itt már - így mondják - grófok és bárók, de senki sem panaszkodott a boromra. Ha nem tetszik, keress magadnak másik fogadót.” Csak a saját nemeseiket veszik ugyanis emberszámba, és azok címerét mutogatják mindenütt. Végre elérkezik a pillanat, hogy a korgó gyomornak is odavetnek egy falatot: nagy pompával érkeznek a tálak. Az elsőben általában húslébe vagy böjtnapokon zöldséglevesbe áztatott kenyérdarabok vannak. Azután ismét valami, majd főtt hús vagy felmelegített sózott hal, újra kásaféle, erre valami szilárdabb étel következik, mire ki-ki eléggé lecsillapította éhségét, feltálalják a sültet, illetve a főtt halat, amelyet nem tud otthagyni az ember, de ezzel nagyon takarékosan bánnak, és gyorsan el is viszik a tálat. Így rendezik el az egész étkezést, s amint a színészek kórusokat iktatnak az egyes jelenetek közé, úgy iktatják be ők

³⁰ *Ganymedes* - trójai királyfi; szépsége a mítosz szerint az isteneket is elbűvölte. Jupiter sas képében magával ragadta az Olymposra, ahol az istenek pohárnoka lett.

a levest és a főzelékeket felváltva. Gondoskodnak azonban arról, hogy a befejező jelenet legyen a legjobb.

GUIELMUS

A jó költő is így tesz.

BERTULPHUS

Vétségnek számít, ha étkezés közben valaki azt mondja: vidd el ezt a tálat, senki sem kér már belőle. Amíg az előírt idő - amelyet véleményem szerint homokórával mérnek - le nem telik, ott kell ülni. Végre ismét előjön az a szakállas vagy maga a gazda - aki egyébként ruházatát tekintve egyáltalán nem különbözik a szolgálától -, s megkérdezi, hogy érezzük magunkat. Később valamivel jobb bort tesznek az asztalra. Azokat szeretik egyébként, akik jó ivók, mert aki a legtöbbet ivott, semmivel sem fizet többet, mint aki a legkevésébbet fogyasztott a borból.

GUIELMUS

Csodálatos szokás!

BERTULPHUS

Akadnak olyanok, akik kétszer akkora értékben fogyasztanak a borból, mint amennyit az étkezésért fizetnek. De mielőtt befejezném az étkezés leírását: csodálatos, mekkora láрма és hangzavar támad, amikor az emberek elkezdenek az italtól felhevülni. Egyszóval: meg lehet süketülni. Gyakran keverednek a társaságba kóklerek. Bár nincs ezeknél undorítóbb fajzat, nem hinnéd, mégis mennyire gyönyörködnek bennük a németek. Ezek énekelnek, bolondoznak, kiabálnak, táncolnak, ugrálnak, úgyhogy azt hinné az ember, összedől a szoba, senki sem hallja a másik szavát. A németek azonban szemlátomást jól érzik magukat, s akár tetszik valakinek, akár nem, egészen késő éj szakáig ott kell maradnia.

GUIELMUS

Most azonban fejezd be már az étkezést, mert oly soká tart, hogy magam is megcsömöröttem tőle.

BERTULPHUS

Azt teszem. Amikor már a sajtot is elvitték - ez egyébként csak úgy ízlik nekik, ha már kissé romlott, és nyüzsgögnék benne a kukacok -, előkerül a szakállas, és egy fenyőfa tálat hoz magával, amelyre krétával köröket és félköröket rajzolt. Ezt leteszi az asztalra szótlanul és komoran, mintha csak Charon maga volna. Akik kiismerik magukat irka-firkájában, leteszik a pénzt, egyik a másik után, míg a tálja meg nem telik. Ezután feljegyzi, ki fizetett, még egyszer némán átszámolja, ha nincs híja, int a fejével.

GUIELMUS

És hogyha több a pénze?

BERTULPHUS

Esetleg visszaadná; megesett már.

GUIELMUS

Senki sem tesz panaszt a hibás elszámolás miatt?

BERTULPHUS

Senki, akinek van esze. Mert rögtön ezt hallaná: Miféle ember vagy? Egy fillérrel sem fogsz többet fizetni, mint a többiek.

GUIELMUS

Nagyvonalú nép ez, amelyről beszélsz.

BERTULPHUS

Ha valaki fáradt az utazástól, és étkezés után ágyba szeretne menni, felkérlek, várjon, míg a többiek is aludni térnek.

GUIELMUS

Mintha csak a platói államot³¹ látnám magam előtt.

BERTULPHUS

Azután mindenkinek megmutatják a maga fészket, amely csakugyan semmi egyéb, mint hálóhely: csak ágyak vannak benne, más semmi, amire az embernek szüksége lehet, vagy amit ellophatna.

GUIELMUS

És ott tisztaság van?

BERTULPHUS

Ugyanaz a helyzet, mint az asztalnál. A lepedőket talán hat hónapja nem mosták.

GUIELMUS

Mi történik közben a lovakkal?

BERTULPHUS

Éppen úgy bánnak velük, mint az emberekkel.

GUIELMUS

És mindenütt ugyanilyen a vendéglátás?

BERTULPHUS

Egyik helyen kissé finomabb, másutt kissé durvább, mint ahogyan leírtam, általában véve mégis ilyen.

GUIELMUS

Elmondjam neked, hogyan fogadják a vendégeket Itáliának abban a részében, amelyet Lombardiának neveznek, továbbá Hispániában, Angliában és Walesben? Az angolok ugyanis részben a francia, részben a német szokásokat vették át, hiszen ez a két nép keveredett bennük. Wales lakosai viszont azzal dicsekednek, hogy ők őslakók Angliában.

BERTULPHUS

Mondd el, kérlek, mert sohasem jártam még ezekben az országokban.

GUIELMUS

Pillanatnyilag nincs rá időm. A hajós arra kért, három órára legyen a parton, ha nem akarom, hogy itt hagyjon; a poggyászm is nála van. Majd máskor adódik rá alkalom, hogy részletesen beszéljünk erről.

³¹ *platói államot* - utalás a Platón által elképzelt utópisztikus államban uralkodó szigorú rendre, szervezettségre és munkamegosztásra.

Négy öreg

[EUSEBIUS,³² PAMPIRUS,³³ POLYGAMUS,³⁴ GLYCION³⁵]

EUSEBIUS

Miféle vándormadarakat látok? Ha nem álmodom, s a szemem sem káprázik, három régi jó barátom ül itt: Pampirus, Polygamus és Glycion. Egészen biztos, ők azok.

PAMPIRUS

Mit keresel, te szemüveges varázsló? Gyere közelebb, Eusebius!

POLYGAMUS

Szeretettel üdvözöllek, kedves Eusebius!

GLYCION

Isten hozott, szeretett barátom!

EUSEBIUS

Együttesen üdvözöllek valamennyiőtöket, hiszen egyformán jó barátaim vagytok mindhárman. Milyen isten vagy még inkább miféle szerencse hozott így össze bennünket? Negyven éve is van már, hogy senki közülünk nem látta a másikat. Mercurius³⁶ sem terelhetett volna jobban össze bennünket a pálcájával. Mit csináltok itt?

PAMPIRUS

Ülünk.

EUSEBIUS

Azt látom. De mi célból?

POLYGAMUS

Várjuk a kocsit, hogy Antwerpenbe vigyen.

EUSEBIUS

A vásárba?

POLYGAMUS

Természetesen. De inkább csak nézelődünk, mintsem vásárolunk; meg aztán mindegyikünknek egyéb dolga is van.

EUSEBIUS

Én is oda megyek. De mi akadály, hogy útra keljetek?

POLYGAMUS

Még nem egyeztünk meg a kocsisokkal.

³² *Eusebius* - köztisztviselő, jámbor.

³³ *Pampirus* - aki mindent kipróbált, sokat tapasztalt.

³⁴ *Polygamus* - aki sok házasságot kötött.

³⁵ *Glycion* - kedves.

³⁶ *Mercurius* - utalás arra, hogy Mercuriust kígyós bottal a kezében ábrázolták. A hagyomány szerint ezzel terelte a lelkeket az alvilágban.

EUSEBIUS

Ezek bizony nehéz emberek! Csapjuk be őket, ha nektek is úgy tetszik.

POLYGAMUS

Nagyon szívesen, ha lehet.

EUSEBIUS

Tegyük úgy, mintha együtt gyalog akarnánk menni.

POLYGAMUS

Hamarabb elhiszik, hogy a rák szárnyra kel, mint hogy mi ilyen idős korunkban ezt az utat gyalog akarjuk megtenni.

GLYCION

Akartok egy komoly jó tanácsot?

POLYGAMUS

Nagyon is.

GLYCION

Ők most a kocsmában iddognak. Minél tovább teszik ezt, annál nagyobb annak a veszélye, hogy valahol az árokba hajtanak velünk.

POLYGAMUS

Legalább hajnalban kell jönnöd, ha azt akarod, hogy józan kocsiszt találj.

GLYCION

Hogy mielőbb Antwerpenbe jussunk, fogadjunk fel négyünk számára egy külön kocsit. Úgy gondolom, nem számít nálunk az a kis pénz. Ezért a kis kiadásért bőven kárpótol bennünket az a körülmény, hogy kényelmesebben ülünk majd, s beszélgetve igen kellemesen tesszük meg utunkat.

POLYGAMUS

Glycion javaslata nem rossz. Kocsiban is megrövidíti az utat a kellemes társalgás. Sőt kötetlenebbül beszélünk majd, bár a görög közmondással szólva csak a kocsi belsejében, s nem lekiáltozva a kocsiról.

GLYCION

Megegyeztem a kocsiszal. Szálljunk fel! De jól érzem most magam, hogy ekkora idő után viszontláthatom legjobb ifjúkori barátaimat!

EUSEBIUS

Nekem is az az érzésem, mintha újra fiatal volnék.

POLYGAMUS

Hány éve is annak, hogy együtt voltunk Párizsban?

EUSEBIUS

Azt hiszem, legalább negyvenkét esztendeje.

PAMPIRUS

Annak idején úgy tűnt, egyidősek vagyunk.

EUSEBIUS

Körülbelül így is volt, legföljebb lényegtelen korkülönbségekről lehetett szó.

PAMPIRUS

Bezzeg most mekkorák a különbségek! Glycionban nincs semmi öreges vonás, Polygamus ellenben a nagyapja lehetne.

EUSEBIUS

Valóban így is van! Mi lehet ennek az oka?

PAMPIRUS

Hogy micsoda? Glycion nem sietett, sőt talán meg is állt menet közben, Polygamus meg előreszaladt.

EUSEBIUS

Ó, az évek nem állnak meg, ha megállnának is az emberek.

POLYGAMUS

Mondd meg őszintén, Glycion, hány éves vagy? '

GLYCION

Az éveim száma nagyobb, mint az aranyaimé.

POLYGAMUS

Szóval?

GLYCION

Hatvanhat éves vagyok.

EUSEBIUS

Valósággal „Tithonus³⁷ öregsége”, ahogy mondani szokták.

POLYGAMUS

Miféle módszerekkel tudtad ennyire feltartóztatni az öregséget? Nincs egy ősz hajszálad, nem ráncos a bőröd, élénk a szemed, ragyog a fogsorod, friss az arcszíned, erős vagy és egészséges.

GLYCION

Elárulom a módszereimet, viszont te is mondd el, hogy történt, hogy ilyen gyorsan megöregedtél.

POLYGAMUS

Vállalom. Meséld tehát, hová mentél, amikor elhagytad Párizst.

GLYCION

Egyenesen haza. Körülbelül egy évig voltam otthon. Körülnéztem pályaválasztás tekintetében. Úgy gondolom, ez a körülmény nem kis mértékben járul hozzá, hogy boldog legyen az ember. Megfigyeltem, mi sikerült egyeseknek, mi nem.

POLYGAMUS

Csodálkozom, hogy ennyi eszed volt, pedig Párizsban senki sem volt könnyelműbb nálad.

GLYCION

Eljutottam abba a korba. Ne hidd azonban, kedves barátom, hogy kizárólag a saját erőmre támaszkodtam.

³⁷ *Tithonus* - trójai királyfi; felesége, a Hajnal istennője, Jupitertől halhatatlanságot eszközölt ki számára. Mivel elfelejtett egyúttal örök ifjúságot is kérni részére, ezért idővel mégis összetöporodott, s végül tücsökké változott.

POLYGAMUS

Csodálkoznék is rajta.

GLYCION

Mielőtt valamihez fogtam volna, elmentem egy idősebb és hosszú élettapasztalatánál fogva bölcs polgártársamhoz, aki az egész város véleménye szerint nagyon megbízhatónak, az én megítélésem szerint is szerencsés és boldog embernek számított.

EUSEBIUS

Bölcsen tetted.

GLYCION

Az ő tanácsára megnősültem.

POLYGAMUS

Volt-e nagy hozománya az asszonynak?

GLYCION

Inkább csak közepes, ahogy a közmondás tartja, amolyan hozzám való, az én anyagi körülményeim ugyanis szintén szerények voltak. Így hát kívánságom szerint sikerült a dolog.

POLYGAMUS

Hány éves voltál akkor?

GLYCION

Körülbelül huszonkettő.

POLYGAMUS

Ő, szerencsés ember!

GLYCION

Ne gondold, nemcsak a szerencsémnek köszönhetem.

POLYGAMUS

Hát akkor minek?

GLYCION

Megmondom. Egyesek előbb beleszeretnek valakibe, és csak aztán választják ki a maguk számára. Én megfontoltan választottam meg, kit szeressek, s inkább utódok céljából nősültem, semmint kizárólag a magam gyönyörűségére. Csak nyolc évig éltünk együtt, de a legnagyobb boldogságban.

POLYGAMUS

Maradt gyereked tőle?

GLYCION

Négyes fogatot hagyott rám: két fiút, két lányt.

POLYGAMUS

Magánemberként élsz, vagy viselsz valamilyen hivatalt?

GLYCION

Közhivatalt töltök be. Nagyobbat is kaphattam volna, de ezt választottam, mert olyan tekintélyt ad, amely megóv a lebecsüléstől, viszont legkevésbé sem jár terhes kötelezettségekkel. Így hát senki sem vetheti a szememre, hogy csak magamnak élek, s megvan a lehetőségem, hogy néha barátaimnak segítségére lehessenek. Ezzel meg vagyok elégedve, többre soha nem törekedtem. Hivatalomat úgy láttam el, hogy súlyát az én személyem növelte. Én ezt többre becsülöm, mintha valaki magas hivatala révén tesz szert tekintélyre.

EUSEBIUS

Ebben nagyon is igazad van.

GLYCION

Így polgártársaim között öregedtem meg, mindenki szeret.

EUSEBIUS

Ezt bizony nagyon nehéz elérni, mert nem ok nélkül mondják: „Akinek nincs ellensége, annak barátja sincs” vagy „Ahová betér a szerencse, oda az irigység is mindig bekopog”.

GLYCION

Csak a különös szerencsével szokott együtt járni az irigység, a középszerűt nem fenyegeti. És én mindig arra törekedtem, ne jussak előnyökhöz mások kárára. A lehetőségekhez képest igyekeztem megvalósítani azt, amit a görögök *apraxiá*-nak, azaz nyugodt életnek neveznek. Zavaros ügyekbe nem bonyolódtam, s főként azoktól óvakodtam, amelyek sok ember sérelme nélkül nem voltak megoldhatók. Ha tehát valamelyik barátomnak támogatásra van szüksége, úgy segítek rajta, hogy közben senkit nem teszek ellenségemmé. Ha mégis valamiből ellenségeskedés támad, úgy simítom el, hogy tisztázom magam, szíves-séggel oszlatom el, vagy úgy teszek, mintha észre sem venném, s megvárom, amíg megszűnik. A vitáktól mindig távol tartom magam, ha mégis sor kerül rá, inkább pénzt veszítek el, mint barátot. Egyébként Micio szerepét játszom:³⁸ senkit meg nem sértek, mindenkinek kedvében járok, mindenkit nyájasan köszöntök. Senki véleményével nem szálllok szembe, senki utasítását vagy tettét nem becslöm le, senkivel szemben nem vagyok gőgös. Úgy gondolom, hadd éljen mindenki a maga ízlése szerint. Amit a legnagyobb titokban akarok tartani, senkivel sem osztom meg. Mások titkai után nem kutatok, s ha véletlenül megtudtam valamit, nem fecsegek ki. Jelenlevőkről hallgatok, vagy barátságosan, szívélyesen beszélek. Az emberek közötti ellentétek nagy része onnan ered, hogy nem vigyáznak a nyelvükre. Mások viszályát nem szítom és nem táplálom, ellenkezőleg, ha alkalmam van rá, elsimítani vagy csökkenteni igyekszem. Ilyen módon mind ez ideig elkerültem azt, hogy polgártársaim meggyűlöljenek, s megtartottam szeretetüket.

PAMPIRUS

Nem érezted soha súlyosnak az özvegységet?

GLYCION

Bizony soha életemben nem ért súlyosabb csapás, mint a feleségem halála. Leghőbb vágyam az lett volna, hogy együtt öregedjünk meg, s együtt örüljünk gyermekeinknek. De mivel az istenek másképpen akarták, úgy gondoltam, így van jól. Nem találtam semmi célját, hogy hiábavaló gyásszal emésszem magam, hisz azzal már mit sem segíthettem boldogult feleségemen.

POLYGAMUS

Sohasem támadt kedved másodszor megnősülni, annál is inkább, mivel első ízben olyan szerencséd volt?

GLYCION

De támadt. Csakhogy azért házasodtam meg először, mert gyermekeket akartam, s ugyan-csak a gyermekek kedvéért nem nősültem meg másodszor.

POLYGAMUS

De szomorú élet, éjszakáról éjszakára egyedül aludni!

³⁸ *Micio szerepét játszom* - azaz a szelíd emberét. Micio Terentius *Adelphoe* (Testvérek) című vígjátékában a fiatalokat megértő, szelíd öregember.

GLYCION

Semmi sem nehéz, csak akarni kell. Azután gondold meg, mekkora előny az, ha valakinek nincs felesége. Egyesek mindennek az árnyoldalait veszik észre. Úgy gondolom, ilyen lehetett Crates,³⁹ akinek van egy epigrammája, amelyben összeszedte az élet minden nyomorúságát. A hozzá hasonlók persze arra a következtetésre jutnak: a legjobb meg sem születni. Nekem jobban tetszik Metrodorus,⁴⁰ aki mindenből azt veszi ki, ami jó. Így kellemesebb az élet! Én arra neveltem magam, hogy ne gyűlöljek és ne kívánjak semmit szenvedélyesen. Ennek következtében nem leszek elbizakodott, és nem kapatom el magam, ha valami sikerül, ha meg veszteség ér, nem sújt le túlságosan.

PAMPIRUS

Ha ezt meg tudod valósítani, filozófus vagy, még Thalesnál⁴¹ is bölcsőbb.

GLYCION

Ha bosszúság ér, ami gyakran megtörténik az életben, igyekszem azonnal elfelejteni, akár valamilyen sérelem, akár méltatlan eljárás okozta.

POLYGAMUS

Vannak azonban kellemetlenségek, amelyeket még a legszelídebb ember gyomra sem vesz be, ilyenek a szolgálkkal való gyakori bosszúságok.

GLYCION

Igyekszem semmit sem túlságosan a lelkemre venni. Ha tudok valamin segíteni, segítek, ha pedig nem, ezt gondolom magamban: minek bosszankodni, ha ez úgysem javít az ügyön. Röviden szólva: hozzájárulok, hogy az értelem győzzön abban, amibe amúgy is bele kell nyugodnom. Annyi bizonyos: nem érhet olyan keserűség, hogy azt lefekvéskor magammal vigyem.

EUSEBIUS

Nem csoda, ha nem öregszel, ha ilyen a lelki alkatod!

GLYCION

Semmit sem akarok azonban eltitkolni barátaim előtt. Mindenekfelett óvakodtam olyan becstelenség elkövetésétől, ami nekem magamnak vagy gyermekeimnek szégyenére válhatott volna. Nincs ugyanis nyugtalanítóbb, mint a rossz lelkiismeret. Ha mégis elkövettem valami rosszat, nem megyek addig ágyba, míg Istent ismét ki nem engeszteltem. Az igazi lelki nyugalom forrása ugyanis összhang Istennel. Akik úgy élnek, azoknak az emberek nemigen árthatnak.

EUSEBIUS

Nem kínoz néha a halálfélelem?

GLYCION

Éppen úgy nem, ahogyan az ember születése miatt nem búslakodik. Tudom: meg kell halnom. Az effajta aggodalom csak elvehet néhány napot az életemből, hozzá semmiképpen sem adhat. Ezért ezt a kérdést az istenekre bízom, magam csak azzal törődöm, hogy becsületesen és kellemesen éljek. Nem élhet ugyanis senki kellemesen, aki nem él becsületesen.

³⁹ Crates - cinikus filozófus az i. e. IV. században, Diogenes tanítványa.

⁴⁰ Metrodorus - több ilyen nevű görög filozófusról és költőről tudunk. Erasmus talán Epikuros lampsakosi származású követőjére gondol (i. e. III. század).

⁴¹ Thalesnál - (i. e. 600 körül) miletosi görög gondolkodó, „a görög filozófia atyja”.

PAMPIRUS

Engem persze megenne az unalom, ha annyi esztendő ugyanabban a városban kellene eltöltenem, még ha Rómában élhetnék is.

GLYCION

A változatosságban mindig van valami kellemes, de ha bölcsebbé tesz is a hosszú utazás, igen sok veszéllyel is jár. Számomra biztonságosabb, ha a földkerekséget térképen járom be, s jóval több tanulságot rejtegetnek a históriák, mint ha húsz éven át bolyongtam volna szárazföldön és vízen, akárcsak Ulyxes. Van egy kis birtokom, mindössze kétezer lépésnyire a várostól: ott én, a városi polgár, időnként paraszti életet élek, s ha kipihenem magam, úgy megyek vissza, mint egy idegen, úgy köszönök, és úgy köszöntenek, mintha a minap felfedezett szigetekről hajóztam volna vissza.

EUSEBIUS

Használ-sz-e gyógyszert egészséged megóvása céljából?

GLYCION

Az orvosokkal semmi dolgom. Nem vágta rajtam soha eret, nem vettem be pirulákat, nem szedtem kanalas orvosságot. Ha elfog a gyöngeség, étkezésben való mérséklettel vagy a falusi étellel űzöm el a bajt.

EUSEBIUS

Tudományok iránt nincs benned érdeklődés?

GLYCION

Dehogyan nincs! Ez életem legfőbb gyönyörűsége, de csak addig, amíg szórakoztat, s nem válik terhessé. A magam kedvtelésére foglalkozom tudománnyal, esetleg azért, hogy a gyakorlati életben felhasználjam, semmiképpen sem nagyizolásból. Étkezés után színvonalas olvasmány a szellemi táplálékom. Olvasok vagy felolvastatok magamnak. Egy óránál tovább azonban egyfolytában sohasem bújom a könyveket, hanem felállok, kezembe veszem a lantomat, fel-alá járok a szobában vagy dúdolgatok, s azon elmélkedem, amit olvastam. Ha éppen egy barátom van nálam, beszélgetünk. Csak ezután térek ismét vissza az olvasáshoz.

EUSEBIUS

Mondd meg őszintén, nincsenek öregkori panaszaid, amelyekről azt mondják, igen gyakoriak?

GLYCION

Valamivel rosszabbul alszom, nem olyan szilárd az emlékezetem, ha nem mélyen véstem be elmémbe valamit. Ezzel beváltottam ígéretemet. Elárultam titokzatos varázsszereimet, amelyek segítségével megőrzöm fiatalságomat. Mondja el most Polygamus ugyanilyen őszintén, mitől öregedett így meg.

POLYGAMUS

Ilyen hűséges barátaim előtt semmit sem titkolok majd el.

EUSEBIUS

Beszélg csak, minden közöttünk marad.

POLYGAMUS

Magatok is tudjátok, mennyire hajhásztam az élvezeteket, amikor Párizsban voltam.

EUSEBIUS

Jól emlékszünk, de azt hittük, laza erkölceidet ifjúságoddal együtt Párizsban fogod hagyni.

POLYGAMUS

A sok nő közül, akiket ott szerettem, valakit hazavittem magammal, még hozzá állapotosan.

EUSEBIUS

Szüleid házába?

POLYGAMUS

Egyenesen. De azt hazudtam, egy barátom felesége, aki majd hamarosan érte jön.

GLYCION

Apád elhitte?

POLYGAMUS

Négy napon belül megszimatotha a dolgot. Akkor aztán elkezdődött a kegyetlen perpatvar. De én azért nem mondtam le továbbra sem a dözsölésről, kockajátékról s más, nem éppen ártatlan szórakozásaimról. Egyszóval, amikor apám szidalmainak nem lett se vége, se hossza, mondván, hogy ilyen ledér nőket nem tűr meg házában, azután meg azzal fenyegetőzött, hogy kitagad, szedtem a sátorfámat, s a kakas elköltözött francia párjával. Született is azután néhány fiókánk.

PAMPIRUS

Honnan volt pénzed?

POLYGAMUS

Titokban juttatott valamit az anyám, egyébként jócskán eladósodtam.

EUSEBIUS

Akadtak olyan ostobák, akik neked hiteleztek?

POLYGAMUS

Vannak, akik senkinek nem hiteleznek szívesebben.

PAMPIRUS

Mi lett a végén?

POLYGAMUS

Amikor az apám komolyan ki akart tagadni, közbeléptek barátaim, s azzal a feltétellel sikerült megengesztelnünk őt, hogy városunkból való lányt veszek feleségül, francia páromtól pedig elválok.

EUSEBIUS

Hát a feleséged volt?

POLYGAMUS

Volt szó közöttünk efféle tervekről, s ehhez járult fennálló kapcsolatunk is.

EUSEBIUS

Hogy tudtál akkor megszabadulni tőle?

POLYGAMUS

Kiderült azután, hogy francia páromnak volt egy gallus férje, akitől valamikor régen megszökött.

EUSEBIUS

Akkor hát van feleséged?

POLYGAMUS

A francia páromat nem tekintve a mostani a nyolcadik.

EUSEBIUS

A nyolcadik? Jó előérzettel adták akkor a Polygamus nevet neked. Minden bizonnyal egyiktől sem volt gyereked?

POLYGAMUS

Ellenkezőleg, mindegyikük hagyott rám néhány fiókat.

EUSEBIUS

Én jobban szeretném, ha ennyi tyúkom volna, hogy tojjanak otthon! Nem untad meg azt a sok házasságot?

POLYGAMUS

Annyira nem, hogy ha ma meghalna a nyolcadik feleségem, holnapután kilencedszer is megnősülnék. Az bosszant csak, hogy nem lehet egyszerre két-három feleségem, amikor egy kakas⁴² mellett annyi tyúk élhet a ház körül.

EUSEBIUS

Nem csodálkozom, hogy ilyen kakaskodás mellett semmit sem tudtál magadra szedni, és ennyire megöregedtél. Mert semmi sem siettetí úgy az öregséget, mint a mértéktelen és gyakori dőzsölés, a telhetetlen szerelmi élet, a féktelen érzékiség. De mondd, ki tartja el a családot?

POLYGAMUS

Szüleim halála után szerény örökséghez jutottam, meg azután két kezemmel szorgalmasan toskodom.

EUSEBIUS

A tudományoktól tehát elpártoltál?

POLYGAMUS

Teljes mértékben. Ahogy mondani szokás, a lovaktól a szamarakhoz jutottam. A hét szabad tudomány művelője voltam, most egyetlen mesterséget űzök.

EUSEBIUS

Szegény ördög, annyi gyász ért, annyiszor megözvegyültél!

POLYGAMUS

Egy hétnél tovább sohasem maradtam özvegy, s az új asszony mindig megvigasztalt gyászomban. - Íme, őszintén és sommásan feltártam előttetek az életemet. Szeretném, ha most Pampirus mondaná el élete történetét, aki korához képest jó erőben van. Ha nem csalódom, két-három évvel idősebb nálam.

PAMPIRUS

Elmondom szívesen, ha szántok rá időt, hogy életemet és álmaimat megismerjétek.

EUSEBIUS

Nagy örömmel hallgatjuk.

PAMPIRUS

Amikor hazamentem, öregedő apám sürgette, válasszak mielőbb pályát, hogy keresetemmel növelhessük a családi vagyont. Hosszas meggondolás után a kereskedői pálya mellett döntöttem.

⁴² *kakas* - a szójáték a latinban abból adódik, hogy *gallus* kakast jelent, ellenben *Gallus* az ókori gallok leszármazottját, francia embert; ennek megfelelően a szó nőnemű párja - „gallina” - valójában tyúkot jelent, de a magyarban lefordíthatatlan szójátékkal „francia nő” is érthető rajta.

POLYGAMUS

Csodálkozom, hogy ez tetszett leginkább!

PAMPIRUS

Mindig erősen élt bennem a vágy új dolgok, idegen országok, városok, nyelvek, emberi szokások megismerésére. Erre a kereskedelem látszott legalkalmasabbnak. Mindez a bölcsesség forrása is egyben.

POLYGAMUS

De nem valami könnyen megszerezhető bölcsességé, mert többnyire nagy árat kell fizetni érte.

PAMPIRUS

Így van. Éppen ezért apám elég sok pénzt adott, hogy Hercules védelme alatt, Mercurius segítségével, jó előjelek között fogjak hozzá a kereskedéshez. Egyidejűleg megkértem egy lány kezét, akinek igen nagy volt a hozománya, s hozzá olyan külseje, hogy az hozomány nélkül is vonzóvá tette volna.

EUSEBIUS

És sikered volt nála?

PAMPIRUS

Sajnos, nem. Mielőtt hazaértem volna, odaveszett a pénzem kamatostul.

EUSEBIUS

Bizonyára hajótörés folytán.

PAMPIRUS

De mennyire hajótörés folytán! Fennakadtunk egy sziklán, amely Malea⁴³ szirtjénél is veszedelmesebb.

EUSEBIUS

Melyik tengerből nyúlik ki ez a sziklafok, és mi a neve?

PAMPIRUS

A tengert nem tudom megnevezni, de a hírhedt szikla sokak vesztét okozta, latinul aleának, kockajátéknak hívják. Nem tudom, ti grecisták,⁴⁴ hogy nevezitek.

EUSEBIUS

Ó, te ostoba!

PAMPIRUS

Még ostobább volt az apám, aki egy ifjúra akkora összeget bízott.

GLYCION

Mit tettél ekkor?

PAMPIRUS

Tenni semmit sem tettem, hanem arra gondoltam, felkötöm magam.

GLYCION

Annyira engesztelhetetlen volt az apád?! Hiszen, amint mondják, a pénz pótolható, s az

⁴³ Malea - a hajósok számára veszedelmes hegyfok Peloponnesusban. Pampirus vesztét az egy betűvel rövidebb alea, a kockajáték okozta.

⁴⁴ grecisták - akik a görögségre vonatkozó tudományokkal foglalkoznak, a görög nyelvben jártasok.

első botlást megbocsátják, különösen, ha Pampirusnak hívják az illetőt, aki neve szerint is sok mindennel próbálkozik.

PAMPIRUS

Talán igazat mondasz, de szerencsétlenségemre kútba esett a házasságom. A lány szülei ugyanis felbontották az eljegyzést, mielőtt tudomást szereztek arról, mi történt velem. Én pedig fülig szerelmes voltam belé.

GLYCION

Szánlak nagyon! De mégis, mire gondoltál ekkor?

PAMPIRUS

Amire az ember kétségbeesésében gondolni szokott. Kitagadott az apám, oda volt a pénzem, oda a menyasszonyom, mindenfelől csak ilyeneket hallottam: korhely, züllött, tékozló. Kell-e ennél több? A legkomolyabban azon tanakodtam, felkössem-e magam, vagy pedig kolostorba vonuljak.

EUSEBIUS

Szörnyű gondolat. De látom, a két halálnem közül a szelídebbet választottad.

PAMPIRUS

Nekem akkor ez tűnt kegyetlenebbnek, annyira megcsömöröltem magamtól.

GLYCION

Pedig sokan azért vonulnak kolostorba, hogy ott kellemesebben éljenek.

PAMPIRUS

Összekapartam hát az útiköltséget, s titokban elindultam messzire a hazámtól.

GLYCION

Hová mentél?

PAMPIRUS

Írországba. Ott olyan szerzetesek közé mentem, akik kívül vászon-, belül gyapjúcsuhát viselnek.

GLYCION

Tehát az íreknél iratkoztál fel téli szállásra?

PAMPIRUS

Nem. Csak két hónapig maradtam náluk, azután áthajóztam Skóciába.

GLYCION

Mi nem tetszett náluk?

PAMPIRUS

Semmi más, csak az, hogy az ő regulájuk nem volt elég szigorú annak, aki a kötelet is többszörösen megérdemelte volna.

EUSEBIUS

Mi lett belőled Skóciában?

PAMPIRUS

Ott a karthauziaknál a vászoncsuhát szőrscuhával cseréltem fel.

EUSEBIUS

Ezek az emberek teljesen meghaltak a világ számára.

PAMPIRUS

Én is azt hittem, amikor énekelni hallottam őket.

GLYCION

Hogyan? Hát a halottak is énekelnek? Hány hónapot töltöttél a skótoknál?

PAMPIRUS

Csaknem hatot.

GLYCION

Micsoda állhatatosság!

EUSEBIUS

Itt mi nem volt kedvedre való?

PAMPIRUS

Restnek és bujának találtam az életüket. Azután sokan akadtak közöttük, akik nem voltak egészen épeszűek, gondolom, a magányosságuk következtében. Nekem sem volt sok eszem, attól tartottam, azt a keveset is elveszítem közöttük.

POLYGAMUS

Hová menekültél innen?

PAMPIRUS

Franciaországba. Itt teljesen feketébe öltözött szerzeteseket találtam, bencéseket, akik ruhájuk színével is tanúsították, hogy búsulnak ezen a világon, s közöttük egyeseket, akik ruha helyett szőrcsuhát viseltek.

GLYCION

Micsoda önsanyargatás!

PAMPIRUS

Itt tizenegy hónapig maradtam.

EUSEBIUS

Mi tartott vissza, hogy örökre ott maradj?

PAMPIRUS

Több volt itt a ceremónia, mint az igazi vallásosság. Azonkívül azt hallottam, vannak náluk sokkal vallásosabb szerzetesek, akiket Szent Bernát szigorúbb fegyelemre szorított, fekete helyett fehér csuhát adva rájuk. Náluk tíz hónapig éltem.

EUSEBIUS

Itt mi kifogásolnivalód volt?

PAMPIRUS

Tulajdonképpen semmi. Eléggé barátságos szerzetestársakra találtam. De továbbhajtott az a görög közmondás, mely szerint: „Vagy sokat kell enni a teknősbékából, vagy egyáltalán nem kell enni belőle.” Ezért elhatároztam, hogy vagy különleges szerzetes lesz belőlem, vagy semmilyen. Hírét hallottam a Brigitta-szerzeteseknek, akik állítólag különösen szent életűek: hozzájuk mentem tehát.

EUSEBIUS

Hány hónapig voltál ott?

PAMPIRUS

Nem egészen két napig.

GLYCION

Annyira tetszett az életmódjuk?

PAMPIRUS

Csak azt fogadják be, aki szerzetesi fogadalommal köti le magát hozzájuk. De annyira ostoba még nem voltam, hogy olyan kötőféket akasztassak magamra, melyet soha többé nem tudok lerázni. És valahányszor lányok énekét hallottam, majd megszakadt a szívem, mert elvesztett menyasszonyomra gondoltam.

GLYCION

Mi történt ezután?

PAMPIRUS

Égtem a szentség utáni vágytól, de ezt sehol ki nem elégítették. Vándorlásaim során végül találkoztam olyanokkal, akik ruhájukon keresztet viseltek. Ez a jel tüstént megnyerte tetszésemet, de megnehezítette a választást számomra, hogy sokféleképpen viselték. Egyes szerzetesek fehér keresztet hordtak, mások zöldet, ismét mások tarkát. Voltak, akik egyes vagy kettős keresztet viseltek, néhányan négyszereset, más és más alakban és változatban. Hogy mindent megpróbáljak, majdnem az összes formában viseltem a keresztet. Így saját tapasztalataim alapján győződtem meg róla, mennyire más az, ha valaki ruháján, illetve a kabátján viseli a keresztet, mintha a szívében. Amikor végül is belefáradtam a keresésbe, a következő gondolatom támadt: hogy egyszerre minden szentség osztályrészem legyen, elmegyek a Szentföldre, onnan majd szentséggel megrakodva térek vissza hazámba.

POLYGAMUS

És el is indultál?

PAMPIRUS

Természetesen.

POLYGAMUS

Honnan volt útiköltséged?

PAMPIRUS

Csodálkozom, hogy ezt a kérdést csak most veted fel, és nem sokkal előbb jutott az eszedbe. Ismered azt a görög közmondást: „Aki mestere valaminek, mindenütt megél.”

GLYCION

Milyen mesterséggel jártad be a világot?

PAMPIRUS

Tenyérjólással.

GLYCION

Hol tanultad?

PAMPIRUS

Nem mindegy?

GLYCION

Ki volt a mestered?

PAMPIRUS

Ami mindenre megtanítja az embert, a gyomrom. Fölfedtem a múltat, a jelent és a jövőt.

GLYCION

És valóban ismerted?

PAMPIRUS

Szó sincs róla. De bátran jósoltam, annál is inkább, mivel az árát előre megkaptam.

POLYGAMUS

Ilyen mesterségből meg tudtál élni?

PAMPIRUS

Meg. Méghozzá két szolgálammal együtt. Ilyen sok balga férfi és nő él szerte a világon! Amikor azonban Jeruzsálembe indultam, egy dúsgazdag kereskedő kíséretéhez csatlakoztam, aki hetvenesztendős volt, s úgy érezte, nem halhat meg nyugodt lelkiismerettel, ha előzőleg el nem megy Jeruzsálembe.

EUSEBIUS

És feleségét otthon hagyta?

PAMPIRUS

Sőt rajta kívül még hat gyereket is.

EUSEBIUS

Istentelenül jámbor volt ez az öreg! És onnan szent emberként jöttél vissza?

PAMPIRUS

Megvalljam az igazat? Valamivel hitványabb lettem, mint amilyen voltam azelőtt.

EUSEBIUS

Így hát, amint hallom, a vallásos élet utáni vágy nem mardosott többé.

PAMPIRUS

Ellenkezőleg. Még jobban égtem a vágytól. Ezért visszaérkezvén Itáliába, katonának szegődtem.

EUSEBIUS

Csak nem háborúban akartál igazán vallásos életet élni, mikor nincs a háborúnál nagyobb átok és bűn?

PAMPIRUS

Ez szent háború volt.

EUSEBIUS

Talán a törökök ellen indították?

PAMPIRUS

Még annál is szentebb volt, legalábbis így hirdették egyesek akkor.

EUSEBIUS

Ugyan mi volt hát az?

PAMPIRUS

II. Gyula pápa hadakozott a franciákkal. A háború felé irányította továbbá figyelmemet, hogy ott sok tapasztalatot szerezhettek majd.

EUSEBIUS

Sok, de rossz tapasztalatot.

PAMPIRUS

Igen. Később rájöttem. Itt mégis keményebb volt az élet, mint a kolostorokban.

EUSEBIUS

Mihez kezdtél ezután?

PAMPIRUS

Nem tudtam eldönteni: visszatérjek-e a kereskedelemhez, amelyet abbahagytam, vagy hajszoljam tovább a vallásos életet, amelytől egyre távolabb kerültem. Egyszerre csak az jutott az eszembe, hogy ezt a kettőt össze is kapcsolhatom.

EUSEBIUS

Hogy kereskedő és szerzetes lehetnél egyidejűleg?

PAMPIRUS

Miért ne? Senki sem vallásosabb a kolduló barátoknál, és mégis párjukat ritkítják mint kereskedők. Bejárják a szárazföldet és a tengert, sokat látnak, sokat hallanak, eljutnak mindenhová, a szegények, az előkelők, a királyok házába.

EUSEBIUS

De nem kufárkodnak?!

PAMPIRUS

Gyakran ügyesebben, mint mi.

EUSEBIUS

A kolduló barátok melyik rendjét választottad?

PAMPIRUS

Mindegyiket kipróbáltam.

EUSEBIUS

Egyik sem tetszett?

PAMPIRUS

Sőt, valamennyi tetszett volna, ha megengedik, hogy azonnal üzletelni kezdjek. De végiggondoltam, mennyit kell még előbb a kórusban izzadnom, mielőtt üzletet bíznak rám. Akkor azon kezdtem tanakodni, hogy egy apátságra kellene vadásznom. De először is nem mindenkinek kedvez Diana, másfelől gyakran elég soká tart a vadászat. Ezenközben nyolc év telt el, mikor értesítés érkezett, hogy apám meghalt. Hazamentem tehát, anyám tanácsára megnősültem, és visszatértem a kereskedelmi pályára.

GLYCION

Mondd, annyiszor öltöttél új ruhát, s mindig más és más emberré formálódtál, hogy tudtad mégis megőrizni igazi énedet?

PAMPIRUS

Éppen úgy, mint azok, akik ugyanabban a darabban különböző szerepeket játszanak.

EUSEBIUS

Kitapasztaltad úgyszólván az összes foglalkozási ágakat, mondd meg hát őszintén, melyik tetszik közülük a legjobban?

PAMPIRUS

Nincsen köztük egy sem, amelyik mindenkinek megfelelné. Számomra egyik sem alkalmasabb annál, amelyet választottam.

EUSEBIUS

Van azért a kereskedelemnek is sok árnyoldala!

PAMPIRUS

Úgy van. De minthogy nincs olyan foglalkozás, amelynek ne volnának árnyoldalai, én a magaméban buzgólkodom. - Most még csak Eusebius van hátra; ő sem tagadja majd meg barátaitól, hogy életének egy jelenetéről beszámoljon.

EUSEBIUS

Szívesen az egészről, mert nem oszlik olyan sok felvonásra.

GLYCION

Szívesen hallgatjuk.

EUSEBIUS

Amikor hazámba visszatértem, egy éven át tanakodtam magamban azon, milyen pályát válasszak, folyton figyeltem magam, mire érzek kedvet, mire vagyok alkalmas. Ekkor felajánlottak egy úgynevezett zsíros egyházi javadalmat. Elvállaltam.

GLYCION

Általában nem jó híre van ennek a foglalkozásnak.

EUSEBIUS

Számomra az adott körülmények között nagyon is kívánatos volt. Talán azt hiszitek, nem nagy szerencse, ha az embernek annyi minden úgyszólván az ölébe hull: tekintély, pompás, jól felszerelt háztartás, kielégítő évi jövedelem, tiszteletre méltó társaság, végül templom, ahol az ájtatosságnak szentelhetem magam, ha kedvem tartja?

PAMPIRUS

Nekem nem tetszenék az ottani fényűzés, az erkölcstelen életmód, aztán az sem, hogy legtöbben közülük egyenesen gyűlölik a tudományt.

EUSEBIUS

Én nem törődöm azzal, mit tesznek mások, csak a magam dolga érdekel. A jobbakhoz csatlakozom, ha már a többiek nem tudom megjavítani.

POLYGAMUS

Ilyen körülmények között éltél azóta mindig?

EUSEBIUS

Mindig. Nem tekintve azt, hogy az első időkben négy évet Páduában töltöttem.

POLYGAMUS

Minek?

EUSEBIUS

Ezeket az éveket úgy osztottam be, hogy másfél esztendőn keresztül orvostudományt hallgattam, a többi időt teológiára fordítottam.

POLYGAMUS

Mi volt a célod?

EUSEBIUS

Hogy testem és lelkem jobban tudjam fegyelmezni, olykor barátaimnak is segítségére lehessek. Mert néha prédikálok is a magam elgondolása szerint. Így mind ez ideig nyugodtan éltem, megelégedtem egyetlen papi jövedelemmel. Nem hajtott többre a becsvágy, ha felajánlják is, visszautasítottam volna.

PAMPIRUS

Szeretném tudni, mi lett többi diáktársunkkal, akikkel olyan jó barátságban voltunk.

EUSEBIUS

Néhányukról tudnék még egyet-mást mondani, de úgy látom, nem vagyunk messze a várostól. Ezért, ha nincs kifogásotok ellene, szálljunk meg ugyanabban a fogadóban. Ott majd a szabad időnkben ki-ki elmondhatja, ha tud valamit a többiekről.

HUGUITIO KOCSIS

Hé, félszemű, hol szedted föl ezt a szerencsétlen fuvart?

HENRICUS KOCSIS

Hát te, kocsmatöltelék, hová viszed ezt a bordélyházat?

HUGUITIO

A te kihűlt öregeidet valahová a csalánba kellett volna szórnod, hogy ott felmelegedjenek.

HENRICUS

Inkább arra legyen gondod, hogy a nyájadat egy mély mocsárba taszítsd, hadd hűljenek le, amúgy is tűzebbek a kelleténél.

HUGUITIO

Nem szoktam fuvaromat a mélybe taszítani.

HENRICUS

Nem? Pedig láttam minap, amint hat karthauzi szerzetest úgy belefordítottál a szemetesgödörbe, hogy fehér barátok helyett feketék másztak ki belőle: te meg, mint aki jól végezte dolgát, csak neveltél rajtuk.

HUGUITIO

Úgy kellett nekik; valamennyien aludtak, ezáltal nehezebbek lettek, s nagyobb súlyuk lehúzta a kocsimat.

HENRICUS

Az én öregeim ellenben sokkal könnyebbé tették az enyémet, mert egész úton folyton fecsegték. Nem láttam még náluk kedvesebbeket.

HUGUITIO

Máskor az ilyenek nem szoktak tetszeni neked!

HENRICUS

De ezek az öreg emberkéek nagyon rendesek.

HUGUITIO

Honnan tudod?

HENRICUS

Az úton háromszor is megkínáltak kitűnő sörrel.

HUGUITIO

Hahaha...! Hát ezért olyan rendesek!

Koldus-gazdagok

[KONRÁD, BERNÁT, A LELKIPÁSZTOR, A FOGADÓS MEG A FELESÉGE]

KONRÁD

A lelkipásztorhoz vendégszeretetet illenék.

LELKIPÁSZTOR

Jámbor juhok pásztora vagyok, nem szeretem a farkasokat.

KONRÁD

De talán nem gyűlölöd ennyire a szukákat. Ám mi jogon borzadsz így tőlünk, hogy még fedelet sem adsz nekünk? Mert avval, hogy nálad étkezzünk, nem is akarunk terhedre lenni.

LELKIPÁSZTOR

Megmondom: mert ha netán házam táján valami tyúkocskát fedeznétek fel, vagy a fiókáit, holnap a nép előtt kiprédikálnátok. Így szoktátok ti meghálálni a vendégszeretetet.

KONRÁD

Nem vagyunk mindnyájan effélék.

LELKIPÁSZTOR

Legyetek, amilyenek lenni akartok: én magában Szent Péterben is alig bíznék meg, ha ilyen öltözékben jönne hozzám.

KONRÁD

Ha megmásíthatatlan elhatározásod ez, legalább mutass valami más szállást.

LELKIPÁSZTOR

Van ebben a faluban vendégfogadó.

KONRÁD

Miről ismerjük fel?

LELKIPÁSZTOR

Tábla lóg felette, rajta kutyát fogtok látni, amint pofáját fazékba dugja: ez történik a konyhájában. A számolótábla előtt pedig farkas ül.

KONRÁD

Nem nagyon biztató cégér.

LELKIPÁSZTOR

Éljetek vele, ahogy tudtok.

BERNÁT

Miféle pásztor ez? Felőle akár éhen is elveszhetünk.

KONRÁD

Ha juhairól sem gondoskodik jobban, mint rólunk, nem lehetnek valami kövérek.

BERNÁT

Nehéz helyzetben jó tanácsra van szükség. Mit kell most tennünk?

KONRÁD

Leszoknunk a pironkodásról.

BERNÁT

Az már való igaz, hogy a szemérmességnek nem sok hasznát vesszük a szükségben.

KONRÁD

Úgy is van. Szent Ferenc majd velünk lesz.

BERNÁT

Szerencse fel!

KONRÁD

Nem fogjuk bevárni a fogadós válaszát az ajtóban, hanem egyenesen berontunk a melegre, s nem egykönnyen hagyjuk magunkat kidobni.

BERNÁT

Ehhez szemtelenség kell.

KONRÁD

Még mindig jobb, mint szabad ég alatt tölteni az éjszakát, és elpusztulni a hidegtől. Tedd addig félre a szemérmességedet a zsákba, hogy holnap újra elővehesd, ha annak van itt az ideje.

BERNÁT

Szó, ami szó, a helyzet ezt javallja.

FOGADÓS

Hát ez meg miféle szerzet itt?

KONRÁD

Isten szolgálói vagyunk, jóember, Szent Ferenc fiai.

FOGADÓS

Hogy az Isten kedvét leli-e ilyen szolgákban, nem tudom, én nem szeretném, ha sokan volnának a házamban.

KONRÁD

Ugyan miért?

FOGADÓS

Mert evésben-ivásban több mint férfias erőt tanúsítottok, de a munkához nem fűlik a fogatok. Meg aztán Szent Ferenc fiai volnátok? Azt szoktátok prédikálni, hogy ő önmegtartóztatásban élt, és mégis ennyi fia volna?

KONRÁD

A lélek fiai vagyunk, nem a testé.

FOGADÓS

Szerencsétlen apaság. Hiszen ami a legrosszabb bennetek, az éppen a lélek. Mert testi erőben nincs nálatok hiány, sőt talán még jobban is álltok e tekintetben, mint az a mi számunkra, akiknek a házában feleség és hajadon leányok vannak, előnyös volna.

KONRÁD

Te talán azt hiszed, hogy mi abból az ágból valók vagyunk, amely elhajlott az alapító regulájától. Csakhogy mi obszervánsok⁴⁵ vagyunk.

FOGADÓS

Én tehát mindenesetre obszerválni fogok, hogy semmiben kárt ne tegyetek. Mert ezt a fajtát bírom a legkevésbé.

KONRÁD

Ugyan miért, kérlek?

FOGADÓS

Mert fogakat hoztok magatokkal, de pénzt nem hoztok magatokkal. Az effajta vendégnek nincs miért örülnöm.

KONRÁD

Viszont hajlandók vagyunk dolgozni nektek.

FOGADÓS

Akarjátok, hogy megmutassam, miképpen dolgoztok?

KONRÁD

No mutasd!

FOGADÓS

Nézzétek a képet mellettetek bal felől: ott látjátok a rókát, amint szentbeszédet tart, de hátulról a csuklyájából liba dugja ki a nyakát. Odébb meg látjátok a farkast, amint gyóntat, de ruhája alatt kidudorodik az elrejtett bárány hátulja. Látjátok a majmot barátságuklyában ülni a beteg mellett, egyik kezében a keresztet tartja, de másik keze már a beteg erszénye felé nyúl.

KONRÁD

Nem tagadjuk, hogy ez az öltözet gyakran takar farkasokat, rókákat és majmokat, sőt bevalljuk, hogy nemegyszer disznókat, kutyákat, lovakat, oroszlánokat és jómadarakat is takar, ám ugyanezt az öltözetet sok derék férfi is viseli. A ruha, mint ahogy senkit sem tesz jobbá, ugyanúgy rosszabbá sem tesz senkit. Miért is méltatlan dolog bárkit ruhája után ítélni meg; ha nem így volna, kárhoznátni kellene a te ruhádat is, melyet néhanapján mégiscsak felveszel, mert sok tolvaj, gyilkos, méregkeverő és házasságtörő is visel ilyet.

FOGADÓS

A ruhától, nem bánom, eltekintek, csak fizessetek.

KONRÁD

Könyörögni fogunk Istenhez értetted.

FOGADÓS

Én is cserében értetek, így aztán kvittek leszünk.

KONRÁD

Csakhogy nem kell mindenkin keresni mindjárt.

FOGADÓS

De miért féltek ti megérinteni a pénzt?

⁴⁵ *obszervánsok* - Assisi Ferenc rendjének az az ága, amely azt vallotta, hogy a többiekénél szigorúbban követi az eredeti rendi szabályzatot, kivált az evangéliumi szegénység tekintetében; a latin *observare* ige első értelme: gondosan ügyelni, szemmel tartani; innét a szójárték.

KONRÁD

Mert ellentétben áll a mi hivatásunkkal.

FOGADÓS

Az én hivatásommal meg ellentétben áll, hogy ingyen lássam jól vendégeimet.

KONRÁD

De minket a regula kötelez, hogy ne fogjunk pénzt a kezünkbe.

FOGADÓS

Az én regulám meg éppen ellenkezőleg rendelkezik.

KONRÁD

Hol van a te regulád?

FOGADÓS

Olvasd csak a feliratot:

*Rakva a dús asztal, rajt vendéget mi marasztal,
Úgy menj el, ha sietsz, hogyha előbb kifizetsz.*

KONRÁD

Nem fogunk fogyasztani nálad semmit.

FOGADÓS

Elég baj: aki nem fogyaszt nálam, az nem is szaporítja keresetemet.

KONRÁD

Isten bőségesen meg fog fizetni érte, ha valamiben a szolgálatunkra leszel.

FOGADÓS

Az ilyen szavaktól még nem lakik jól az én házam népe.

KONRÁD

Meghúzzuk magunkat a kemence szegletében, és nem leszünk senkinek a terhére.

FOGADÓS

Nem bírja az efféle embereket ez a kemence.

KONRÁD

Hát így kidobsz minket, hogy talán még ez éjszaka felfaljanak a farkasok?

FOGADÓS

Holló a hollónak nem vájja ki a szemét, farkas nem bántja a farkast.

KONRÁD

Az is kegyetlenség volna, ha a pogány törökkel bálnál így: akármilyenek vagyunk is, emberek vagyunk.

FOGADÓS

Süket fülekre találtok nálam.

KONRÁD

Te gyöngéden kényezteted a testedet, meztelenül heverve a kemence mögött, minket meg kihajtasz, hogy az éjjeli fagy emésszen el, ha megkímélnék is a farkasok.

FOGADÓS

Így élt Ádám is a Paradicsomban.

KONRÁD

Így élt, de még ártatlan volt.

FOGADÓS

Én is ártatlan vagyok.

KONRÁD

Ki bűnös, ha te ártatlan vagy? De vigyázz, nehogy ha te minket kizársz a te Paradicsomodból, Isten se fogadjon be téged az övébe.

FOGADÓS

Ettől mentsen meg Isten.

A FOGADÓS FELESÉGE

Kedves férjem, annyi bűnödért legalább ez egy jó cselekedetteddel szolgáltatass elégtételt. Engedd, hogy ezek ezt az éjszakát a mi fedelünk alatt töltsék. Derék férfiak ezek, s melled mellett még, annál bőségesebben hozod be másutt, amit nem tudsz rajtuk megvenni.

FOGADÓS

Íme, milyen szószólótok akadt! Attól tartok, hogy ti már értitek egymást, s nem nagyon szívesen hallom asszonytól ezt az elismerést, ti derék férfiak.

FELESÉG

Juj, hogy mondhatasz ilyet! De gondold meg, mennyi bűnt követsz el kockajátékkal, részegséggel, civódással, verekedéssel, legalább evvel az alamizsnával váltsd meg bűneidet, és ne dobod ki azokat, akiket magad mellett kívánsz majd látni halálod óráján. Csavargókat és csepűragókat hányszor befogadsz, és ezeket itt elzavarnád?

FOGADÓS

Honnan jött ide ez papolni? Takarodj innét, és törődj a konyhával!

FELESÉG

Már itt se vagyok.

BERNÁT

Szelídül már, és fölveszi az ingét. Remélem, jó lesz már minden.

KONRÁD

És asztalt terítenek a legények. Még jó is, hogy nincs más vendég, mert különben mi kívül maradhatnánk.

BERNÁT

Szerencse, hogy a szomszéd városkából hoztunk magunkkal egy palack bort és egy kis báránysültet, mert máskülönben, úgy látom, tőle még szénát sem kapnánk.

KONRÁD

Már asztalhoz ültek a legények, csatlakozzunk mi is hozzájuk, de úgy, hogy senkit se zavarjunk.

FOGADÓS

Nektek kell tulajdonítanom, úgy hiszem, hogy ma senki más nem ül asztalomnál, csak a háziak, no meg ti, semmirekellők.

KONRÁD

Valóban nekünk tulajdoníthatod, ha nem fordul elő máskor is gyakran.

FOGADÓS

Gyakrabban, mint szeretném.

KONRÁD

Ne búsulj azért, él még Krisztus, aki nem hagyja el az övét.

FOGADÓS

Úgy hallottam, hogy az Evangélium embereinek neveznek benneteket. Márpedig az Evangélium tiltja, hogy az útra kenyérrel feltarisznyázva menjen az ember, ti tarisznya helyett bő ruhaujjat viseltek, s amint látom, nemcsak kenyeret hoztok magatokkal, hanem bort és finom húsételt is.

KONRÁD

Tarts velünk, ha jólesik.

FOGADÓS

Az én borom lőre ehhez képest.

KONRÁD

Kóstold meg a húst is, nekünk úgyis megmaradna.

FOGADÓS

Szerencsés koldusok! Az én feleségem nem főzött ma mást, csak karalábét és avas szalonnát.

KONRÁD

Osszuk meg egymással, amink van, ha tetszik. Mert minekünk mindegy, hogy mit eszünk.

FOGADÓS

Hát akkor miért nem hordtok magatokkal karalábét és lőrét?

KONRÁD

Mert jobb szívvel vetették oda nekünk ezt azok, akiknél ma reggeliztünk.

FOGADÓS

És ingyen reggeliztetek?

KONRÁD

Hogy ingyen-e? Még ők köszönték meg nekünk, s mikor odébbálltunk, ezekkel az ajándékokkal halmoztak el minket.

FOGADÓS

Honnan jöttök?

KONRÁD

Bázelból.

FOGADÓS

Hű, olyan messziről?

KONRÁD

Bizony onnét.

FOGADÓS

Hát miféle emberek vagytok ti, hogy csak így kóboroltok igás állat nélkül, és pénztárca nélkül, és cselédség nélkül, és fegyver nélkül, és úti készség nélkül?

KONRÁD

Az evangéliumi élet példáját láthatod ebben.

FOGADÓS

Én inkább csak a vándorlegények életét látom, akik feltarisznyázva kószálnak a világban.

KONRÁD

Ilyen vándorok voltak az apostolok, ilyen volt az Úr Jézus is.

FOGADÓS

Jártasak vagytok legalább a tenyérjósolásban?

KONRÁD

Semmiben kevésbé.

FOGADÓS

Hát akkor mi biztosítja megélhetéseteket?

KONRÁD

Az, aki ígéretet tett rá.

FOGADÓS

Ugyan ki az?

KONRÁD

Aki monda: *Ne aggódjatok, mindez megadatik tinéktek.*

FOGADÓS

Ígéretet tett rá, de csak azoknak, akik Isten országát keresik.

KONRÁD

Azt tesszük, csekély erőnkhez képest.

FOGADÓS

Az apostolok csodatételekkel tűntek ki, betegeket gyógyítottak, nem csoda hát, hogy mindenütt megvolt a megélhetésük. Ám ti semmi ilyesmire nem vagytok képesek.

KONRÁD

Képesek lennénk, ha hasonlóak volnánk az apostolokhoz, és ha a körülmények megkívnák a csodát. Csakhogy a csodák az akkori helyzetnek megfelelően adódtak a hitetlenek kedvéért. Most nincs szükség semmi másra, csak a jámbor életre. Meg aztán gyakran van úgy, hogy jobb is betegnek lenni, mint egészségesnek, gyakran jobb meghalni, mint élni.

FOGADÓS

Akkor hát ti mivel foglalkoztok?

KONRÁD

Amivel tudunk, ki-ki Istentől nyert tehetsége szerint, vigasztalunk, buzdítunk, intünk, dorgálunk, ahogy alkalom adódik, némelykor prédikálunk is, ott, ahol azt tapasztaljuk, hogy a pásztorok némák. Ha pedig nem tudunk használni, arra ügyelünk legalább, hogy botrányt ne okozzunk erkölcsünkkel és nyelvünkkel.

FOGADÓS

Bárcsak kegyeskednél holnap nekünk prédikálni! Mert nálunk ünnep van holnap.

KONRÁD

Melyik szent tiszteletére?

FOGADÓS

Szent Antaléra.

KONRÁD

Ami azt illeti, ez kiváló ember volt, de mi a holnapi ünnep jelentősége?

FOGADÓS

A falu tele van disznópásztorokkal, amit a szomszédos makkosnak köszönhetünk. És az a meggyőződésük, hogy Szent Antal visel gondot a kondára, ezért megadják neki a tiszteletet, nehogy mellőzöttnek érezve magát, haragra gerjedjen ellenük.

KONRÁD

Bárcsak illően tisztelnék őt!

FOGADÓS

Hogyan?

KONRÁD

Az tiszteli a legjámborabban a szenteket, aki utánozza őket.

FOGADÓS

Az egész falu hangos lesz holnap a kocsmázástól, tánctól, pörpatvartól és verekedéstől.

KONRÁD

Így tisztelték egykoron a pogányok az ő Bacchusukat. Nem győzők csodálkozni, hogy Szent Antal, mikor ilyen tiszteletben részesül, nem gerjed haragra a barmaiknál ostobább emberek ellen. Milyen lelkipásztorotok van? Néma és semmirekellő?

FOGADÓS

Hogy milyen mások szemében, nem tudom, az én szememben a lehető legderekebb, mert naphosszat itt iddógál, és senki sem hoz magával több vagy öblösebb torkú ivó társakat, ami nekem csak javamra szolgál. Máris csodálkozom, hogy távol marad.

KONRÁD

Nekünk nincsenek vele valami kellemes tapasztalataink.

FOGADÓS

Mit hallok? Hát beköszöntetek hozzá?

KONRÁD

Tőle kértünk szállást, de ő elzavart a küszöbéről, mint valami farkasokat, és ide utasított minket.

FOGADÓS

Haha, már értem. Ezért nem akarja ide betenni a lábát, mert tudja, hogy itt találna titeket.

KONRÁD

Nem néma az az ember?

FOGADÓS

Már mért volna néma? Senki sem beszédesebb nálánál a melegedőben, és derekasan ki tudja eresztetni a hangját a templomban; igaz, hogy prédikálni még nem hallottam. De mi kell több? Magatokon is tapasztalhattátok, ha jól értelek, hogy éppenséggel nem néma.

KONRÁD

Járatos a Szentírásban?

FOGADÓS

Azt mondja, hogy járatos, de ami ilyesmit tanult, azt a gyónás pecsétje alatt tanulta, így nem is szabad mások előtt kibeszélnie. De kár a sok szóért: milyen a nép, olyan a papja, meglegelte a zsák a feltjét.

KONRÁD

Talán nem fogja megadni az engedélyt, hogy prédikáljak.

FOGADÓS

Megadja, én magamra vállalom. Csak egy kikötéssel: személyében ne támadd, ahogyan többnyire szoktátok.

KONRÁD

Rossz szokást vettek fel azok, akik ezt szokták. Én négyszemközt figyelmeztetem a papot, ha valami helytelent tesz, a többi a püspökre tartozik.

FOGADÓS

Csakhogy ilyen madár ritkán repül erre. Látom már, ti derék emberek vagytok. De mire jó ez a különös viselet? Mert a legtöbb ember éppen azért ítél úgy, hogy haszontalanok vagytok, amiért így öltözködtek.

KONRÁD

Erre mi okuk van?

FOGADÓS

Én nem tudom, hacsak az nem, hogy már sok rossz tapasztalatot szereztek.

KONRÁD

Sokan éppen azért ítélnék úgy, hogy szentek vagyunk, amiért így öltözködünk. Mindkét fél hibázik, de emberségesebben hibáznak azok, akik a ruha alapján jó irányban elfogultak irántunk, mint akik rossz irányban.

FOGADÓS

Legyen neked igazad. De mégis, mire jó e sokféle megkülönböztető viselet?

KONRÁD

Hogy érted?

FOGADÓS

Én ugyan nem látom másutt a jelentőségét, mint ünnepi felvonulásokon vagy háborúban. A felvonulásokon ugyanis különböző személyeket jelenítenek meg: szenteket, zsidókat, pogányokat, kiket különböző viseletükről ismerünk fel. A háborúban pedig azzal az előnnyel jár az öltözködés különbözősége, hogy mindegyik csapat a saját zászlaját követi, és nem zavarodnak össze a hadsorok.

KONRÁD

Helyesen mondod. És ez a mi ruhánk is katonai egyenruha, mert más és más vezért követünk, bár mindnyájan ugyanazon császár: Krisztus alatt harcolunk. A ruházatot illetően különben három szempontot kell tekintetbe venni.

FOGADÓS

Melyek azok?

KONRÁD

Szükség, alkalmasság és illendőség. Miért veszünk ételt magunkhoz?

FOGADÓS

Hogy éhen ne haljunk.

KONRÁD

Ugyanígy néha azért kell ruhát venni magunkra, hogy meg ne vegyen az Isten hidege.

FOGADÓS

Ezt elfogadom.

KONRÁD

Ezt a célt viszont jobban szolgálja az én öltözékem, mint a tiéd, mert fedi a fejet is, a nyakat is és a vállat is, amerről leginkább fenyeget a megfázás veszedelme. Az alkalmasság különböző ruhanemeket követel meg, a lovagláshoz rövid, a pihenéshez hosszú ruha való, nyáron vékony, télen sűrű szövésű kelméből. Vannak Rómában emberek, akik napjában háromszor váltanak ruhát: reggel prémmel béleltet vesznek fel, délfelé béleletlent, majd estére ismét valamivel vastagabbat. Viszont nem jut mindenkinek váltanivalóra, ezért találták ki ezt az öltözetet, mely egymagában a legkülönbözőbb alkalmakra használható.

FOGADÓS

Hogyhogy?

KONRÁD

Ha az északi szél fúj, vagy ha tűz a nap, felhúzzuk a csuklyát, ha már kellemetlen a meleg, hátratuljuk, ha pihenni akarunk, lebocsátjuk a csuhát, ha sétálni, feljebb húzzuk, vagy a cingulussal is felövezzük.

FOGADÓS

Nem is volt ostoba, aki ezt kitalálta.

KONRÁD

Ahhoz, hogy jól éljünk, kiváltképpen fontos, hogy az ember kevéssel beérje, máskülönben, ha kényeztetni kezdjük magunkat, és engedünk a kívánságoknak, nem lesz se vége, se hossza. S képzelni sem lehetett volna más öltözetet, mely egymagában ennyiféle alkalmat tudna szolgálni.

FOGADÓS

Elismerem.

KONRÁD

Most nézzük az illendőség szempontját. Mondd meg őszintén, ha te a feleséged ruháját vennéd fel, nem mondaná-e mindenki, hogy vétetél az illendőség ellen?

FOGADÓS

Azt mondanák, hogy elment az eszem.

KONRÁD

S mit mondanál te, ha ő felvenné a te ruhádat?

FOGADÓS

Talán nem mondanék semmi rosszat, de furkósbottal náspángolnám el.

KONRÁD

Pedig hát nem számít, hogy milyen ruhát viselsz.

FOGADÓS

De ez már nagyon is sokat számít.

KONRÁD

Nem is csoda. Hiszen a pogányok törvényei is büntetik a férfit és a nőt, ha a másik nem ruháit viselik.

FOGADÓS

Méltán.

KONRÁD

S gondold meg, mi lenne, ha nyolcvanéves aggastyán tizenöt éves ifjú öltözetét venné fel, vagy fordítva, ha az ifjú az öregember ruháját venné fel, nemde mindenki azt fogja mondani, hogy megbotozást érdemel ez a dolog? Vagy ha vénasszony fiatal leány módjára öltözködnék és fordítva?

FOGADÓS

De még mennyire!

KONRÁD

Ugyanígy, ha laikus venné fel a pap öltözkését vagy a pap a laikusét.

FOGADÓS

Mindkettő vétene az illendőség ellen.

KONRÁD

És ha magánember fejedelmi díszbe öltöznék, vagy egy egyszerű pap püspöki ornátusba, nem cselekednék illetlenül?

FOGADÓS

Nyilvánvaló.

KONRÁD

Hát ha polgárember katonaruhát venne fel, tollakat és Thraso⁴⁶ ostobaságának egyéb jelvényeit?

FOGADÓS

Kinevetnék.

KONRÁD

Vagy ha a katonák között az angol hordana fehér keresztet, a helvét vöröset és a francia feketét?

FOGADÓS

Értelmetlenség volna.

KONRÁD

Akkor hát miért ütközik meg ezen a mi viseletünkön?

FOGADÓS

Hogy mi különbség van a magánember és a fejedelem, a férfi és a nő között, tudom. De hogy mi különbség van a barát és a nem barát között, azt nem tudom.

KONRÁD

Mi tesz különbséget gazdag és szegény között?

FOGADÓS

A vagyon.

KONRÁD

És mégis illetlen volna, ha a szegény ember a gazdag ember öltözködésmódját utánozná.

FOGADÓS

Való igaz, kivált, ahogyan mostanság öltözködnek a gazdagok.

⁴⁶ Thraso - a hőstetteivel dicsekvő katona Terentius *Eunuchus* című vígjátékában.

KONRÁD

Mi különbség van a balga és az okos között?

FOGADÓS

Valamivel több, mint a gazdag és az alacsony sorsú között.

KONRÁD

Nemde a bolondok másként öltözködnek, mint azok, akiknek eszük van?

FOGADÓS

Nem tudom, hozzátok mi illik, de annyi bizonyos, hogy a ti öltözéketek nem sokban különbözik amazokétól, hát ha még valaki a tiéteket is ellátná számárfülekkel és csengettyűkkel!

KONRÁD

Ez ugyan hiányzik. És mégis bolondok vagyunk ennek a világnak a számára, ha valóban azok vagyunk, amiknek valljuk magunkat.

FOGADÓS

Hogy ti mik vagytok, nem tudom. Azt azonban tudom, hogy sok bolond van, aki számárfület hord és csörgősapkát, és mégis több esze van, mint azoknak, akik prémszegélyű süveget hordanak és szörmegallért, s a bölcsek egyéb megkülönböztető jeleit. Ezért én ostobaságnak tartom, ha valaki inkább öltözkészével tanúsítja bölcsességét, mint tényekkel. Ismerem valakit, aki a bolondnál is több volt, és mégis bokáig érő köntöst viselt, Mesterünk prémgallérjával. Arc kifejezése is tekintélyes teológusra vallott, olyan vitákat folytatott, mint akinek valóban nagy tekintélye van, a nagyurak pedig semmivel sem kevésbé mulattak rajta, mint valami más bolondon, hiszen felül is múlta mindegyiket ostobaságával.

KONRÁD

Mit tartanál hát te helyesnek? Hogy a fejedelmi személy, aki nevet a bolondon, ruhát cseréljen vele?

FOGADÓS

Meglehet, hogy néha csakugyan azt kívánná az illendőség, amit mondasz, ha a ruhának azt kell jeleznie, ami a lélekben rejtőzik.

KONRÁD

Sarokba szorítasz ugyan, de mégis az a véleményem, hogy nem ok nélkül kapták a bolondok azt az öltözkészletet, amit hordanak.

FOGADÓS

És mi ez az ok?

KONRÁD

Hogy ne bántsa őket senki, ha valamit meggondolatlanul mondanak vagy tesznek.

FOGADÓS

Nem akarok most arról beszélni, hogy éppen ez sok embert egyenesen ingerel arra, hogy mást bántson, olyannyira, hogy gyakran örültek lesznek az ostobákból. És azt sem látom át, hogy amikor a szarvasmarhát, ha embert öklelt fel, vagy a kutyát, vagy a disznót, ha gyermeket ölt, halállal büntetik, a bolondot, ki nagyobb gáztettet követett el, bolondságának oltalma alatt miért hagyjuk tovább élni. Csak azt kérdezem, miért különböztetitek meg magatokat ti öltözetetekkel másoktól? Mert ha bármily ok elég a megkülönböztető viseletre, a péknek másképpen kellene öltözködnie, mint a halásznak, a sarukészítőnek ismét másként, mint a szabónak, a patikusnak másként, mint a kocsmárosnak, a kocsisnak

másként, mint a hajósnak. Ha ti papok vagytok, miért öltözködtök másként, mint egyéb papok? Ha laikusok, miért különböztetitek meg magatokat mitőlünk?

KONRÁD

Valamikor régen mi, barátok, semmi másnak nem számítottunk, csak a laikusok tisztább csoportjának, és annyi volt csupán a különbség a barát és más laikus között, mint most egy jóra való, derék férfi között, aki két keze munkájából táplálja családját, és egy zsivány között, aki még kérkedik is vele, amikor rablóútról visszatér. Utóbb a római pápa megadta nekünk az elismerést, mi pedig megbecsülést szereztünk öltözetünknek, amely most sem laikusnak, sem papnak nem számít, de bárminőnek tekintjük is, olyan, hogy egyszer-másszor kardinálisok, sőt pápák sem szégyelltek viselni.

FOGADÓS

De végül is mitől függ az, hogy a ruhaviselet megfelel-e az illendőségnek vagy sem?

KONRÁD

Némelykor a dolog lényegétől, máskor csupán a megszokástól és az emberek véleményétől. Nem találná-e mindenki képtelenségnek, ha valaki úgy venné fel a lenyúzott marha bőrét, hogy fején megmaradnának a szarvak, és a farkát végigvonszolná a földön?

FOGADÓS

Mindenesetre nevetséges volna.

KONRÁD

Vagy ha valaki olyan ruhát hordana, amely az arcot és a kezét takarná, de az alsótestet szabadon hagyná?

FOGADÓS

Még sokkal képtelenebb volna.

KONRÁD

Ezért már a pogány írók is megrótták azokat a férfiakat, akik átlátszó ruhákban pompáztak, amelyek még asszonyoknak sem valók. Még mindig szemérmesebb valami meztelenül járni, mint ahogy téged is találtunk a melegedőben, mint átlátszó ruhát hordani.

FOGADÓS

Én azt hiszem, mindaz, ami a viselettel kapcsolatos, a szokástól és a közmeggyőződéstől függ.

KONRÁD

Hogyhogy?

FOGADÓS

Csak néhány nappal ezelőtt szálltak meg nálam emberek, akik azt állították, hogy bejárták azokat a földrészeket, amelyeket imént fedeztek fel, s amelyeket a régi földrajzi írók térképein hiába keresünk. Ezek mesélték, hogy megfordultak valami szokatlanul enyhe éghajlatú szigeten, ahol a legnagyobb illetlenségnek számított, ha valaki befedte, a testét.

KONRÁD

Ott talán vadállatok módjára élnek.

FOGADÓS

Sőt, amint vendégeim bizonygatták, a legemberibb életmódot folytatják. Király alatt élnek, vele együtt mennek reggel munkába, de nem dolgoznak tovább egy-egy nap egy óránál.

KONRÁD

Miben áll ez a munka?

FOGADÓS

Egyfajta gyökeret ásnak ki a földből, amely náluk a búzát helyettesíti, s ez amennyivel könnyebben megszerezhető, annyival egészségesebb is a búzánál. Munkájukat elvégezve, ki-ki visszatér a maga foglalatosságához, és azt teszi mindenki, ami a lelkének jólesik. Jámboran nevelik gyermekeiket, kerülik és büntetik a vétkeket, de egyet sem szigorúbban, mint a házasságtörést.

KONRÁD

Mi erre a büntetés?

FOGADÓS

A nőknek megbocsátanak, ez az elnézés kijár a gyöngébb nemnek. A házasságtörésen ért férfiakkal különben az a büntetésük, hogy egész életükben szeméremtestüket kendővel befedve kell megjelenniük a nyilvánosság előtt.

KONRÁD

No hiszen, ez súlyos büntetés!

FOGADÓS

A szokás viszont azt a meggyőződést gyökereztetette meg bennük, hogy ez minden más büntetésnél súlyosabb.

KONRÁD

Ha jól meggondolom, hogy mire képes a meggyőződés, szinte már igazat is adok neked. Mert valóban, ha valaki a tolvajt vagy a gyilkost a legnagyobb gyalázattal akarná illetni, nem volna-e elegendő, ha ingét a hátulsó fele fölött behasítaná, csúful kidudorodó szeméremtestét farkasbőrbe burkolná, két csizmáját különböző színekkel tarkázná, a mellét és karját borító ruhát összevissza hasogatná, mintha hálót akarna csinálni a ruhájából, vállát és keblét meztelenül hagyná, szakállát részben leborotválná, részben nőni hagyná, részben kibodorítaná, haját lenyírná, s minden oldalról behasított süveget tenne a fejére, hatalmas tollbokrétával, s aztán megparancsolná neki, hogy így jelenjék meg a nyilvánosság előtt? Hát nem tenné ki nagyobb csúfságnak ezt az embert, mintha bohócsipkát nyomna a fejébe, hosszú számárfülekkel és csengettyűkkel? És mégis: a katonák önként díszítik így fel magukat, s még tetszenek is maguknak ebben a viseletben, sőt találnak másokat is, akik ezt szépek tartják, holott semmi sem lehet ennél ostobább.

FOGADÓS

Sőt tisztos polgárok is akadnak, akik ebben tőlük telhetőleg versenyre kelnek velük.

KONRÁD

Pedig, ha valaki most arra törekednék, hogy az indiánok viseletét utánozza, akik madár-tollakba öltözködnek, nem mondaná-e rá minden gyerek, hogy elment a jó dolga?

FOGADÓS

Kétségkívül.

KONRÁD

Pedig amit mi hajlandók vagyunk megcsodálni, még ennél is sokkal ostobább. Ennélfogva amilyen igaz az, hogy semmi sem lehet annyira képtelen, hogy elfogadhatóvá ne tegye a szokás, olyan kevésbé tagadható az is, hogy az öltözködésben érvényesül valami illendőség, ami minden egészséges érzékű és ép lelkű ember szemében illendőségnek számít, viszont felmerül olyan illetlenség is, amit minden józan ítéletű ember szükségképpen illetlenségnek

kell hogy minősítsen. Ki ne nevetné, amikor hosszú uszályal terhelt asszonyokat lát, akik családjuk előkelőségét farkuk hosszával mérik? Bár igaz, hogy bíbornok is akad, aki nem restelli utánozni őket legalábbis a palástjával. Ámde a szokás hatalma akkora, hogy nem áll egy-egy ember szabadságában változtatni azon, amit a közmegegyezés elfogadott.

FOGADÓS

A szokásról ennyi is elég. De most arra válaszolj nekem, hogy mit tartasz célszerűbbnek, ha a barátok nem különböznek viseletük tekintetében más emberektől, vagy ha különböznek?

KONRÁD

Részemről az a véleményem, hogy egyszerűbb és keresztényibb dolog, ha nem ítélünk meg senkit ruhájáról, amennyiben a tisztességnek és illendőségnek megfelel.

FOGADÓS

Hát miért nem hajítjátok el a csuklyát?

KONRÁD

Miért nem vetették el az apostolok azonnal az étkezési törvényeket?

FOGADÓS

Nem tudom. Mondd meg te!

KONRÁD

Mivelhogy a legyőzhetetlen szokás útjában állt ennek. Mert ami egyszer mély gyökeret vert az emberek lelkében, és hosszú gyakorlat révén megerősödött és megrögződött, s mintegy második természetükké vált, hirtelen ki nem emelhető onnét az emberek nyugalmanak súlyos veszélyeztetése nélkül, hanem úgy kell apránként eltávolítani, mint ahogyan egy nevezetes ember a ló farkából egyenként húzatta ki a szőrszálakat.⁴⁷

FOGADÓS

Nem mondanám, ha minden szerzetesnek egyforma volna legalább a viselete, de ilyen változatosság ellen már hogyan emelne szót az ember?

KONRÁD

Ezt a visszásságot a gyakorlat hozta magával, amely minden mást is befolyásol. Szent Benedek nem agyalt ki újfajta viseletet; az, amit ő és társai hordtak, abban az időben az egyszerű és derék világi embernek volt az öltözéke. Szent Ferenc sem talált fel új divatot, ez volt a szegény emberek, kivált a parasztok viselete. Csak a későbbiek tulajdonítottak neki, egy s más hozzátétellel, valami szinte babonás tiszteletet. Hát nem tapasztaljuk ma is, hogy egy-egy öregasszony megőrzi a maga korának a viseletét, ami jobban eltér a mai idők viseletétől, mint az enyém a tiédétől.

FOGADÓS

De tapasztaljuk.

KONRÁD

Tehát ha ezt a viseletet látod, régmúlt korszak tisztos maradványát láthatod benne.

FOGADÓS

Tehát semmi más szent jellege nincs a ti viseleteteknek?

⁴⁷ *a ló farkából egyenként húzatta ki a szőrszálakat* - Sertorius, aki i. e. 77-ben tanulatlan luzitánokból álló seregének a jó erőben levő paripa szálanként kihúzott, és a rozzant gebe egyben kirángathatatlan farkának a példáján bizonyította be, hogy az ellenfél túlerejét apránként célszerű felmorzsolni.

KONRÁD

A világon semmi.

FOGADÓS

Vannak, akik avval kérkednek, hogy ezt a viseletet isteni látományban a Boldogságos Szűzanya mutatta meg.

KONRÁD

Ezek csak emberi álmodozások.

FOGADÓS

Vannak, akik nem bíznak felgyógyulásukban mindaddig, amíg domonkos csuhába nem öltözhetnek, sőt olyanok is vannak, akik temetkezni sem akarnak másként, csak ferences ruhában.

KONRÁD

Aki ilyen hitet kelt, az vagy szélhámos, vagy bolond, aki meg elhiszi, babonás. Isten a gazembert ugyanúgy felismeri ferences csuhában, mint katonaruhában.

FOGADÓS

De a madarak sem mutatnak olyan változatosságot tollazatukban, mint ti a ruhák dolgában.

KONRÁD

Hát nem szép a természetet utánozni? Legyőzni a versenyben még szebb.

FOGADÓS

Bárcsak a hangok változatos szépségével is győznének a madarakon!

KONRÁD

De figyelj ide! A változatosság mellett is tudok szót emelni, ha türelmed van meghallgatni. Nemde másként öltözik a spanyol, másként az olasz, másként a francia, másként a német, másként a görög, másként a török, másként a szaracén?

FOGADÓS

Tagadhatatlan.

KONRÁD

És ugyanabban az országban is mekkora változatosságot mutatnak a ruhák, még ugyanolyan nemű, korú és rangú embereknél is? Mennyire más viseletben jár a velencei, mint a firenzei vagy a római? És ez mind az egyetlen Olaszországon belül!

FOGADÓS

Elhiszem.

KONRÁD

Ez hozta létre a mi öltözetünk változatosságát is. Domonkos a derék földművesek ruhájáról vett mintát Spanyolország ama vidékén, ahol élt, Benedek a parasztokról, Olaszország ama vidékén, ahol ő élt, Ferenc ismét egy más vidék földművelőiről, és ugyanez mondható a többiekéről is.

FOGADÓS

Ezek szerint, amennyire én látom, ti semmivel sem vagytok szentebbek, mint mi, hacsak nem éltek szentebb életet.

KONRÁD

Sőt rosszabbak vagyunk, mint ti, ha kevésbé jámbor életet élve, az együgyű lelkekben botránkozást keltünk.

FOGADÓS

Van tehát számunkra is reménység, bár nincsen sem patrónusunk, sem barátcsuhánk, sem regulánk, sem fogadalmunk?

KONRÁD

Van hát, jóember, csak ügyelj rá, hogy el ne veszítsd. Kérdezd csak meg keresztszülőidtől, hogy mit fogadtál meg a keresztségben, és milyen ruhát kaptál akkor. És még emberi regula után kívánczol te, aki az Evangélium reguláját vallhatod magadénak? Emberi pártfogó után kívánczol, kinek Jézus Krisztus a pártfogója? S mikor megházasodtál, semmi fogadalmat nem tettél? Gondold csak meg, mivel tartozol hitvesednek, mivel gyermekeidnek, mivel házad népének, s érezni fogod, hogy nagyobb terhet vállaltál magadra, mint ha Szent Ferenc reguláját vállaltad volna.

FOGADÓS

Gondolod, hogy egy fogadás valaha is bejuthat a mennyek országába?

KONRÁD

Miért ne?

FOGADÓS

Sok minden történik, és sok minden elhangzik ebben a házban, ami nem nagyon felel meg az Evangéliumnak.

KONRÁD

Ugyan mi?

FOGADÓS

Az egyik többet iszik a kelleténél, a másik trágárságokat beszél, némelyek civakodnak, mások gyalázkodnak, végül már azt sem tudom, tiszta-e az, amit még mondhatnék.

KONRÁD

Az ilyesminek elejét kell vened, ha tudod. Ha nem tudod, legalább ne tápláld a tüzet, és ne idézd elő haszonlesésből.

FOGADÓS

Megesik, hogy a bor körül nem is vagyok eléggé becsületes.

KONRÁD

Hogyhogy?

FOGADÓS

Ha észreveszem, hogy vendégeim már a kelleténél jobban belemelegedtek, bőségesen keverek vizet hozzá.

KONRÁD

Ez még mindig kisebb hiba, mintha bárkinek is ártalmas szerekkel kezelt bort mérnél ki.

FOGADÓS

Tréfán kívül, mondd meg, hogy hány napja vagy úton?

KONRÁD

Körülbelül egy hónapja.

FOGADÓS

Ki viselte gondodat közben?

KONRÁD

Hát nem viselik eléggé annak a gondját, akinek felesége van, gyermekei, szülei és rokonai vannak?

FOGADÓS

De, többnyire.

KONRÁD

Neked nincs több, csak egy feleséged, nekünk száz is van, neked nincs több, csak egy atyád, nekünk száz is van, neked csak egy házad van, nekünk száz is van, neked csak egy-két gyermeked van, nekünk számtalan, neked csak néhány rokonod van, nekünk végtelenül sok.

FOGADÓS

Hogyhogy?

KONRÁD

Mert kiterjedtebb a lélek rokonsága, mint a testé. És úgy ígérte nekünk Krisztus, és igaznak tapasztaljuk azt, amit ígért.

FOGADÓS

Nahát, milyen kellemes vendégnek bizonyultál. Haljak meg tüstént, ha nem esik jobban ez a beszélgetés, mint a mi plébánosunkkal való iddogálás. Holnap majd méltóztatol a népnek mondani valamit. És ha a jövőben erre visz az utad, tudd, hogy itt mindig készen vár a hely reád.

KONRÁD

És ha mások jönnek?

FOGADÓS

Azokat is szívesen látom, csak legyenek hozzád hasonlók.

KONRÁD

Még jobbak is lesznek, úgy hiszem.

FOGADÓS

Csakhogy annyi semmirekellő között hogyan ismerjem fel a jókat?

KONRÁD

Megmondom néhány szóval, de csak a füledbe súgva.

FOGADÓS

Mondd hát.

KONRÁD

Én sem felejttem el, és úgy teszek.

Az apát úr és a művelt asszony

[ANTRONIUS,⁴⁸ MAGDALIA]

ANTRONIUS

Miféle bútordarabot látok itt?

MAGDALIA

Nem Szép?

ANTRONIUS

Nem tudom, szép-e; annyi bizonyos, lánynak és asszonynak nem válik díszére.

MAGDALIA

Miért?

ANTRONIUS

Mert tele van könyvvel.

MAGDALIA

Olyan öreg vagy, azután apát és udvari ember, és még sohasem láttál könyvet előkelő hölgyek lakosztályában?

ANTRONIUS

Láttam, de francia nyelvűeket, itt pedig görög és latin könyveket látok.

MAGDALIA

Hát talán csak a francia könyvekből tanulhatni bölcsességet?

ANTRONIUS

De mégis ezek illenek az előkelő hölgyek kezébe, hogy unalmukban szórakoztassák őket.

MAGDALIA

Talán csak az előkelő hölgyeknek szabad művelődniük és kellemesen élniük?

ANTRONIUS

Helytelenül kapcsolod össze a művelődést és a kellemes életet: művelődni nem asszonynak való, kellemesen élni pedig az előkelő hölgyek szoktak.

MAGDALIA

Hát nem mindenki szeret kellemesen élni?

ANTRONIUS

Azt gondolom, igen.

MAGDALIA

De hát hogy élhet kellemesen, aki nem él helyesen?

ANTRONIUS

Éppen ellenkezőleg: hogyan élhet kellemesen, aki helyesen él?

⁴⁸ *Antronius* - jelentése: Antrónból való. Antrón thesszáliai város környékén a hagyomány szerint egykor különösen hatalmas testű vadszamarak éltek. Ezekről nevezték állítólag később a testileg erős és hatalmas, szellemileg azonban visszamaradt, tompa, bárgyú embert Antroniusnak.

MAGDALIA

Te azt helyesled tehát, ha valaki helytelenül él ugyan, de kellemesen?

ANTRONIUS

Úgy gondolom, azok élnek helyesen, akik kellemesen élnek.

MAGDALIA

Honnan származik ez a bizonyos kellemesség? Külső dolgokból vagy pedig a lélekből?

ANTRONIUS

Külső dolgokból.

MAGDALIA

Bizony éles eszű apát vagy, de tompa agyú filozófus! Mondd, milyen dolgok alapján ítéled meg a kellemességet?

ANTRONIUS

Alvás, evés szempontjából, azt tehetem-e, ami jólesik, van-e pénzem, magas rangom.

MAGDALIA

Ha Isten mindezekhez még bölcsességet is adna, nem élnél kellemesen?

ANTRONIUS

Mit értesz bölcsességen?

MAGDALIA

Azt, ha megérti valaki, hogy az ember csak szellemi javak birtokában lehet boldog. Gazdagság, magas rang, nemesi származás senkit nem tesz sem boldogabbá, sem jobbbá.

ANTRONIUS

Elég legyen már ebből a bölcsességből!

MAGDALIA

Ha nekem egy jó könyv olvasása okoz örömet, akárcsak neked a vadászat, az ivás vagy a kockajáték, nem gondolod, hogy én is kellemesen élek?

ANTRONIUS

Én a magam részéről nem élnék így.

MAGDALIA

Nem azt kérdezem, mi a legkellemesebb neked, hanem mit kell általában kellemesnek tartani.

ANTRONIUS

Én nem szeretném, ha a szerzeteseim sokat bújnák a könyveket.

MAGDALIA

Az én férjem ellenben nagyon is helyesli. Miért nem tetszik ez neked a szerzeteseknél?

ANTRONIUS

Mert az a tapasztalatom, hogy az olyanok kevésbé engedelmesek. Hivatkoznak a dekrétumokra, azok magyarázataira, Péterre és Pálra.

MAGDALIA

Vajon olyat parancsolsz talán nekik, ami ellentétben áll Péterrel és Pállal?

ANTRONIUS

Hogy azok mit tanítanak, nem tudom, de nem szeretem a feleselő szerzetest, s nem szeretném, ha valaki az enyéim közül többet tudna, mint jómagam.

MAGDALIA

Ezt elkerülhetnéd, ha azon fáradoznál, hogy minél többet tudjál.

ANTRONIUS

Nincs rá időm.

MAGDALIA

Hogyan? Miért nincs?

ANTRONIUS

Nem érek rá.

MAGDALIA

Nem érsz rá, hogy műveld magad?

ANTRONIUS

Nem.

MAGDALIA

Mi akadályoz?

ANTRONIUS

Az örökös imádkozás, háztartásom ellátásának gondja, a vadászat, a lovak, az udvari kötelezettségek.

MAGDALIA

Hát ezek a dolgok fontosabbak neked a bölcsességnél?

ANTRONIUS

Ez már így szokás nálunk.

MAGDALIA

Mondd meg nekem: ha Isten megadná a lehetőséget ahhoz, hogy szerzetestársaidat s önmagadat olyan állattá változtasd, amilyenné akarod, őket disznókká, magadat pedig lóvá változtatnád?

ANTRONIUS

Semmiképpen.

MAGDALIA

Pedig így elkerülhetnéd, hogy valamelyikük többet tudjon nálad.

ANTRONIUS

Nem nagyon érdekel engem, miféle élőlények a szerzetesek, csak én legyek ember.

MAGDALIA

Azt hiszed, ember az, aki nem bölcs, s nem is akar azzá lenni?

ANTRONIUS

Elég bölcs vagyok én magamnak.

MAGDALIA

A disznók is elég bölcsek maguknak.

ANTRONIUS

Úgy látszik, szofista vagy, legalábbis úgy okoskodol.

MAGDALIA

Meg sem mondom, én minek látlak. De miért nem tetszik ez a könyvespolc?

ANTRONIUS

Mert az orsó és a guzsaly az asszony fegyvere.

MAGDALIA

Nemde az asszony feladata a háztartást irányítani és a gyermekeket nevelni?

ANTRONIUS

Természetesen.

MAGDALIA

Azt gondolod, elláthat ekkora feladatot bölcsesség nélkül?

ANTRONIUS

Nem hiszem.

MAGDALIA

Nos, erre a bölcsességre a könyvek tanítanak engem.

ANTRONIUS

Nálam otthon hatvankét barát él, mégsem találsz egyetlen könyvet sem a cellámban.

MAGDALIA

Akkor kiválóan gondoskodik szerzetestársaidról.

ANTRONIUS

Nem bánom hát, legyenek könyveid, csak éppen ne latin nyelvűek.

MAGDALIA

Miért?

ANTRONIUS

Mert ez a nyelv nem való asszonyoknak.

MAGDALIA

Kíváncsi vagyok, mivel indokolod?

ANTRONIUS

Mert kevésbé segíti őket tisztaságuk megőrzésében.

MAGDALIA

Talán bizony a legléghább történetekkel tele francia könyvek segítik őket ebben?

ANTRONIUS

Az egészen más.

MAGDALIA

Mondd meg nyíltan, mire gondolsz!

ANTRONIUS

Nagyobb biztonságban vannak a papoktól, ha nem tudnak latinul.

MAGDALIA

Ez a veszély a ti közreműködésetek következtében igen csekély, hiszen ti éppenséggel buzgón törekedtek arra, hogy ne tudjatok latinul.

ANTRONIUS

Így tartja általában a közvélemény, mivel ritka és szokatlan, hogy egy asszony latinul tudjon.

MAGDALIA

Miért hivatkozol a közvéleményre, amely a jó ügyet a legrosszabbul szolgálja? Miért a megszokásra, amely minden rosszra megtanít? A legjobbhoz kell hozzászokni, akkor majd megszokottá lesz, ami szokatlan volt, kellemessé, ami kellemetlen volt, illendő, amit nem tartottak illendőnek azelőtt.

ANTRONIUS

Értem.

MAGDALIA

Helyes-e, ha egy német asszony franciául tanul?

ANTRONIUS

A legnagyobb mértékben.

MAGDALIA

Miért?

ANTRONIUS

Hogy beszélgesse azokkal, akik franciául tudnak.

MAGDALIA

Akkor miért helytelen szerinted, ha latinul tanulok, hogy nap nap után beszélgethessek annyi ékesszóló, tudós szerzővel, oly bölcs és hűséges tanácsadóimmal.

ANTRONIUS

A könyvektől elvesztik az asszonyok az eszüket, mikor amúgy sincs nekik sok belőle.

MAGDALIA

Hogy nektek mennyi van belőle, nem tudom; én mindenesetre azt a keveset, ami nekem jutott, inkább a tudományokkal való foglalkozásra szeretném használni, mint lélek nélkül eldarált imákra, éjszakai mulatozásra, öblös korsók ürítgetésére.

ANTRONIUS

A könyvekkel való beható foglalkozás megzavarja az értelmet.

MAGDALIA

Hát az ivópajtásokkal, bohócokkal, paprikajancsikkal való szórakozás nem?

ANTRONIUS

Ellenkezőleg. Elűzi az unalmat.

MAGDALIA

Akkor hát az olyan kellemes társalgók, mint az enyéimek, megzavarnák az értelmemet?

ANTRONIUS

Úgy mondják.

MAGDALIA

A tapasztalat azonban mást mutat. Mennyivel több olyan embert látunk, akiket a mértéktelen ivás, a véget nem érő lakomák, éjszakai tivornyáik, féktelen szenvedélyeik tettek bárgyúvá.

ANTRONIUS

Nekem bizony nem kellene művelt feleség.

MAGDALIA

Én meg boldog vagyok, hogy olyan férjre akadtam, aki egyáltalán nem olyan, mint te. A műveltség ugyanis inkább kedvesebbé tett bennünket egymás szemében.

ANTRONIUS

Mérhetetlen munka árán teszünk szert bölcsességre, azután meg kell halnunk.

MAGDALIA

Mondd, jóember, ha holnap meg kellene halnod, bölcsként vagy ostobán akarnál-e inkább meghalni?

ANTRONIUS

Ha munka nélkül juthatnánk bölcsességhez!

MAGDALIA

Munka nélkül semmi sem hull az ember ölébe. És mégis, bármit értünk el, bármekkora munka árán szereztük is meg: itt kell hagynunk. Miért restellnénk hát erőnket a legértékesebbre fordítani, arra, aminek a gyümölcse a túlvilágba is elkísér bennünket?

ANTRONIUS

Gyakran hallottam ezt a mondást: a bölcs asszony kétszeresen ostoba.

MAGDALIA

Szokták ezt ugyan mondani, de csak az ostobák. Az igazán okos asszony nem képzei magát bölcsnek; ellenben az olyan, aki bár ostoba, mégis bölcsnek tartja magát, az tényleg kétszeresen ostoba.

ANTRONIUS

Nem tudom, hogy is van ez, de miként a nyereg nem való az ökörre, úgy nem illik a tudomány az asszonyhoz.

MAGDALIA

Azt azonban nem tagadhatod, hogy a nyereg még inkább való az ökörre, mint a papi süveg a számarra vagy a disznóra. Hogyan vélekedel a Szűzanyáról?

ANTRONIUS

A legjobban.

MAGDALIA

Ugye az ő kezében is voltak könyvek?

ANTRONIUS

Voltak, de nem ilyenek.

MAGDALIA

Hát mit olvasott?

ANTRONIUS

Zsolozsmáskönyvet.

MAGDALIA

Melyiket?

ANTRONIUS

A bencésekét.⁴⁹

⁴⁹ *Zsolozsmáskönyvet... A bencésekét* - az apát az első feleletével elárult ostobaságát (Szűz Mária idejében még nem voltak zsolozsmáskönyvek) csak tetézi a bencésekre való anakronisztikus utalással.

MAGDALIA

Legyen úgy! Hát Paula és Eustochium:⁵⁰ ők nem foglalkoztak szent könyvekkel?

ANTRONIUS

Ez azonban manapság nagyon ritka dolog.

MAGDALIA

Valamikor ritka volt a tanulatlan apát, mint a fehér holló, ma mi sem gyakoribb ennél. Valaha a fejedelmek és a császárok nem kevésbé tettek szert hírnévre műveltségükkel, mint az uralkodás művészetével. Egyébként ma sem olyan ritkaság ez, mint gondolod. Hispániában és Itáliában akadnak többen is, elsősorban előkelő asszonyok, akik bármely férfival felvehetik a versenyt, mint például Angliában a Morus, német földön a Pirckheimer és a Blaurer család nőtagjai.⁵¹ Ha nem vigyáztok, odáig is eljutunk majd, hogy mi állunk a teológiai főiskolák élén, mi prédikálunk a templomokban, papi süvegeteket is birtokba vesszük.

ANTRONIUS

Isten ments!

MAGDALIA

Rajtatok áll, hogy ezt megakadályozzátok. Ha azonban úgy folytatjátok, ahogy elkezdtétek, inkább a libák kezdenek el prédikálni, semhogy benneteket, néma pásztorokat, tovább elviseljenek. Íme, láthatjátok már: megfordul a világ színpada, vagy leveszi valaki az álarcot, vagy el kell játszania kinek-kinek a neki jutó szerepet.

ANTRONIUS

Miért is botlottam ebbe az asszonyba? Ha majd egyszer te látogatsz el hozzánk, én kedvesebben fogadlak.

MAGDALIA

Hogyan?

ANTRONIUS

Táncolunk majd, jócskán iszunk, vadászunk, játszunk, mulatunk.

MAGDALIA

Nekem már most is mulatnom kell.

⁵⁰ *Paula és Eustochium* - anya és leánya, Hieronymus tudós barátnői; Eustochium a latin mellett görögül és héberül is tudott, jól ismerte a Bibliát.

⁵¹ *Angliában a Morus... család nőtagjai...* - Morus Tamásnak, az *Utópia* szerzőjének feleségéről és főleg legidősebb leányáról, Margarete Roperről van szó. Wilibald Pirckheimer német humanista nővérei, Charitas és Clara, művelt apácák voltak Nürnbergben. Ambrosius Blaurer katolikus teológus volt Konstanzban, majd Lutherhoz csatlakozott.

Az aranycsináló

[PHILECOUS,⁵² LALUS⁵³]

PHILECOUS

Mi történhetett, hogy Lalus úgy nevet magában? Valósággal rázza a kacagás, időnként meg keresztet vet. Megzavarom már ennek az embernek a boldogságát. Üdvözlégy, legkedvesebb barátom, Lalus! Amint látom, nagyon boldog vagy!

LALUS

Még boldogabb leszek, ha veled is megoszthatom örömömet.

PHILECOUS

Örvendeztess hát meg engem is mielőbb!

LALUS

Ismered Balbinust?

PHILECOUS

Azt a tudós és köztisztelőben álló öreget?

LALUS

Úgy, ahogy mondod. Nincs azonban senki a halandók között, aki élete minden órájában bölcs és mindenben tökéletes. Ennek az embernek sok jó tulajdonsága mellett van egy kis hibája: régóta bolondja lett egy tudománynak, amelyet alkímiának neveznek.

PHILECOUS

Éppen nem kis hiba, amiről beszélsz, hanem súlyos betegség.

LALUS

Akárhogy áll is a dolog, ugyan eddig is annyiszor rászédtek már az efféle emberek, de most különösen hosszú ideig vezették az orránál fogva.

PHILECOUS

Hogyan?

LALUS

Beállított hozzá egy pap, tisztelettel üdvözölte, majd így kezdett beszélni: „Tudós Balbinusom, talán csodálkozol, hogy ismeretlenül zavarlak, mikor tudom, hogy szüntelenül a legszentebb tudományokba merülsz.” Balbinus csak bólintott. Ez a szokása, mert ugyan csak szófukar az öreg.

PHILECOUS

Ez bölcsességét bizonyítja.

LALUS

A másik azonban még bölcsebben így folytatja: „Meg fogsz bocsátani tolakodásomért, ha megtudod az okot, amely hozzád vezetett.” „Beszélj - szólt Balbinus -, de lehetőleg röviden.” „Elmondom, amilyen rövidre csak foghatom. Tudod, tudós uram, hogy a halan-

⁵² *Philecouus* - aki szeret mindent hallani, megtudni, a kíváncsi.

⁵³ *Lalus* - a fecsegő.

dók sorsa különböző. Nem is tudom, a szerencsésekhez vagy a szerencsétlenekhez soroljam-e magam. Mert ha egyik szempontból ítélem meg a sorsomat, szerencsésnek kell magam tekintenem, másfelől azonban nincsen nálam szerencsétlenebb.” Balbinus sürgette, fogja a dolgot rövidre. „Máris a végére érek, tudós Balbinusom - így szólt -, és ez annál könnyebb számomra, mivel olyan emberrel állok szemben, mint te, aki az egész dolgot mindenki másnál jobban ismered.”

PHILECOUS

Szónokról beszélsz, nem alkimistáról.

LALUS

Mindjárt hallasz az alkimistáról. „Kora ifjúságomtól kezdve - úgymond - olyan szerencsém volt, hogy belemélyedhettem abba a tudományba, melyre valamennyi közül leginkább vágyakoznak az emberek: minden bölcsességnek úgyszólván a lényegébe, az alkímiába.” Az alkímia szó hallatára Balbinus nem kis mértékben figyelt fel, bár látszatra csak egy mozdulat erejéig. Egyébként sóhajtott egyet, s kérte, folytassa. Ekkor amaz így szólt: „De ó, én szerencsétlen, nem arra az útra léptem, amelyre kellett volna.” Mikor Balbinus megkérdezte, milyen utakról beszél, az így felelt: „Te tudod a legjobban, drága jó barátom (mi is kerülhetné el, Balbinusom, egy ilyen minden tekintetben nagy tudós figyelmét?), hogy ennek a tudománynak két útja van: az egyik, amelyet longációnak, a másik, amelyet kurtációnak neveznek. Én szerencsétlenségemre a longáció útjára tértem.” Mikor Balbinus érdeklődött, mi a különbség a két út között, ezt a választ kapta: „Milyen szemérmetlen is vagyok, hogy neked beszélek ezekről a dolgokról, mikor tudom, hogy mindez előtted ismeretesebb, mint bárki más előtt. Éppen ezért siettem most hozzád, és könyörgök, szánj meg, és tárd fel előttem a kurtáció legeredményesebb útját. Nagyon kis fáradtságodba kerül ez neked, mivel igen jártas vagy ebben a tudományban. Kérlek, ne titkold el Isten ekkora ajándékát a bánattól már-már összeroskadó barát elől. Jézus Krisztus mind nagyobb jutalmakkal áldjon majd meg érte téged.” Mikor ez a könyörgést nem hagyta abba, Balbinusnak be kellett vallania, fogalma sincs, mi a longáció vagy a kurtáció,⁵⁴ arra kérte, fejtse ki ezeknek a szavaknak a jelentését. Ekkor az így szólt: „Bár tudom, hogy nálam jártasabbnak beszélek, minthogy azonban így kívánod, teljesítem kérésedet. Akik egész életük során ebben az isteni tudományban őrlődnek, kétfajta módon változtatják át az anyagok fajait: az egyik rövidebb, de kissé veszedelmesebb, a másik hosszabb, de annál biztonságosabb. Én úgy látom, azért nincs szerencsém, mert mind ez ideig azon az úton kínlódtam, amely az én felfogásomnak nem felel meg, nem tudtam azonban senkit találni, aki a másik út felé akarna irányítani, amely után annyira epekedem. Végre Isten küldte nekem azt a gondolatot, hogy téged keresselek fel, aki éppen olyan istenfélő vagy, mint amilyen tudós. Tudományod lehetővé teszi, hogy könnyen teljesítsd kérésemet, jámborságod pedig arra készíttet majd, hogy segítsd felebarátodat, akinek élete és boldogulása kezedben van.”

Nem akarok terjengős lenni: ez a vén róka az efféle beszéddel a csalás legkisebb gyanúját is elhárította, s azt a meggyőződést keltette, mintha a másik úttal teljesen tisztában volna. Eközben Balbinuson egyre inkább úrrá lett a kíváncsiság. Végül nem bírva tovább magával, megszólalt: „Ugyan, törődöm is én azzal a kurtációval, amelynek még a nevét sem hallottam soha, nemhogy tudnám, mit jelent! Mondd meg őszintén, te alaposan ismered a longációt?” „A legtökéletesebben minden részletében - felelte amaz -, de nem tetszik a hosszadalmassága.” Balbinus azt kérdezte, mennyi időt igényel. „Bizony igen

⁵⁴ longáció... kurtáció - a latin *longus* (hosszú), illetve *curtus* (rövid, kurta) melléknévből képzett főnevek. Az alkímia művelői által használt áltudományos, kódos „szakkifejezések”.

sokat - felelte az -, majdnem egy esztendő; ezzel szemben a legbiztonságosabb ez az út.” „Ne bántson - mondta Balbinus -, ha két teljes évet venne is igénybe, ha bízol a tudományodban.”

Hogy rövide fogjam a dolgot: megegyeztek abban, hogy Balbinus házában titokban neki-fognak a feladatnak, olyan alapon, hogy amaz tudományát fekteti bele, Balbinus a pénzt; a hasznát igazságosan kettéosztják, bár ez a csirkefogó Balbinusnak akarta átengedni önként mindazt, amire szert tesznek majd. Mindkét részről titoktartást fogadtak, ahogyan azt tenni szokták, akiket a misztikus tudományokba beavatnak. Már is leszámolják a pénzt, hogy abból az aranycsináló tégelyeket, üvegeket, szenet s minden egyebet megvásároljon, ami a műhely felszereléséhez szükséges. A mi alkimistánk pedig kellemes körülmények között, bordélyházban, kockajátékon, tivornyákon elfecsérelte az egészséget.

PHILECOUS

Ez bizony csodálatos módszere az anyag megváltoztatásának.

LALUS

Balbinus sürgette, lásson munkához. „Hát nem ismered ezt a mondást: *hogya a kezdet jó, kész van a tett fele már?*” - felelte. Persze, nagy dolog előkészíteni az anyagot. Végre kezdi felszerelni a kemencét. Erre ismét aranyra volt szüksége, mintegy az eljövendő arany előcsalogatásához. Amint ugyanis csaletek nélkül nem lehet halat fogni, éppen úgy az alkimisták sem tudnak aranyat elővarázsolni, ha nem kevernek aranyat az anyagba. Eközben Balbinus egészen belemerült a kalkulációba. Kiszámította hozzávetőlegesen, mennyi haszna lesz kétezer unciából,⁵⁵ ha egy uncián tizenötöt nyer majd. Úgy határozott ugyanis, hogy ezt az összeget fekteti be. Mikor az aranycsináló kezén ez a pénz is elillant, s már egy-két hónapon keresztül úgy tett, mintha a fűjtatok és a tüzelő körül bajlódna, Balbinus megkérdezte, halad-e a kísérlet. Először nem szólt semmit, hosszas unszolásra végül ezt felelte: „Az a helyzet, mint a nagy vállalkozásoknál általában: nehéz az ilyesmit elindítani.” Azt hozta fel ürügyül, hogy tévedett a tüzelő vásárlásakor, tölgyfát vett, amikor fenyőre vagy mogyorófára lett volna szüksége. Ismét elfolyt száz arany, és semmivel sem kisebb szorgalommal folyt tovább a kockázatos játék. Az alkimista újabb pénzt kapott, vásárolt másfajta tüzelőt. Még nagyobb igyekezettel láttak neki a dolognak, mint annak előtte, akárcsak a katonák a háborúban, akik annál nagyobb hősiességgel igyekeztek jóvátenni, ha valami másképpen ütött ki, mint szerették volna. Mikor már jó néhány hónapja égett a tűz a boszorkánykonyhában, egyre csak várták az aranytömbök felcsillanását, de bizony egy morzsányi sem akadt a tégelyekben (az aranycsináló ugyanis réges-régen elvert már mindent). Újabb ürügyet talált ekkor: azt, hogy az üveget, amelyet használt, nem lehetett úgy hevíteni, ahogy kellett volna. Mint ahogyan nem akármilyen fából faraghatni Mercurius-szobrot, úgy nem minden üvegből lehet aranyat csinálni. Minél többet költöttek, annál kevésbé volt kedve abbahagyni.

PHILECOUS

A szerencsejátékosok is így szoktak tenni. Mintha nem volna hasznosabb valamicskét elveszíteni, mint az egészséget.

LALUS

Így van. Az arany csináló esküdözött: soha még így nem járt, most azonban rájött a hibára, ezután majd minden a legnagyobb rendben lesz, s ezt a kárt uzsorakamattal fogja megtéríteni. Kicserélték a lombikokat, és harmadszor is berendezték a műhelyt. Az aranycsináló emlékeztetett rá, jobban sikerülne a feladat, ha a Szűzanyának, akihez, mint tudod, a tenger

⁵⁵ unciából - az uncia kis római pénzegység, az as tizenkettő része.

partján imádkoznak, néhány aranyat küldenének ajándékba, mert szent tudományról van szó, s az égiek támogatása nélkül nem halad eredményesen a művelet. Nagyon tetszett Balbinusnak ez a gondolat, aki jámbor ember volt, egy napja sem telt el úgy, hogy a misét elmulasztotta volna. Az aranycsináló vállalkozott a zarándokútra, persze betért mindjárt a legközelebbi faluba, s a kocsmában a Szűzanyának felajánlott pénz nyakára hágott. Hazatérve kijelentette, most már a legjobb reménnyel van, munkája sikerülni fog, látta, hogy a Szűzanya milyen kegyesen meghallgatta kérését. Újból hosszú ideig folyt a fáradozás, de sehol egy szemernyi arany. Balbinus ismételt sürgetésére az volt a válasza: életében még ilyesmi nem fordult elő vele, hiszen tudománya már annyiszor kiállta a próbát, nem is gyanítja, hol lehet a hiba. Mikor már igen sokat tanakodtak, végre Balbinusnak az jutott eszébe: volt-e olyan nap, amelyen elmulasztotta a misét, vagy nem mondta el idejében a zsoltosmákat, mert ha ebben hiba történt, semmi sem sikerül. Erre ez a csirkefogó: „Fején találtad a szöveget! Ó, én szerencsétlen, bizony elkövettem ezt feledékenységből egyszer-másszor, a minap is, felállva a bőséges lakoma után, elfelejtettem elmondani az üdvözlégyet.” Balbinus: „Nem csoda ezek után, ha ekkora munka nem jár sikerrel.” Megfogadta erre ez a kuruzsló, hogy két elmulasztott mise helyett tizenkettőt fog hallgatni, egyetlen üdvözlégy helyett tízet mond majd. Csakhogy eközben elfogyott az aranycsináló pénze, s nem talált ürügyet rá, hogy kérjen. Végre a következő cselhez folyamodott. Kétségbeesetten érkezett haza, és siralmasan jajgatta: „Elveszttem, Balbinusom, végképp elveszttem! Végem van!” Balbinus meghökkent, s alig várta, hogy a nagy baj okát megtudja. „Meggzimatolták - úgymond - az udvar emberei, mivel foglalkoztunk. Most már csak azt várom, hogy hamarosan börtönbe vessenek.” Erre már komolyan megrémült Balbinus is, hiszen tudod, hogy főbenjáró bűn nálunk, ha valaki a fejedelem engedélye nélkül alkímiával foglalkozik. De amaz így folytatta: „Nem félek a haláltól, bárha utolérne! Még ennél is szörnyűbbtől félek.” Amikor Balbinus megkérdezte, mire gondol, így felelt: „Elhurcolnak valahová egy toronyba, ott egész életemben kénytelen leszek olyanok számára dolgozni, akiknek egyáltalán nem dolgoznék szívesen. Van-e olyan halál, amely nem ér többet ennél az életnél?” Ekkor megtanácskozták a dolgot minden oldaláról. Balbinus, jártas lévén a retorika tudományában, sorra vette az összes körülményeket, hátha valahogyan ki lehet kerülni a veszedelemből. „Nem tudod - úgymond - letagadni a bűnt?” „Semmiképpen - feleli amaz -, a királyi hivatalnokok közt elterjedt a híre, s olyan bizonyítékaik is vannak, amelyek nem cáfolhatók. Nem hozhatok fel semmit mentségemre, olyan világos a törvény.” Mikor már sok minden szóba került, de semmi biztos segítségre nem volt kilátás, megszólalt az alkimista, akinek sürgősen pénz kellett. „Mi hosszadalmas tanakodással töltjük az időt, Balbinus, pedig azonnali segítségre van szükség. Azt hiszem, hamarosan itt lesznek, akik elhurcolnak a szomorú vég felé.” Balbinusnak ismét semmi sem jutott az eszébe. „Én sem megyek semmire - mondta az aranycsináló -, s úgy látom, nincs más hátra, mint hogy hősiesen nézzek szembe a halállal, hacsak nem találkozok tetszésseddel az egyetlen kiút, amire még van lehetőség. Nem éppen becsületes, de viszont hasznos: szükség törvényt bont. Tudod, milyen pénzéhesek az ilyen emberek, ezért könnyen meg lehet vesztegetnünk őket, hogy hallgassanak. Bár szörnyűség ezeknek az akasztófáralóknak pénzt adni, hogy azután eltékozzolják, azonban, ahogyan most állunk, nem látok ennél jobbat.” Balbinus is helyeselte, és leszámolt harminc aranyat, hogy ezzel megvásárolja a hallgatást.

PHILECOUS

Balbinus csodálatos bőkezűségéről mesélsz!

LALUS

Bezzeg tisztességes dologban inkább a fogát húzatta volna ki, semmint hogy pénzt adjon. Így hát el volt látva az alkimista, akit ugyanis semmi veszély nem fenyegetett, csak nem volt mit vinnie kedvesének.

PHILECOUS

Csodálkozom, hogy Balbinusnak még mindig nem tűnt fel semmi.

LALUS

Csak ebben a tekintetben nem lát világosan, egyébként nagyon is szemfüles. Új pénzen megint felszerelik a kemencét, de előbb imádsággal könyörögnek a Szűzanyához, adja áldását vállalkozásukra. Már letelt egy teljes év, s az arany csináló majd ezt, majd azt okolta, munka helyett játék folyt, kárba vezett a költség. Egyszer csak egy mulatságos eset történt.

PHILECOUS

Vajon mi?

LALUS

Viszonya volt az alkimistának egy udvari hivatalnok feleségével. A férj gyanút fogott, s figyelteni kezdte őt. Egyszer csak hírül hozták, hogy a szent életű ember éppen a hálószobájában van. Váratlanul hazament, s kopogott az ajtaján.

PHILECOUS

Mit akart csinálni ezzel az emberrel?

LALUS

Hogy mit? Semmi jót: megölni vagy kiherélni. Amikor a férj a küszöbön állva azzal fenyegetőzött, hogy betöri az ajtót, ha a felesége ki nem nyitja, nagyon megrémültek. Azt kellett tennie, amire az adott helyzetben lehetősége volt. Levetette a köpenyét, valahogyan átfurakodott a keskeny ablakon - életveszély és kisebb-nagyobb sebesülés árán -, és kereket oldott. Tudod, az ilyen pletykának hamarosan szárnya kél, így Balbinushoz is eljutott. Gondolta a kuruzsló, hogy ez nem lesz másként.

PHILECOUS

Most azután bent maradt a kelepceben.

LALUS

Ellenkezőleg, ebből szerencsésebben került ki, mint a hálószoba ablakából. Hallgasd meg ennek az embernek a fortélyosságát. Balbinus egyáltalán nem vonta kérdőre, csak komor tekintetével jelezte, hogy ő is tud arról, amiről mindenki beszél. De amaz tisztában volt azzal, hogy Balbinus istenfélő, némely dologban egyenesen azt mondanám, szenteskedő. És akik ilyenek, könnyen megbocsátanak akármeekkora bűnt, ha valaki megbánja. Ezért szánszándékkal szóba hozta vállalkozásuk eredménytelenségét, fájlalta, hogy nem úgy halad, amint szokott, vagy amint szeretné. Hozzátette: nem győz csodálkozni rajta, mi lehet az oka. Felingerült erre Balbinus, bár megfogadta, hogy hallgatni fog, de olyan ember, aki könnyen meg szokott dühödni: „Nem érthetetlen előttem - így szól -, mi akadályoz minket: a te bűneid állják útját, hogy sikerrel járjon, amit csak tiszta életű embernek szabad véghezvinni.” Térdre borult erre a kuruzsló, a mellét verte, könnyes szemmel és sírva vallotta be: „Nagyon igaz, amit mondtál, Balbinusom, a bűneim képeznek akadályt, de az én bűneim, és nem a te bűneid. S íme nem röstellem neked, szentséges papnak, meggyónni ocsmányságomat. Gyarló testem győzedelmeskedett, a sátán hálójába csalt. Ó, én szerencsétlen, szent életű szerzetesből házasságtörő lettem! De nem volt teljesen hiábavaló az az ajándék, amit a Szűzanyának küldtünk. Szörnyű halállal pusztultam volna el, ha segítsé-

gemre nem siet. A férj már éppen törte be az ajtót, az ablak azonban keskenyebb volt, sem-hogy kifértem volna rajta. Ebben az életveszélyben a szentséges Szűzanyára gondoltam: térdre borulva könyörögtem hozzá, jöjjön segítségemre, ha kedves volt az ajándékunk. Egy pillanat sem telt belé, ismét az ablakhoz mentem, (sürgetett az idő), s az ablakot a menekülésre elég szélesnek találtam.”

PHILECOUS

És Balbinus mindezt elhitte?

LALUS

Elhitte, sőt meg is bocsátott neki, csak arra figyelmeztette ájtatoskodva, ne mutakozzék hálátlannak a Boldogságos Szűzanya iránt. Újból pénzt adott neki, amaz meg szavát adta, hogy tiszta kézzel nyúl feladatához.

PHILECOUS

Mi lett a dolog vége?

LALUS

Igen hosszú a mese, de én kevés szóval elmondom. Miután efféle hazugságokkal még sokáig hitegette, s nem jelentéktelen összeget csikart ki tőle, egyszer csak odavetődött valaki, aki gyerekkora óta ismerte ezt a szélhámost. Ez mindjárt sejtette, hogy az Balbinusnál ugyanazt teszi, amit máshol mindenütt tett. Titokban elment tehát Balbinushoz, feltárta előtte, milyen szakértőt dédelget házában. Figyelmeztette, kergesse el mielőbb ezt az embert, ha nem akarja, hogy egy szép napon mindenéből kifossza, és kereket oldjon.

PHILECOUS

Mit tett erre Balbinus? Bizonyára gondja volt rá, hogy ezt az embert mielőbb börtönbe vessék.

LALUS

Börtönbe? Még útravalóval is ellátta, és könyörögve kérte, ne fecsegye el senkinek, ami közöttük történt. És véleményem szerint okosan tette, hogy ezt választotta, és nem azt, hogy a lakomákon, a piacon róla beszéljenek, s ráadásul még az a veszély is fenyegetse, hogy vagyonát elkobozzák. Mert ennek a csalónak nem volt mitől tartania; az alkímiához annyit sem értett, mint akármelyik számár, s ebben a tudományban amúgy is nagyon elterjedt a csalás. Ha Balbinus őt lopással vádolja, a kötéltől akkor is megmenti a papi felszentelés, azután meg senki sem etette volna szívesen ezt az akasztófavirágot a börtönben.

PHILECOUS

Sajnálom Balbinust, ha neki magának nem telt volna öröme abban, amivel rászedték.

LALUS

Most azonban sietnem kell az udvarba: más alkalommal még ezeknél is ostobább történeteket mesélek majd neked.

PHILECOUS

Alkalomadtán szívesen meghallgatom, s magam is hasonlóval viszonzom.

A dolgokról és a nevekről

[BEATUS,⁵⁶ BONIFACIUS⁵⁷]

BEATUS

Üdvözöllek, Bonifacius.

BONIFACIUS

Megtetézve viszonzom, Beatus. De jobbat nem is kívánhatunk egymásnak, mint hogy mindketten valóban azok legyünk, amiknek mondanak minket: te boldog és én szép arcú.

BEATUS

Hát az nem elég neked, hogy ilyen szép nevünk van?

BONIFACIUS

Én bizony nem sokra megyek vele, ha nem felel meg a tényeknek.

BEATUS

Pedig a legtöbb halandó ember egészen másként gondolkozik.

BONIFACIUS

Halandóknak lehet, hogy halandók, de embereknek nem tartom őket.

BEATUS

És mégis emberek azok, pajtás, hacsak nem gondolod, hogy most itt emberi külsőben tevék és szamarak sétafikálnak.

BONIFACIUS

Hamarabb elhiszem ezt is, mint hogy emberek volnának azok, akik többre becsülik a nevet, mint magát a dolgot.

BEATUS

A dolgok bizonyos körében, elismerem, a legtöbb ember inkább választja a dolgot, mint a nevet, de sok dologban éppen fordítva van.

BONIFACIUS

Nem látom világosan, hogy érted.

BEATUS

Pedig mi magunk szolgáltattunk rá példát. A te neved annyit jelent: „Szép arcú”, és csakugyan van is szép arcod. De ha az egyikről a kettő közül le kellene mondanod, vajon a rút külsőt vállalnád-e szívesebben, vagy azt, hogy Bonifacius helyett például Corneliusnak nevezzenek?

BONIFACIUS

Ami engem illet, a Thersites⁵⁸ nevet is szívesebben vállalom, mint hogy az arcom visszatartó legyen, bár ami azt illeti, nem tudom, hogy most szép-e vagy sem.

⁵⁶ *Beatus* - boldog, gazdag.

⁵⁷ *Bonifacius* - a név egyik lehetséges etimológiája szerint: szép arcú.

⁵⁸ *Thersites* - a legcsúnyább ember a Trója alatt harcoló görögök közül (Homéros: *Ilias*).

BEATUS

Akárcsak én, ha gazdag lennék, és vagy a vagyonomtól vagy a „boldog” névtől kellene megválnom, szívesebben hagynám, hogy akár Irusnak⁵⁹ nevezzenek, mint hogy gazdagságomtól megfosszanak.

BONIFACIUS

Ezt csak helyeselni tudom.

BEATUS

Ugyanezt tapasztalnánk, azt hiszem, azoknál, akik jó egészségnek örvendenek vagy egyéb testi előnyökkel rendelkeznek.

BONIFACIUS

Valószínű.

BEATUS

Viszont hány embert látunk, aki inkább ragaszkodik ahhoz, hogy tudós és jámbor férfiúnak neveztessek, mint hogy valóban tanult és derék ember legyen!

BONIFACIUS

Sok ilyet ismerek magam is.

BEATUS

Hát nem igaz, hogy ezek többre becsülik a dolog nevét, mint magát a dolgot?

BONIFACIUS

De, úgy látszik.

BEATUS

Ha most itt volna velünk egy bölcselelő, a logika tudományának egy képviselője, aki hozzáértően definiálná, hogy mi a király, mi a püspök, mi a magisztrátus, mi a filozófus, akkor talán ezen a téren is találkozoznánk olyanokkal, akik inkább akarják a nevet, mint a dolgot.

BONIFACIUS

Bizonyára úgy van, ha király az, aki a törvények és a méltányosság alapján a nép javát tartja szem előtt, nem a magáét; ha püspök az, ki odaadóan virraszt az Úr nyája fölött; ha magisztrátus az, aki az állam jólétét viseli szíven, és ha filozófus az, aki megvetve a szerencse javait, csak arra törekszik, hogy igaz belátásra jusson.

BEATUS

Ebből is láthatod, hogy milyen könnyű volna halmoznom a példákat.

BONIFACIUS

Akár vég nélkül is.

BEATUS

S vajon mindezekről tagadásba vennéd, hogy emberek volnának?

BONIFACIUS

Félek, hogy magunk is egykettőre elveszthetjük az ember nevezetet.

BEATUS

De hát ha az ember értelmes állat, milyen messze esik az az értelmességtől, hogy a testnek inkább csak előnyös, mint valóban jó tulajdonságaiban, melyek ráadásul csak külsőlegeseek,

⁵⁹ *Irusnak* - Iros, ithakai koldus neve (Homéros: *Odüsseia*).

és pusztán a szerencsétől függenek, inkább ragaszkodunk a dologhoz, mint a névhez, viszont a lélek igazi jó tulajdonságaiban a nevet becsüljük többre, mint a dolgot?

BONIFACIUS

Istenemre, elhamarkodott ítélet ez, ha valaki jobban megnézi!

BEATUS

Ugyanez a viszony az ellenkező oldalon is.

BONIFACIUS

Kíváncsian lesem, mit mondasz.

BEATUS

Ugyanaz az álláspont lesz érvényes a kerülni való dolgok nevét illetően, mint amit a kíváncsú dolgokat jelentő szavakról mondtunk.

BONIFACIUS

Világos.

BEATUS

Jobban kell irtóznunk attól, hogy zsarnokká legyünk, mint a zsarnok névtől, és ha a rossz püspök, az Evangélium tanítása szerint, tolvaj és lator, nem annyira e neveket kell elutasítanunk, mint inkább magát a tényt.

BONIFACIUS

Jogos következtetés.

BEATUS

A többi illetően már te magad vonj le hasonló következtetést.

BONIFACIUS

Tökéletesen értem.

BEATUS

Ugye a „bolond” nevet mindenki visszautasítja?

BONIFACIUS

Még hozzá a leghevesebben.

BEATUS

És nem volna bolond az, aki aranyhoroggal pecázna, aki az üveget a drágakő fölébe helyezné, aki jobban szeretné lovait, mint hitvesét és gyermekeit?

BONIFACIUS

Ez már minden Coroebusnál⁶⁰ ostobább volna.

BEATUS

Hát nem ilyenek azok, akik rohannak katonának állni, a csekély nyereség reményében kitéve testüket is, lelküket is a veszedelemnek; akik vagyont igyekeznek gyűjteni, míg lelkük minden jó tulajdonságban szűkölködik; akik öltözetüket és palotájukat csinosítgatják, holott lelkük elhanyagolt és mocskos; akik testi egészségükre aggodalmasan vigyáznak, de annyi halálos bajban szenvedő lelkükkel nem törődnek; egyszóval, akik e földi élet tűnékeny gyönyöreire örök kínokra szolgálnak rá?

BONIFACIUS

Ha végiggondolom, kénytelen vagyok elismerni, hogy ezek több mint bolondok.

⁶⁰ *Coroebusnál* - Koroibos, az ostobaság közmondásos típusa a görögöknél.

BEATUS

S mégis, bár az egész világ tele van az ilyen bolondokkal, alig találsz egyet, aki a „bolond” nevet hajlandó viselni, bár magától a dologtól egyáltalán nem irtóznak.

BONIFACIUS

Valóban így van.

BEATUS

Továbbá, tudod, hogy mennyire gyűlöli mindenki a „hazug” és a „tolvaj” szavakat.

BONIFACIUS

Gyűlölik mindennél inkább, és nem is ok nélkül.

BEATUS

Elismerem. De bár más feleségét lopva elszeretni még nagyobb bűn, mégis a „házasságtörő” nevezettel még dicsekszenek is némelyek, ugyanazok, akik ha lopással vádolnák őket, menten kardot rántanának.

BONIFACIUS

Így van ez többnyire.

BEATUS

Ugyanígy, bár sokan adják át magukat egészen a paráznaságnak és a bornak, még hozzá szívesen és mindenki szeme láttára, mégis meg vannak sértve, ha korhely névvel illetik őket.

BONIFACIUS

Ezek szemmel láthatóan magát a dolgot dicsőségnek tekintik, de a dolog természetes nevétől irtóznak.

BEATUS

De alig van egyetlen más név, ami olyan elviselhetetlen volna a fülünknek, mint a hazugé.

BONIFACIUS

Olyant is ismerek, aki halállal állt bosszút ezért a szitokszóért.

BEATUS

De bárcsak hasonlóan vetnék meg magát a dolgot is! Sohasem történt meg veled, hogy valaki megígérte, hogy a kölcsönt egy bizonyos időre visszafizeti, és becsapott?

BONIFACIUS

De még hányszor! Sőt meg is esküdtek rá, nem is egyszer, hanem újra meg újra.

BEATUS

Talán nem állt módjukban fizetni.

BONIFACIUS

Dehogynem! Csak kényelmesebb volt nekik nem adni meg a tartozásukat.

BEATUS

Hát ez nem számít hazugságnak?

BONIFACIUS

Már hogyan számítana?!

BEATUS

Volna bátorságod egy ilyen adóst így szólítani meg: „Miért hazudozol nekem annyit?”

BONIFACIUS

Nem bizony, vagy legfeljebb, ha mindjárt fölkészülnék rá, hogy megverekedjem vele.

BEATUS

Vagy nem fogadkoznak hasonlóképpen a kőfaragók, kovácsok, aranyművesek és szabók, kitűzött napra vállalva a munkát, de nem teljesítve, bár elsőrendű érdeked fűződne hozzá?

BONIFACIUS

Még hozzá csodálatos szemtelenséggel! De vedd hozzá még az ügyvédek is, akik közbenjárásukat ígérik!

BEATUS

Még száz és száz hasonlóval toldhatnád meg a sort, de egy sincs közöttük, aki túrné, ha hazugnak nevezné.

BONIFACIUS

Efféle hazugságokkal pedig tele van a világ.

BEATUS

Ugyanígy a „tolvaj” nevezetet senki sem vállalná, magától a dologtól távolról sem irtóznak így valamennyien.

BONIFACIUS

Szeretném, ha világosabban fejeznéd ki magad.

BEATUS

Mi különbség van a között, aki a szekrényedből emeli ki a holmidat, és a között, aki letagadja azt, amit rábízál?

BONIFACIUS

Semmi, legfeljebb az, hogy még nagyobb gazember az, aki azt fosztja ki, aki meg is bízott benne.

BEATUS

És mégis milyen kevesen vannak, akik a rájuk bízott jószágot visszaszolgáltatják, vagy ha visszaszolgáltatják is, de nem hiánytalanul.

BONIFACIUS

Gondolom, nagyon kevesen.

BEATUS

De senki sem viseli el, hogy tolvajnak nevezzék, bár magától a tényről nem irtóznak.

BONIFACIUS

Nagyon is igaz.

BEATUS

Hát most képzeld csak el, mi az általános eljárás a gyámoltak vagyonának a kezelésében, az örökségből mennyi tapad a végrendeletet végrehajtó gyámok ujjaihoz?

BONIFACIUS

Gyakran az egész.

BEATUS

A lopást szeretik, a szót kárhoztatják.

BONIFACIUS

A leghevesebben.

BEATUS

Azt talán nem is látjuk eléggé világosan, hogy mit tesznek azok, akik az államkincstárat kezelik, akik silányabb pénzt vernek, s azáltal, hogy hol feljebb, hol alább értékelik a pénzt, a magánembereknek érzékeny anyagi kárt okoznak. De beszéljünk csak arról, amit nap nap után tapasztalunk. Aki kölcsönt vesz fel, vagy aki azzal az elhatározással halmoz adósságot, hogy ha lehetséges, sohanapján fizesse vissza, mennyiben különbözik a tolvajtól?

BONIFACIUS

Talán óvatosabbnak mondható nála, de erkölcsileg jobbnak semmi esetre sem.

BEATUS

Pedig hát ilyenek mindenütt roppant nagy számban találhatók, de egy sem hajlandó elvállalni a „tolvaj” nevezetet.

BONIFACIUS

A szándékot csak Isten ismeri, így aztán az emberek ezeket eladósodottaknak mondják, és nem tolvajoknak.

BEATUS

Mit számít az, hogy minek mondják őket az emberek, ha egyszer tolvajok Isten előtt? Mert bizonyos, hogy saját maga előtt kinek-kinek nyilvánvaló a szándéka. Meg aztán aki, bár sok a tartozása, ha pénzt lát, ész nélkül szórja, aki, miután csődbe jut az egyik városban, kijátszva hitelezőit a másikba szökik, idegen embereket keresve, akiket még rászedhet, s ezt meg is ismétli gyakran, nem bizonyította még be eléggé, hogy mi a szándéka?

BONIFACIUS

Sőt az elégnél is jobban. De mégis, akik így tesznek, szép színben tüntetik fel eljárásukat.

BEATUS

Miféle szép színben?

BONIFACIUS

Arra hivatkoznak, hogy ha nagy összegekkel, s még hozzá sok embernek tartoznak, a főurak, sőt a királyok sorsán osztoznak, így aztán, akik ilyen életmódot folytatnak, már-már nemesi rangra is törekszenek,

BEATUS

És az mire jó nekik?

BONIFACIUS

Szinte hihetetlen, hogy szerintük mi minden áll egy lovag szabadságában.

BEATUS

Mi jogon? Milyen törvények alapján?

BONIFACIUS

Csak olyan jogon, mint ahogy a tengerpart prefektusai maguknak tulajdonítanak mindent, amit egy-egy hajótörésből partra vet a víz, még akkor is, ha előkerül a gazda, vagy ahogyan mások a sajátjuknak tekintik azt, amit a tolvajtól vagy a rablótól elkoboznak.

BEATUS

Maguk a tolvajok hozhatnak efféle törvényeket.

BONIFACIUS

Meg is teszik, csak tudják érvényesíteni. És van mentségük is, ha előbb hadat üzennek, és csak aztán fognak a lopáshoz.

BEATUS

Ki adott mindegyiknek több jogot a lovagnak, mint a közembernek?

BONIFACIUS

A katonaság kiváltságos helyzete. Mert ilyen gyakorlatokkal készülnek a háborúra, hogy annál jobban legyenek felkészülve az ellenség felprédálására.

BEATUS

Gondolom, így gyakorolhatta be Pyrrhus⁶¹ a katonáit a háborúra.

BONIFACIUS

Nem, hanem a spártaiak.⁶²

BEATUS

Menjenek a pokolra, gyakorlataikkal együtt. De honnan veszik a címet ilyen előjogokhoz?

BONIFACIUS

Vannak, akik őseiktől örökölték, mások pénzen vásárolják, vannak, akik csak úgy fölveszik.

BEATUS

Hát fölveheti akárki?

BONIFACIUS

Fölveheti, ha megfelelő jelleme van hozzá.

BEATUS

Milyen jellem kell ide?

BONIFACIUS

Ha semmi tisztességes dolgot nem visz végbe, ha fényesen öltözködik, ha újján gyűrűt visel, ha szorgalmasan paráználkodik, ha kitartóan kockázik, ha állja a kártyacsatát, ha korhelykedéssel, mulatozással tölti idejét, ha egyetlen plebejushoz illő szót sem ejt ki a száján, hanem mindig csak várakról, ütközetekről, hadakról beszél, csupa Thrasóhoz méltó dologról. Ezek megengedik maguknak, hogy hadat üzenjenek annak, akinek akarnak, bár annyi földjük sincs, amin a lábukat megvessék.

BEATUS

Az ilyen lovagok csakugyan megérdemlik a... derest. De annyi igaz, hogy van belőlük elég Sicambriában.⁶³

⁶¹ *Pyrrhus* - épeirosi király az i. e. III. században; olyan győzelmet aratott a rómaiak felett, amely nem állt arányban az érte hozott nagy áldozatokkal („pyrrhusi győzelem”).

⁶² *a spártaiak* - többek között azzal akarták gyermekeiket „életrevalóságra” nevelni, hogy nem büntették a tolvajt, csak ha ügyetlenül lopott, vagyis ha rajtacsípték.

⁶³ *Sicambriában* - az ókori Germania egy része (Köln környéke). Itt: valamennyi német fejedelemség területe.

Charon

[CHARON,⁶⁴ ALASTOR⁶⁵]

CHARON

Hová, hívó olyan nagy igyekezettel, Alastor?

ALASTOR

Jó, hogy jössz, Charon, éppen hozzád igyekeztem.

CHARON

Mi Újság?

ALASTOR

Olyan hírt hozok, aminek te és Proserpina⁶⁶ egyformán fogtok örülni.

CHARON

Csak ki vele gyorsan, ne fúrja tovább az oldaladat.

ALASTOR

A fűriák nem kisebb buzgósággal, mint amilyen szerencsével végezték feladatukat, nincs a földkerekségnek egyetlen részecskéje sem, amelyet meg ne fertőztek volna a pokol rossz nyavalyáival, visszavonással, háborúval, rablással, pestissel, hogy szinte már meg is kopaszodtak, mert fejükről minden kígyót széteresztettek, minden mérgüket kiizzadták, s most az után járnak éppen, hogy hol találhatnak még valami viperafajzatot vagy áspiskígyót, mert olyan csupasz a koponyájuk, mint valami tojás, és keblükben sincs többé semmi mérgező hatású váladék. Ezért készülj fel te is, hozd rendbe csónakodat és evezőidet. Mert hamarosan olyan tömegesen jönnek az árnyak, hogy félek, nem leszel képes valamennyit egymagad átszállítani.

CHARON

Értesültem minderről.

ALASTOR

Ki tájékoztatott?

CHARON

Maga Fama⁶⁷ hozta meg a hírt, már két nappal ezelőtt.

ALASTOR

Hogy ennél az istennőnél senki sem fürgebb! De hát akkor miért időzöl itt, csónakkal nem törődve?

⁶⁴ *Charon* - az alvilág révésze a görög-római mitológiában, aki csónakján szállítja át a halottakat az élők és a holtak világát elválasztó Styx folyón. Díja gyanánt egy pénzdarabot (*obulus*) tettek a temetés alkalmával a halottak szájába.

⁶⁵ *Alastor* - a bosszúállás, a rontás szelleme a görög tragikus költőknél.

⁶⁶ *Proserpina* - az alvilág istennője, Plutónnak (Orcusnak), az alvilág királyának felesége.

⁶⁷ *Fama* (görögül *Ossa*) - a hír megszemélyesítése.

CHARON

A helyzet hozta így magával. Azért jöttem ide éppen, hogy egy jó erős három evezősoros hajót szerezzek, mert az én öreg csónakom, amilyen korhadt és toldozott-foldozott, nem felel meg a várható terhelésnek, ha ugyan igaz az, amit Fama mesélt. De különben minek is kellett ide még Fama? Maguk a tények kényszerítettek. Tudniillik hajótörést szenvedtem.

ALASTOR

Ni csak, csöpög is rajtad minden. Már azt hittem, hogy a fürdőből jössz.

CHARON

Az igazság az, hogy most úsztam partra a Styx ingoványából.

ALASTOR

Az árnyakat hol hagytad?

CHARON

Együtt úszkálnak a békákkal.

ALASTOR

De mit mesélt neked Fama?

CHARON

Azt, hogy a földkerekség három hatalmas uralkodója engesztelhetetlen gyűlölettel támadt egymás megrontására, és a keresztény világ egyetlen pontja sem maradt ment a háború fűriáitól, mert az a három az összes többi is belevonja a közös háborús sorsba. S most mindegyiknek az az elhatározása, hogy nem enged a másiknak, sem a dán, sem a lengyel, sem a skót, pedig a török sem pihen közben. Kegyetlen dolgok készülnek, pestis dühöng mindenütt, a spanyoloknál, az angoloknál, az olaszoknál, a franciáknál. Mindehhez még valami új kór is járult, amit a véleménykülönbség szült, s ez annyi kárt tett már mindenki lelkében, hogy sehol nem tapasztalható többé őszinte barátság, testvér nem bízik a testvérben, asszony a férjével sem tud megegyezni. Remény van rá, hogy ebből is nagyszerű öldöklés támad egyszer az emberek között, ha majd a nyelvek és az író tollak vitáját az öklök fogják folytatni.

ALASTOR

Mindezt a valósághoz híven mesélte neked Fama. Mert nagyrészt én magam is láttam ezzel a két szememmel, mivel állandó kísérője és segítője vagyok a fűriáknak, akik soha még nem mutatkoztak méltóbbaknak a nevükhöz.

CHARON

Csak az a veszély forog fenn, hogy valami démon támad hirtelen, aki békekötésre buzdít. Mert hiszen változékony az emberi lélek. Hallom ugyanis, hogy odafenn él valami papiros-pusztító,⁶⁸ aki nem szűnik meg író tollával a háborút helyteleníteni, és a békességre buzdítani.

ALASTOR

Csak hogy szép szavai már régen süket fülekre találnak. Valamikor a bajba jutott Béke panaszát írta meg, most, hogy a Béke meghalt, sírfeliratot készített számára. Vannak viszont mások, akik semmivel sem kisebb sikerrel járnak a kezünkre, mint maguk a fűriák.

CHARON

Kikre gondolsz?

⁶⁸ *papirospusztító* - itt Erasmus magáról beszél. Öngúnnnyal állapítja meg: sokrétű háborúellenes tevékenységének mind ez ideig nem sok eredményét látja.

ALASTOR

Vannak bizonyos kétlábúak, akik szürke és fehér köpenyt hordanak, meg hamuszínű köntöst, és különféle tollakkal cicomázzák magukat, ezek ott sűrögnek-forognak mindig a fejedelmek udvarában, s a háború szenvedélyét csepegtetik a lelkükbe, ugyanerre buzdítják a nemességet és a népet, szentbeszédekben is azt hangoztatják, hogy a háború jogos, a háború szent és jámbor cselekedet. S hogy még jobban csodáld vakmerőségüket: ugyanazt hangoztatják mind a két oldalon. A franciáknál azt prédikálják, hogy Isten a franciák oldalán áll, és hogy legyőzhetetlen az, akinek Isten a pártfogója. Az angoloknál és a spanyoloknál, hogy ezt a háborút nem is a császár viseli, hanem Isten, mutatkozzanak csak bátor férfiaknak, és biztos a győzelem. Ha pedig valaki elesik a harcban, nem pusztul el, hanem egyenesen az égbe repül, ahogy volt, fegyveresen.

CHARON

És olyan nagy hitele van a szavuknak?

ALASTOR

Mire nem képes az álszent vallásosság? Ehhez járul még a fiatalság, a tapasztalatlanság, a dicsőségsszomj, az elvakultság, a lélek természetből fogva való készsége arra, amire ezek biztatják. Könnyű ezeket rászedni, és nem nehéz meghajtani a szekeret, mely már saját súlyánál fogva is megindult a lejtőn.

CHARON

Ezeknek a derék kétlábúaknak én szívesen szereznék valami örömet.

ALASTOR

Rendezz nekik valami fényes lakomát, mert semmit sem szeretnek jobban a gyomruknál.

CHARON

Legfeljebb mályvából, farkascseresznyéből és fokhagymából. Mert nálunk, mint tudod, nem terem meg más.

ALASTOR

Ellenkezőleg: fogolyból, kappanból és fácánból, ha csakugyan szíves házigazda akarsz lenni.

CHARON

De mi indítja őket arra, hogy ilyen hevesen mozdítsák elő a háborút? Talán valami előnyt remélnék belőle?

ALASTOR

Mivel több hasznuk van a halottakból, mint az élőkől. Testamentumok, halotti torok, adománylevelek és sok más, nem megvetendő nyereség kecsegteti őket. Száz szónak is egy a vége: jobban szeretnek a táborokban forgolódni, mint a saját vackukon megülni. A háború sok olyant tesz püspökké, aki békében egy rossz garast sem ér.

CHARON

Van hát magukhoz való eszköz.

ALASTOR

De mire kell neked a három evezősoros hajó?

CHARON

Semmire, ha a tó közepén akarok megint hajótörést szenvedni.

ALASTOR

Az átkelők nagy tömege miatt?

CHARON

Magától értetődik.

ALASTOR

Pedig hát árnyakat szállítasz csupán, és nem testeket. Mekkora súlya lehet az árnyaknak?

CHARON

Legyenek bár vízipókok, de vízipókok is elképzelhetők olyan tömegben, hogy megterhelik a csónakot. Meg aztán arról se feledkezz meg, hogy maga a csónak is csak árnyékból van.

ALASTOR

De hiszen emlékszem rá, láttam már olyan tömeget is, hogy be sem tudta fogadni mindegyiket a csónakod, kormányod rúdjaiba háromezer árnyék is kapaszkodott némelykor, és te észre sem vetted a súlyukat.

CHARON

Elismerem, ilyenek azok a lelkek, amelyek lassanként költöztek el a testből, a sorvadástól vagy a hektikától elvékonyodva. Egyébként, ha hirtelen szakadnak el a kövér testtől, sokat hoznak magukkal a testes súlyból. Így küldi hozzám a lelkeket a gutaütés, a torokgyík, a pestis és különösen a háború.

ALASTOR

Nem gondolnám, hogy a franciák vagy a spanyolok valami sok súlyt hoznának magukkal.

CHARON

Mindenesetre sokkal kevesebbet, mint a többiek, bár ők sem érkeznek egészen pehelykönnyűen. Egyébiránt az angolok és a jól tartott németek közül némelykor olyan példányok kerülnek ki, hogy a minapában is veszélybe kerültem, pedig csak tízet vittem magammal, s ha nem dobtam volna ki a felesleget, elpusztultam volna a csónakkal, az utasokkal és a révpénzzel együtt.

ALASTOR

Hatalmas veszteség lett volna!

CHARON

S mit gondolsz, mire vezet az, ha jönnek a kövér hadvezérek, a hencegő Thrasók, a kardcsörtető hősök?

ALASTOR

Azok közül, akik igazságos háborúban estek el, azt hiszem, senki sem kerül eléd. Mert hiszen azt mondják, hogy ezek egyenesen az égbe repülnek.

CHARON

Hogy hová repülnek, nem tudom. Csak azt az egyet tudom, hogy valahányszor háború van, annyi sebesült és nyomorék jön hozzám, hogy csodálkoznék, ha egyetlenegy is maradna még utánuk odafenn. S nemcsak bortól és pocakjuktól nehézkesek az érkezők, hanem a bullák, az egyházi javadalmak és sok minden egyéb is nyomja őket.

ALASTOR

Hiszen ezeket a dolgokat nem hozzák magukkal: hozzád már meztelenül jönnek.

CHARON

Ez igaz, csak hogy akik frissen érkeznek, még magukkal hozzák az ilyesmiről való álmodozást.

ALASTOR

Hát az álom súlya is nyom valamit?

CHARON

Az én csónakomat lenyomja. De miért is mondom, hogy lenyomja? Már végképp alámerítette. Meg aztán annyi obulusnak azt gondolod, semmi súlya nincs?

ALASTOR

Ezt már elhiszem, ha rézpénz van velük.

CHARON

Mindezek után nem kétséges, hogy gondoskodnom kell hajóról, amely elbírja a terhet.

ALASTOR

Neked szerencséd van.

CHARON

Miért?

ALASTOR

Mert maholnap meg fogsz gazdagodni.

CHARON

Az árnyékok nagy tömege folytán?

ALASTOR

Hát.

CHARON

Ha legalább magukkal hoznák vagyonukat. Most, akik a csónakban azon siránkoznak, hogy odafenn hagyták királyságukat, prépostságukat, apátságukat, megszámlálhatatlan aranytalentumukat, nekem semmit se hoznak mindebből, csak egy obulust. Tehát amit háromezer esztendő alatt összekuporgattam, azt most mind erre az egyetlen három evezősoros hajóra kell elköltenem.

ALASTOR

Hja, aki keresni akar, annak kockáztatnia is kell.

CHARON

A halandók, hallom, több szerencsével folytatják üzletüket; ha Mercurius kedvez, három év alatt meggazdagodhatnak.

ALASTOR

De ugyanők csődbe is jutnak nemegyszer. A te jövedelmed kisebb, de biztosabb.

CHARON

Nem tudom, mennyiben biztos. Ha támadna valami isten, aki a fejedelmek között elsimítaná a nézeteltérést, egész befektetésem odalenne.

ALASTOR

Ami ezt illeti, kezeskedem érte, ettől nyugodtan alhatsz akár mind a két füledre. Tíz esztendőn belül semmi nem merül fel, amiért tartanod kellene a békétől. Egyedül a római pápa buzgólkodik az egyetértés megteremtésén, de falra hányt borsó minden szava. Zúgolódnak ugyan a városok is, mert unják már a sok zavart, vannak népek is, nem tudom, mifélék, amelyek összedugják a fejüket, és suttognak, azt hajtogatva, hogy nagy méltatlanság, ha két vagy három ember magánbosszúja vagy nagyravágása az egész emberiség békéjét megbonthatja, de győzni fognak, hidd el nekem, a leghelytállóbb megfontolás felett is a fűriák.

Egyébiránt mi szükséged volt arra, hogy ebben a dologban feljőjj a földre? Minálunk talán nem dolgoznak kovácsok? Hiszen itt van mindjárt Vulcanus...

CHARON

Helyes, ha érchajót keresnék.

ALASTOR

Olcsón keríthetnél itt valami ácsot is.

CHARON

Igen, de kifogytunk a nyersanyagból.

ALASTOR

Mit hallok? Nincsenek odalenn erdők!

CHARON

Még a berkek is kipusztultak az elysiumi mezőkön.

ALASTOR

Mi célra vágták ki őket?

CHARON

Hogy máglyát rakjanak az eretnekek árnyai alá.⁶⁹ Annyira jutottunk, hogy a minap már kénytelenek voltunk a föld méhéből szenet bányászni.

ALASTOR

Hogyan? Hát nem lehet kevesebb költséggel járó büntetést kiszabni az árnyakra?

CHARON

Így látta jónak Rhadamanthus.⁷⁰

ALASTOR

S ha már vásároltál három evezősoros hajót, hol szerzel annyi evezőst hozzá?

CHARON

Az én dolgom az, hogy a kormányrudat tartsam. Evezzenek az árnyak maguk, ha át akarnak jutni a túlsó partra.

ALASTOR

Csakhogy lesznek, akik sohasem tanultak evezni.

CHARON

Nálam nincs kivétel. Evezzenek az uralkodók is, evezzenek a kardinálisok is, ha rájuk kerül a sor, akár csak az alacsony sorsú közemberek, már akár tanultak evezni, akár nem.

ALASTOR

Hát rajta, vásárolj hajót Mercurius segítségével, én nem tartalak fel tovább. Megviszem Orcusnak a jó hírt. De hé, Charon, hé!

CHARON

Mi baj?

⁶⁹ *máglyát rakjanak az eretnekek árnyai alá* - Erasmus a maga korának eseményeit vetíti vissza ironikusan a mitológiába. Formailag teljesen Lukianos modorában, de tartalmilag korszerűen a szellem szabadságának szerzetes ellenfeleire, elsősorban az eretnekégető Domonkos-rendi inkvizítorokra céloz.

⁷⁰ *Rhadamanthus* - az alvilági bírák egyike; ő ítéli meg az alvilágba érkező halottak földi életét és tetteit; ő szabja ki az árnyak büntetését, illetőleg járul hozzá, hogy a jámbor lelkek túlvilági boldogságuk színhelyére, az elysiumi mezőkre jussanak.

ALASTOR

Rajta légy, hogy hamar visszatérj, nehogy egyszerre megrohanjon a tömeg.

CHARON

Hiszen már most is több mint kétszázzezret találsz a parton, azokon kívül, akik az ingoványban úszkálnak. De mindenesetre sietni fogok, amennyire tőlem telik. Mondd meg nekik, hogy hamarosan megjövök.

Cyclops

[CANNIUS, POLYPHEMUS⁷¹]

CANNIUS

Mire vadászik errefelé Polyphemus?

POLYPHEMUS

Azt kérdezed, mire vadászom? Hiszen nincsenek sem kutyaím, sem vadászerelyem!

CANNIUS

Akkor talán valamely erdei nimfára?

POLYPHEMUS

Jól eltaláltad. Íme, itt a vadászhalóm!

CANNIUS

Mit látnak szemeim! Bacchust oroszlánbőrben! Polyphemust egy könyvvel! Macskát sáfrányszínű, díszes női ruhában!

POLYPHEMUS

Nemcsak sáfrányszínnel festettem ki a könyvet, hanem vörössel és késsel is.

CANNIUS

Nem a sáfrányról beszélek, hanem görögül mondtam valamit. Úgy látszik, háborús könyv lehet. Fémlemezekkel, kapcsokkal, rézgyűrűkkel van felfegyverzve.

POLYPHEMUS

Nézz bele.

CANNIUS

Látom. Valóban nagyon szép könyv, de nem díszítetted még eléggé.

POLYPHEMUS

Mi hiányzik róla?

CANNIUS

A címeredet is el kellett volna rajta helyezned.

POLYPHEMUS

Milyet?

CANNIUS

Silenust,⁷² amint egy hordóból kukucskál kifelé. De miről szól? A korhelykedés művészetéről?

POLYPHEMUS

Vigyázz, nehogy ostobán istenkáromlásra vetemedj.

⁷¹ *Polyphemus* - a görög mitológiában szereplő Cyclopsok (különös erejű, félelmetes egyszemű óriások) egyike. Nevének jelentése: sokbeszédű, nagyhangú.

⁷² *Silenus* - Silénos a mitológia szerint Bacchus nevelője. A torz külsejű, de kedélyes, bohókás öreg korhely a bor istenének állandó kíséretéhez tartozik.

CANNIUS

Hogyan? Talán csak nem valami szent könyv?

POLYPHEMUS

A legszentebb, ami csak létezik: az Evangélium.

CANNIUS

Herculesre! Mi köze Polyphemusnak az Evangéliumhoz?

POLYPHEMUS

Miért nem így veted fel a kérdést: mi köze egy kereszténynek Krisztushoz?

CANNIUS

Csak azt tudom, hogy olyan valakihez, mint te, jobban illenék egy alabárd. Mert ha én a tengeren ilyenfajta emberrel találkoznék, azt hinném róla, hogy kalóz, ha pedig az erdőben, akkor haramiának nézném.

POLYPHEMUS

Pedig az Evangélium éppen arra tanít: senkit se ítéljünk meg külseje alapján. Amint ugyanis hamuszürke csuha alatt gyakran kegyetlen lélek lakozik, éppen úgy evangéliumi lelket takarhat a borotvált fej, pödrött bajusz, összevont szemöldök, vad tekintet, tollbokrétás fej, katonaköpeny, felhasított katonacsizma is.

CANNIUS

Miért ne? Bárány is bújt már farkasbőrbe, sőt, ha hihetünk a meséknek, szamár is az oroszlán bőrébe.

POLYPHEMUS

Én meg ismerek valakit, aki bárányt visel a fején, a szíve meg olyan, mint a rókáé: ennek csak azt kívánnám, olyan tiszta lelkű barátai legyenek, amilyen fekete a szeme, és olyan igazi arany legyen a birtokában, mint amilyen aranysárga a színe.

CANNIUS

Ha bárányt visel a fején, akinek báránysüvege van, akkor te még súlyosabban meg vagy terhelve, hiszen bárányt és struccmadarat is viselsz egyidejűleg. De még képtelenebb, ha valaki madarat visel a fején és szamarat a szívében.

POLYPHEMUS

Csipkelődöl.

CANNIUS

Jó volna, ha az Evangélium, amelyet különféle díszítésekkel láttál el, most téged díszítene: te színekkel teted díszessé, az Evangélium erkölceidet javítaná meg.

POLYPHEMUS

Majd én gondoskodom róla.

CANNIUS

Ahogy eddig szoktad.

POLYPHEMUS

De tegyük félre a csipkelődést. Szóval te ennyire elítéled azokat, akik Evangéliumot hordanak maguknál?...

CANNIUS

Ide hallgass: aki Krisztust vitte a vállán, Christophorusnak nevezték. Eszerint téged, aki az Evangéliumot hordod magadnál, Evangeliophorusnak kellene hívnunk, nem pedig Polyphemusnak.

POLYPHEMUS

Hát nem gondolod, hogy jámbor cselekedet, ha valaki az Evangéliumot állandóan magánál hordja?

CANNIUS

Önmagában nem, hiszen akkor el kellene fogadnod, hogy a szamár a legszentebb állat.

POLYPHEMUS

Hogyan?

CANNIUS

Mert egy szamár háromezer ilyen könyvet is elbír, s úgy gondolom, te is megbirkóznál ekkora teherrel, ha jól fel volnál szerelve iszákkal.

POLYPHEMUS

Nem lehetetlen a szamarat annak az alapján sem szentnek nevezni, hogy Krisztust vitte a hátán.

CANNIUS

Ezt a szentséget nem irigylem tőle. És ha akarod, neked adom annak a szamárnak a maradványait, amelyen Krisztus ment, hogy tisztelhesd és csókolgathasd.

POLYPHEMUS

Nagyon kedves ajándékot adnál. Mert az a szamár szentté lett azáltal, hogy Krisztus testét megérintette.

CANNIUS

De azok is megérintették Krisztust, akik arcul ütötték.

POLYPHEMUS

Mondd meg most már komolyan, ugye jámbor cselekedet, ha valaki magánál hordja az Evangéliumot?

CANNIUS

Persze hogy az, ha nincs benne képmutatás, hanem őszintén történik.

POLYPHEMUS

A képmutatás a papok szokása, mi köze a katonának a képmutatáshoz?

CANNIUS

Először fejtsd ki, mit értesz képmutatáson.

POLYPHEMUS

Ha másnak mutatod magad, mint amilyen lelked mélyén vagy.

CANNIUS

Mire mutat mármost, ha valaki magánál hordja az Evangéliumot? Nemde evangéliumi életre?

POLYPHEMUS

Úgy gondolom.

CANNIUS

Ha tehát az életmód nem felel meg a könyvnek, az ugye képmutatás?

POLYPHEMUS

Úgy látszik. De mit jelent: őszintén magánál hordani az Evangéliumot?

CANNIUS

Egyeseknek állandóan a kezükben van, mint a ferenceseknek Szent Ferenc Regulája. Ezt megtehetik a párizsi teherhordók, a szamarak és a gebék is. Másoknak állandóan a szájukban van, nem beszélnek másról, csak Krisztusról és az Evangéliumról: ez képmutatás. Némelyek szívükben hordják. Valójában az hordja magánál az Evangéliumot, akinek kezében, szájában és szívében van egyidejűleg.

POLYPHEMUS

Hol vannak ilyen emberek?

CANNIUS

A templomokban azok a papok, akik kezükben tartják a könyvet, felolvasnak belőle a népnek, és szívükben is őrzik.

POLYPHEMUS

De azok sem valamennyien szentek, akik szívükben őrzik az Evangéliumot.

CANNIUS

Ne játszd a szofistát! Csak az őrzi lelkében az Evangéliumot, aki teljes szívből szereti, és aki a maga életmódjával ezt kifejezésre is juttatja.

POLYPHEMUS

Ezeket a finomságokat nem tudom követni.

CANNIUS

Akkor egyszerűbben mondom el. Ha egy butélia burgundi bort viszel a válladon, mi más ez, mint teher?

POLYPHEMUS

Semmi más.

CANNIUS

Ha éppen csak a szádba veszel belőle, és azután kiköpöd?

POLYPHEMUS

Az nemigen ér semmit. Bár ezt nem szoktam soha csinálni.

CANNIUS

Ha ellenben jócskán húzol belőle, ahogy szoktad?

POLYPHEMUS

Nincs annál istenibb!

CANNIUS

Átforrósodik tőle az egész tested, kipirul az arcod, derűs lesz a homlokod.

POLYPHEMUS

Így van.

CANNIUS

Ehhez hasonlítható az Evangélium hatása. Ha a lélek legmélyéig hatol, megújul tőle az egész ember.

POLYPHEMUS

Én tehát szerinted kevésbé élek evangéliumi módon?

CANNIUS

Ezt a kérdést senki nálad jobban el nem döntheti.

POLYPHEMUS

Ha egy kétélű bárdal meg lehetne oldani!

CANNIUS

Ha valaki szemedbe mondja, hogy léhűtő hazug vagy, mit csinálnál?

POLYPHEMUS

Mit csinálnék? Megemlegetné az ökleimet!

CANNIUS

Hát ha valaki arcul ütne?

POLYPHEMUS

A nyakát szegném a pofon miatt.

CANNIUS

Pedig a te könyved azt tanítja: a szidalmazásra felelj jóságos beszéddel, s aki megüti a jobb orcádat, nyújtsd feléje a balt is.

POLYPHEMUS

Olvastam, de kiesett az emlékezetemből.

CANNIUS

Úgy gondolom, gyakran imádkozol.

POLYPHEMUS

Az álszenteskedés.

CANNIUS

Álszenteskedés hosszasan imádkozni, de nem őszintén. A te könyved arra tanít: mindig imádkozni kell, éspedig szívből.

POLYPHEMUS

Szoktam is néha imádkozni.

CANNIUS

Mikor?

POLYPHEMUS

Amikor eszembe jut, egyszer-kétszer hetenként.

CANNIUS

És akkor mit imádkozol?

POLYPHEMUS

A Miatyánkot.

CANNIUS

Hányszor?

POLYPHEMUS

Egyszer. Hiszen az Evangélium tiltja ugyanazon szavak gyakori ismételtetését.

CANNIUS

El tudod ájtatosan mondani a Miatyánkot?

POLYPHEMUS

Sohasem próbáltam. Nem elég, ha hangosan elmondom?

CANNIUS

Úgy tudom, Isten csak a szív hangját hallja meg. Gyakran böjtölsz?

POLYPHEMUS

Soha.

CANNIUS

A te könyved pedig az imádságot és a böjtöt dicséri.

POLYPHEMUS

Én is helyeselném, ha a gyomrom nem mást követelne.

CANNIUS

Pál apostol pedig azt mondja: „Nem szolgálhatja Krisztust, aki a gyomrát szolgálja.” Bármely napon megeszed a húst?

POLYPHEMUS

Ha kapok.

CANNIUS

Pedig ha a gladiátorokéval vetekedő testi erődet tekintem, szénával és fahánccsal is táplálkozhatnál.

POLYPHEMUS

Krisztus azonban azt mondja, nem válik az ember tisztátlanná attól, ami a száján keresztül kerül belé.

CANNIUS

Igen, ha módjával történik, és nem okoz bosszúságot. Pál apostol azonban, Krisztus tanítványa, inkább vállalja az éhhalált, mintsem egy gyöngé testvérének bosszúságot okozzon ételével. Minket is arra int, kövessük példáját, s igyekezzünk mindenkinek mindenben tetszeni.

POLYPHEMUS

Pál apostol az Pál apostol, én pedig én vagyok.

CANNIUS

Aegon dolga⁷³ a kecskéket legeltetni.

POLYPHEMUS

Én inkább megeszem.

CANNIUS

Jót kívánsz magadnak. Hamarabb leszel bak, mint kecske.

POLYPHEMUS

Én úgy értettem, hogy megeszem.

⁷³ *Aegon dolga* - utalás Vergilius 3. eclogájára. A továbbiakban néhány, magyarul visszaadhatatlan szójáték a fordításban elmaradt.

CANNIUS

Előkelően fejezted ki magad. Szívesen nyújtasz segítséget a szegényeknek?

POLYPHEMUS

Nincs mit adnom.

CANNIUS

Lenne bizony, ha józanul élnél, és szorgalmasan dolgoznál.

POLYPHEMUS

Jólesik a semmittevés.

CANNIUS

Megtartod Isten parancsait?

POLYPHEMUS

Nehéz dolog.

CANNIUS

Vezekelsz a bűneidért?

POLYPHEMUS

Krisztus megváltotta bűneinket.

CANNIUS

Akkor mivel bizonyítod, hogy szereted az Evangéliumot?

POLYPHEMUS

Megmondom. Egy ferences a szószékről szüntelenül Erasmus Új Testamentumát szidta fecsegése közben. Odamentem hozzá egymagam, bal kezemmel megfogtam a hajánál fogva, jobb kezemmel úgy elvertem, mint egy ökölvívó, elláttam jól a baját, feldagadt az egész arca. Mit mondasz? Hogy ez nem jelenti az Evangélium szeretetét? Ezután feloldoztam a bűnei alól, hármát sújtva a fejére éppen ezzel a könyvvel, s három daganatot ütöttem rajta az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében.

CANNIUS

Meglehetősen az Evangélium szellemében. Hiszen az Evangéliumot valóban az Evangélium segítségével védted meg.

POLYPHEMUS

Másvalaki is eléem került ugyanebből a szerzetből, aki szintén nem ismert mértéket és határt Erasmus ellen való féktelen dühében. Elfogott az evangéliumi buzgóság, fenyegetéseimmel arra kényszerítettem, hogy térden állva kérjen bocsánatot, s ismerje el, hogy az ördög sugallta neki, amit mondott. Ha nem tette volna, bárdommal máris a nyaka fölé suhintok. Arc kifejezése olyan volt, mint a haragos Marsé. Mindez néhány tanú jelenlétében játszódtott le.

CANNIUS

Csodálom, hogy ez az ember nem rogyott holtan össze. De menjünk tovább. Szűzi életet élsz?

POLYPHEMUS

Talán így lesz, majd ha megöregszem. De valljam meg neked az igazat, Canniusom?

CANNIUS

Nem vagyok pap: ha gyónni van kedved, keress valaki mást.

POLYPHEMUS

Istennek szoktam gyónni. Neked azonban megvallom, nem vagyok még teljesen evangélista, csak valaki a nép közül. Négy Evangéliumunk van. Mi evangélisták négy dologra törekszünk: jó dolga legyen a gyomrunknak, az se szenvedjen hiányt, ami a gyomrunk alatt van, legyen miből megélnünk, végül, hogy azt tehessük, ami jólesik. Ha mindez megvan, poharazás közben ezt kiáltjuk: „Éljen a győzelem! Üdv, üdv! Él az Evangélium! Krisztus uralkodik.”

CANNIUS

Ez bizony epikureista életmód, nem evangéliumi.

POLYPHEMUS

Nem tagadom. De tudod, hogy Krisztus mindenható: egy pillanat alatt más emberekké tehet bennünket.

CANNIUS

De disznókká is változtathat, s azt hiszem, ez könnyebb, mint rendes emberekké tenni titeket.

POLYPHEMUS

Bár ne lenne a világon senki rosszabb a disznóknál, ökröknél, szamaraknál és tevéknél. Sok olyan embert láthatunk, akik vadabbak az oroszlánnál, ragadozóbbak a farkasnál, bujábbak a verébnél, harapósabbak a kutyanál, ártalmasabbak a viperánál.

CANNIUS

De itt az ideje már, hogy oktalan lényből emberré váljál.

POLYPHEMUS

Helyes a figyelmeztetésed. Napjaink prófétái azt mondják ugyanis: közeleg a végítélet napja.

CANNIUS

Annál inkább sietned kell.

POLYPHEMUS

Krisztus segítő kezét várom.

CANNIUS

Ügyelj rá, hogy idomítható anyagot adjál a keze alá. De honnan veszik, hogy közel a világ vége?

POLYPHEMUS

Azt mondják, ugyanazt teszik most is az emberek, mint a vízözön előtt: lakmároznak, isznak, tivornyáznak, nősülnek, férjhez mennek, bujálkodnak, vesznek, eladnak, kamatra kölcsönöznek, uzsoráskodnak, építkeznek. A királyok háborút viselnek, a papok a dézsma növelésére törekszenek, a teológusok szörszálhasogatáson törnek a fejüket, a szerzetesek bekóborolják a világot, a nép lázong, Erasmus beszélgetéseket ír, egyszóval minden rossz együtt van: éhínség, szomjúság, rablás, háború, pestis, lázadás, hiány mindenben, ami jó. Nem bizonyítja ez eléggé, hogy itt a világ vége?

CANNIUS

Ebből a sokféle bajból számodra mi a legkellemetlenebb?

POLYPHEMUS

Találd ki!

CANNIUS

Hogy üres az erszényed.

POLYPHEMUS

Pusztuljak el, ha nem találtad fején a szöveget. Egyébként éppen egy tivornyáról jövök; máskor szívesen vitatkozom veled az Evangéliumról, ha kedved tartja... amikor majd józan leszek.

CANNIUS

Mikor látlak téged józannak?

POLYPHEMUS

Ha majd az leszek.

CANNIUS

És mikor leszel az?

POLYPHEMUS

Ha majd legközelebb látsz. Addig is minden jót kívánok neked, kedves Canniusom.

CANNIUS

Én pedig azt kívánom neked, légy hamarosan az, amire a neved utal: hírneves ember.

POLYPHEMUS

Én sem akarok elmaradni mögötted, és ezért azt kívánom: Cannius sose legyen híjával annak, amiről nevét nyerte, vagyis ami a kancsóba való.

Lovag - ló nélkül

[HARPALUS,⁷⁴ NESTORIUS]

HARPALUS

Tudnál-e nekem tanácsot adni? Meg fogod látni, nem vagyok sem feledékeny, sem hálátlan természetű.

NESTORIUS

Mutatok egy könnyű lehetőséget arra, hogy az légy, ami lenni akarsz.

HARPALUS

De hiszen az nincs a hatalmunkban, hogy nemeseknek szülessünk.

NESTORIUS

Hát ha nem születnél nemesembernek, törekedj arra jó cselekedeteiddel, hogy veled kezdődjék a nemesség.

HARPALUS

Ez nagyon hosszadalmas.

NESTORIUS

Kicsiny összegért vásárolható is a császárnál.

HARPALUS

Köznevetség tárgya a pénzen vett nemesség.

NESTORIUS

Viszont ha semmi sem nevetségesebb, mint a koholt nemesség, mi okod van rá, hogy annyira töröd magad a lovagi cím után?

HARPALUS

Komoly okaim vannak rá, nem is fogom titkolni előtted azokat, ha utat-módot mutatsz rá nekem, hogy megszerezsem magamnak az emberek szemében a nemesség látszatát.

NESTORIUS

A nevet a lényeg nélkül?

HARPALUS

Ha már a lényeg hiányzik, legalább legyen meg a látszat. Csak ki vele, adj tanácsot, Nestorius, ha meghallod, mire kell nekem, te is el fogod ismerni, hogy megérdemli a fáradságot.

NESTORIUS

Ha olyan nagyon ragaszkodol hozzá, figyelj ide. Mindenekelőtt azon légy, hogy kerülj minél messzebbre a hazádtól.

HARPALUS

Ezt nem felejttem el.

NESTORIUS

Keresd a valódi nemesifjak társaságát.

⁷⁴ *Harpalus* - jelentése: ragadozó, rabló (egyúttal Nagy Sándor ilyen nevű hűtlen kincstárnokára is utal a név).

HARPALUS

Értem.

NESTORIUS

Ebből mindjárt arra fognak következtetni, hogy magad is az vagy, mint azok, akikkel érintkezel.

HARPALUS

Úgy van.

NESTORIUS

Vigyázz, hogy semmi közönséges ne legyen rajtad.

HARPALUS

Ezt hogy érted?

NESTORIUS

Ruházatodra gondolok. Ne öltözködj gyapjúszővetbe, hanem vagy selyembe, vagy ha erre nincsen pénzed, flanelba, de még lenvászónba is inkább, mint posztóba.

HARPALUS

Helyes.

NESTORIUS

Ügyelj rá, hogy semmi se legyen ép rajtad, hasítsd be süvegedet, mellvértedet, harisnyádat, sarudat, még patáidat is, ha tudod, s ne fecseggj alja dolgokról. Ha Spanyolországból érkezik vendég, kérdezd meg, hogy áll a császár és a pápa viszonya, hogy van atyádfia, a nassauai gróf meg a többi jó komád.

HARPALUS

Így lesz.

NESTORIUS

Ujjadon ékköves pecsétgyűrű legyen.

HARPALUS

Ha ugyan megengedi a kassza.

NESTORIUS

Ugyan már, nem kerül olyan sokba egy aranyozott rézgyűrű, valami mesterséges drágakövel. Csak ne felejtssd el a nemesi címet.

HARPALUS

Mit ajánlasz, mit válasszak címerül?

NESTORIUS

Két csöbröt, ha tetszik, meg egy söröskorsót.

HARPALUS

Csak tréfálsz. Beszélj komolyan.

NESTORIUS

Sohasem voltál csatában?

HARPALUS

Még csak színét sem láttam.

NESTORIUS

Viszont, úgy képzelem, a parasztok libái és kappanjai közül nem egyet lenyakasztál.

HARPALUS

De még mennyire. Méghozzá hősiesen.

NESTORIUS

Tégy hát címeredre egy ezüstkardot és három arany lúdfejet.

HARPALUS

Milyen alapon?

NESTORIUS

Hát milyenen? Csakis vérpirosan, a hősiesen kiontott vér emlékezetére.

HARPALUS

Miért ne? Hiszen a liba vére csak olyan piros, mint az emberé. De folytasd, kérlek.

NESTORIUS

Gondoskodj róla, hogy ezt a címerpajzsot kitűzzék mindazon vendégfogadók kapujára, amelyekben megfordulsz.

HARPALUS

És mit tegyünk a sisakra?

NESTORIUS

Jó, hogy figyelmeztetsz. Maga a sisak elől legyen behasítva.

HARPALUS

Ez mire jó?

NESTORIUS

Először is, hogy lélegzeni tudj, másodszor, hogy összhangban legyen egész öltözeteddel. De mi fog a búbján lengedezni?

HARPALUS

Utasításodat várom.

NESTORIUS

Kutyafej, leeresztett fülekkel.

HARPALUS

Ez már nagyon el van koptatva.

NESTORIUS

Tégy hát rá két szarvat, így már ritkább.

HARPALUS

Így jó. De milyen állatok tartsák a címerpajzsot?

NESTORIUS

A szarvasokat, kutyákat, sárkányokat, griffeket lefoglalták már a fejedelmek, te válassz két háрпиát.

HARPALUS

Pompás javaslat.

NESTORIUS

Hátra van még az előnév. Itt elsősorban arra kell vigyázni, hogy ne hagyd magadat plebejus szokás szerint egyszerűen Comói Harpalusnak nevezni, hanem így: *Harpalus a Como*, mert így szokták ezt a nemesembereket, amúgy csak a rongyos teológusok.

HARPALUS

Erről sem fogok megfeledkezni.

NESTORIUS

Van valami jószágod?

HARPALUS

Még csak egy disznóólam sincs.

NESTORIUS

Legalább valami nevezetes városban születted?

HARPALUS

Egy piszkos kis faluban. Mert hiszen annak csak nem hazudhatok, akitől az orvosszert várom.

NESTORIUS

Nagyon helyes. De annak a falunak a szomszédságában csak van valamilyen hegy?

HARPALUS

Van.

NESTORIUS

S a hegy egyik oldalán akad valami szikla?

HARPALUS

Méghez a jó meredek.

NESTORIUS

Légy tehát „Harpalus, az Arany Szikla lovagja”.

HARPALUS

De a mágánoknak megvan az a szokásuk is, hogy ki-k választ magának egy jelszót vagy jelmondatot, mint ahogyan Miksának az volt a jelszava: *Tarts mértéket*, Fülöpé: *Aki akarja*, Károly jelszava: *Előre*, és így tovább.

NESTORIUS

Te azt írd pajzsodra: *Omnis jacta sit alea*: a kocka legyen elvetve.

HARPALUS

Nézd csak, milyen jól eltalálsz.

NESTORIUS

Azután, hogy az emberekben még jobban gyökeret verjen a te lovagi híred, hamisíts leveleket, mintha főurak intézték volna hozzád, amelyekben ismételten „dicső lovag” a címzésed, s essék bennük említés hatalmas vagyonokról, földbirtokról, várakról, sok ezer forintról, előkelő hivatalokról, dúsgazdag házasságról. Gondoskodj róla, hogy efféle levelek, azáltal, hogy elveszted vagy szórakozottságból elhagyod őket valahol, mások kezébe jussanak.

HARPALUS

Ez nem fog nehézséget okozni. Írni tudok, és hosszú gyakorlattal azt a képességet is megszereztem, hogy bárkinek a keze vonását utánozzam.

NESTORIUS

Alkalmilag varrd a ruhádba vagy felejtsd zsebben, hogy azok, akikre ruhád javítását bízod, megtalálják. Azok aztán nem fognak hallgatni róla, s te, mihelyt füledbe jut, haragos és kedvetlen arckifejezést fogsz ölteni, mintha bántana a dolog.

HARPALUS

Annak a módját is már régebben kiszeltem, hogy arckifejezésemet olyan könnyen válto-gassam, mint valami álarcot.

NESTORIUS

Így aztán nem szimatolnak turpisságot, s mint hiteles értesülést terjesztik rólad a dolgot.

HARPALUS

Lesz rá gondom.

NESTORIUS

Továbbá néhány kísérőt kell magad köré gyűjtened, vagy éppen csatlóست, akik átadják neked helyüket, és mindenki füle hallatára *Jonkheer*-nak⁷⁵ szólítanak téged. Nem kell attól sem tartanod, hogy ez valami nagy költséggel fog járni, van elég fiatalember, aki akár ingyen is hajlandó belemenni ebbe a játékba. Vedd még hozzá, hogy ezen a vidéken csak úgy nyüzsögnek a többé-kevésbé iskolázott ifjoncok, akiket az írás különös szenvedélye, hogy ne mondjam, nyavalyája, tart megszállva. Nem hiányoznak az éhenkórász nyomdászok sem, akik bármire hajlandók, csak legyen reményük keresetre. Bérelj fel néhányat ezek közül, hogy könyvecskéikben nevezzenek téged a haza nagyjának, s ez a kifejezés ismétlődjék néhányszor nagyobb betűből szedve. Ily módon akár Csehországban is a haza nagyjaként fognak ünnepelni. És gyorsabban és szélesebb körben terjednek el a könyvek, mint a hangok vagy akár a leghangosabb szolgák.

HARPALUS

Ez ellen sincs semmi kifogásom. Csak az a baj, hogy a csatlósoknak enniük is kell.

NESTORIUS

Kell hát, de nekik is van szemük. Szemesé a világ, csak el kell küldened őket időnként erre is, arra is, majd csak találhatnak maguknak valamit. Jól tudod, hányféle alkalom adódik az ilyesmire.

HARPALUS

Ne is folytasd, tudom már, mi a teendő.

NESTORIUS

Hátra vannak még a különleges képességek.

HARPALUS

Csupa fül vagyok.

NESTORIUS

Ha nem tudsz jól kockázni, tűrhetően kártyázni, tűrhetetlenül paráználkodni, kitartóan inni, merészen költekezni, kölcsönt fölhajtani és a nyakára hágni, s ha nem vagy benne a francia betegségben, nemigen fogják elhinni, hogy lovag vagy.

HARPALUS

Mind e művészetekben már régi gyakorlattal rendelkezem, de honnét teremtsen elő a költségeket?

NESTORIUS

Várj csak, éppen oda akartam kilyukadni. Vár rád valami örökség?

HARPALUS

Majdnem semmi.

⁷⁵ *Jonkheer*-nak - a német junker (nemes úrfi, junger Herr) németalföldi megfelelője.

NESTORIUS

Nohát, ha átment a köztudatba, hogy te nemesember vagy, könnyűszerrel találsz majd jó bolondokra, akik hitelezni fognak neked: lesznek, akik szégyenkezésből nem tagadják meg tőled, lesznek, akik félelemből. Annak pedig, hogy lóvá tedd hitelezőidet, már ezerféle módja van.

HARPALUS

Abban nem is vagyok járatlan. De végül mégiscsak szorongatni fognak, ha kitűnik, hogy a nagy szavak mögött nincs fedezet.

NESTORIUS

Sőt nincs is járhatóbb út a hatalom felé, mint az, ha sok embernek tartozol.

HARPALUS

Hogyhogy?

NESTORIUS

Mindenekelőtt azért, mert a hitelező olyan tiszteletben fog részesíteni téged, mintha valami nagy jótéteménnyel köteleztél volna le, és óvakodni fog attól, hogy valami fogózót nyújtson, ami pénze elvesztésére vezethetne. Senkivel szemben szolgálai nem lehetnek készségebbek, mint a hitelezők az adóssal szemben; ha itt-ott törlesztesz valamicskét, hálásabb érte a hitelező, mintha ajándékot adnál neki.

HARPALUS

Vettem észre.

NESTORIUS

Arra mégis vigyázz, hogy ne keveredj vékonypénzű emberekkel üzleti összeköttetésbe. Mert ezek parányi összegért rettenetes lármát tudnak csapni. Könnyebb lecsendesíteni azokat, akiknek komolyabb vagyonuk van, mert ezeket már fékezi a szégyenkezés, táplálja a remény, visszatartja a félelem, mert tudják jól, hogy mire képesek a lovagok. Végül is, ha már keresztülcsapnak a fejed felett az adósság hullámai, valamilyen ürüggyel költözz máshová, és onnét megint máshová. Nincs okod rá, hogy pirulj emiatt, senki sincs jobban eladósodva, mint a hatalmas fejedelmi személyek. Ha valami paraszt követelőzően lépne fel, tégy úgy, mintha lelked mélyén bántott volna meg ez az aljasság. Közbe-közbe vissza is fizethetsz valamit, de nem az egész összeget, és nem mindenkinek. Minden körülmények között vigyáznod kell, hogy senki se szagolja meg, ha a kassza kimerült. Mindig mutass valamit.

HARPALUS

De mit mutasson az, akinek semmije sincs?

NESTORIUS

Ha valamit egy barátod letétbe helyezett nálad, mutogasd azt sajátod gyanánt, de ne lássék rajtad a szándékosság, tégy úgy, mintha véletlen volna az egész. E célból kölcsönt is vehetsz fel néha úgy, hogy mindjárt megadod. Rézpénztől duzzadó erszényedből végy ki két aranyat, amit erre a célra tettél külön. A többit már a te találékonyságodra bízom.

HARPALUS

Értek mindent. Csakhogy a végén menthetetlenül elborít az adósság.

NESTORIUS

Tudod jól, hogy mi mindent tehetnek nálunk a lovagok.

HARPALUS

Ügyszólván mindent, s méghezvá büntetlenül.

NESTORIUS

Tarts tehát olyan szolgálát, akik nem lopják a napot; a legjobb, ha rokonaid, akikről úgys neked kellene gondoskodnod. Akad majd az útukba valami kalmárféle, akit kirabolhatnak. Fognak találni egyet-mást a vendégfogadókn is, a középületekben és a hajókon is, amikre senki sem vigyáz. Értesz már? Rá fognak jönni, hogy nemhiába adattak az ujjak az embernek.

HARPALUS

Ha nem járna ez veszéllyel.

NESTORIUS

Csak arra vigyázz, hogy jól legyenek mindig öltözve, és címeredet viseljék. Bízz rájuk koholt leveleket, melyeket állítólag a legelőkelőbb emberekhez kell elvinniük. Ha titkon elemelnek valamit, senki sem meri megvádolni őket, s ha mégis gyanúba keverednének, lovagrendű gazdájuktól félni fognak az emberek, viszont ha erőszakkal csikarnák ki a zsákmányt, azt háborúnak fogják nevezni. Az ilyen előgyakorlatok különben is a háború előjátékának számítanak.

HARPALUS

Kitűnő tanács!

NESTORIUS

Csak a lovagrend alaptételét nem szabad szem elől téveszteni: *Illendő és jogos, hogy a lovag a közrendű utas terhén könnyítendő pénzét elvegye*. Mert hiszen mi lehetne méltatlabb annál, mint hogy a közrendhez tartozó kalmárt majd felvesse a pénz, míg a lovagnak az is hiányzik, amit szeretőjére és kockára kell költenie? Légy rajta, hogy mindig a főurakhoz csatlakozz, sőt inkább egészen közéjük keveredjél, nem szabad semmit szégyellni, a szemérmességen túl kell tennie magát az embernek, kivált idegenben, azért is jó minél több időt tölteni olyan helyen, ahol sok ember van együtt, például fürdőben vagy népes fogadókn.

HARPALUS

Magam is éppen erre gondoltam.

NESTORIUS

Ilyen helyen gyakran juttat a szerencsés véletlen zsákmányhoz.

HARPALUS

Beszélj világosabban, kérlek.

NESTORIUS

Képzeld el, hogy egyik vagy másik elhagyja az erszényét, vagy benne felejt a kulcsot a láda zárában. A többit már tudod.

HARPALUS

Csakhog...

NESTORIUS

Mitől félsz? Egy ilyen művelt, ilyen fennkölt beszédű embert, az Arany Szikla lovagját ki merné gyanúba keverni? És ha történetesen akadna is ilyen hitvány fickó, ki volna olyan vakmerő, hogy felelősségre vonjon téged? Azalatt a gyanú egy másik vendégre háramlik, aki már előző nap továbbutazott. Zavarba hozzák a cselédséget a fogadóssal együtt, de te

azalatt szép csendesen játszod tovább a szerepedet. Ha pedig ez valami szerényebb fellépésű, jóérzésű emberrel esik meg, még hallgatni is fog, nehogy a kár tetejébe még csúfolhassák is azért, hogy ilyen ügyetlenül vigyázott a holmijára.

HARPALUS

Nem is olyan képtelenség az, amit mondasz. Mert, gondolom, ismered a Fehér Keselyűről nevezett grófot?

NESTORIUS

Már hogyan!

HARPALUS

Nála szállt meg, úgy hallottam, egy spanyol, kinek öltözete és egész külső megjelenése páratlanul előkelő volt. És ez elvitt tőle hatszáz forintot, és a gróf sohasem mert panaszt emelni. Olyan előkelőség sugárzott abból az emberből.

NESTORIUS

Hát itt van mindjárt a követésre méltó példa. Csatlósaid közül küldj ki időnként egyet, mondjuk így: a harctérre. Az templomok vagy kolostorok kifosztása után harcon szerzett zsákmánnyal megrakodva fog hazatérni.

HARPALUS

Ez a legbiztosabb eljárás.

NESTORIUS

De van még más módja is a pénzszerzésnek.

HARPALUS

Mondd el, kérlek.

NESTORIUS

Jó pénzes személyekkel szemben lépj fel úgy, mint akinek nagy oka van a haragra, különösen szerzetesek jók erre és papok, akik mostanában szinte általános gyűlölet közepontjában állnak. Mondd az egyikre, hogy kinevette vagy éppen leköpte a pajzsodat, a másikra, hogy tiszteletlenül beszélt rólad, a harmadikra, hogy írt valamit, amit úgy lehet forgatni, hogy gyalázkodás legyen belőle. Ezekre hivatkozva követeid útján izenj nekik engesztelhetetlen háborút. Szórj rájuk kegyetlen fenyegetéseket, rombolást, pusztítást, végromlást helyezz kilátásba, jönnek majd rémülten, hogy szóval intézzék el a viszályt. Akkor aztán ne légy rest, ne vedd kicsibe sértett méltóságodat, azaz követelj méltatlanul sokat, hogy a méltányos megadassék neked. Ha háromezret követelsz, ellenfeled szégyellni fogja, hogy kevesebbet ajánljon fel, mint kétszáz aranyat.

HARPALUS

Másokat a törvénnyel fogok megfenyegetni.

NESTORIUS

Ez ugyan már közelebb áll a besúgáshoz, de ez is hasznos lehet a maga helyén. De nicsak Harpalus, megfeledkeztem arról, amit elsőnek kellett volna mondani: valami jó hozománnyal rendelkező leányt kell a házasság hálójába csalogatnod. Megvan a hozzá való bájitalod: fiatal vagy, eléggé csinos vagy, szeretetre méltó gazfickó vagy, behízeltgően tudsz mosolyogni. Híreszteld el magadról, hogy fényes ígéretekkal vettek föl a császári udvarba. A leányok szívesen mennek nőül udvari emberekhez.

HARPALUS

Ismerek olyanokat, akiknek ez sikerült. De mi lesz, ha lepattog a máz, és mindenünnen

előugranak a hitelezők? Álarcos lovagnak fognak csúfolni. Mert ez nagyobb csúfság az ő szemükben, mintha szentségtörő kézzel templomot fosztottál volna ki.

NESTORIUS

Akkor kell csak igazán az arcátlansághoz folyamodni. Elsősorban azt kell meggondolni, hogy soha még nem helyettesítette az okosságot a vakmerőség olyan sikerrel, mint manapság. Ki kell találnod valami hazugságot mentségedre. Meg aztán sohasem hiányoznak jóakarátú emberek, akik segíteni fognak téged a meseszövében, néhány udvariasabb ember meg gondosan titkolni fogja, ha hazugságon ér. Utoljára marad, ha már semmi más nem segít, hogy valahová a háború zűrzavarába menekülj. Mert valamiképpen a tenger kimossa az ember minden szennyét, úgy a háború is jótékony fátylat borít minden bűn mocskára. Nem is tartják azt manapság valamirevaló hadvezérnek, aki nem készült fel ilyen újoncévekkel a hadvezéri szerepre. A háború a végső menedéke azoknak, akik mindenben csalódtak. Ámde minden követ meg kell mozgatnod, hogy ne juss erre a sorsra. Vigyázz, hogy a túlságos biztonságérzet ne okozza vesztedet. Kerüld a kisvárosokat, ahol még szellenteni sem lehet anélkül, hogy a nép tudomást ne szerezzen róla. A nagy és sűrűn lakott városokban több a szabadság, hacsak nem hasonlít Marseille-hez az a város. Puhatold ki mindig, anélkül hogy észrevennék, hogy mit beszélnek rólad. Mihelyt tapasztalod, hogy gyakorivá vált az efféle beszéd: „Mi járatban vagy?”, „Miért időzik itt olyan sokáig?”, „Miért nem tér vissza hazájába?”, „Miért nem törődik a saját várával?”, „Kiktől örökölte nemességét?”, „Honnét telik neki ilyen költekező életmódra?” - ha efféle hangok kezdenek, mondom, mindjobban elharapózni, akkor itt az ideje, hogy menekülésre gondolj. De ez a menekülés is oroszlánhoz és ne nyúlhoz legyen méltó. Híreszteld, hogy a császár udvarába hívtak valami rendkívüli dologban, s hogy nemsokára visszatérsz, hadsereg élén. Akiknek van mit féltetniük, mukkanni sem mernek majd a távollétedben ellened. De azt ajánlom, hogy különösen óvatosan bánj a költők ingerlékeny és sötét lelkű céhével. Az a szokásuk, hogy pergamenre kenik, ha valami bajuk van, s egykettőre elterjed az egész világon, amit odakentek.

HARPALUS

Csúnyán pusztuljak el, ha nem tetszik nekem ez a tanácsod. Igyekezni fogok bebizonyítani, hogy tanulékony szellemre és a legkevésbé sem hálátlan fiatalemberre találtál bennem. Az első hozzád méltó paripát, amit a legelőn találni fogok, elküldöm majd neked ajándékba.

NESTORIUS

Most már csak az van hátra, hogy te is megtedd viszonzásul, amit ígértél. Mi okod van rá, hogy annyira kívánczol a nemesség hamis látszata után?

HARPALUS

Semmi más, mint hogy a nemesembereknek szabadságukban áll akármit büntetlenül megtenni. Vagy ezt te nem tartod eléggé nyomós körülménynek?

NESTORIUS

S a legrosszabb esetben is csak egy halállal tartozol a természetnek, csakúgy, mintha a kart-hauzi kolostorban töltötted volna életedet. És könnyebb halállal hal meg az, akit kerékbe törnek, mint aki vesekőben, köszvényben vagy idegsorvadásban hal meg. Hiszen katonához méltó hitvallás az, hogy az emberből a halála után semmi más nem marad, csak a hulla.

HARPALUS

Ez az én meggyőződése.

Természetellenes házasság

[PETRONIUS, GABRIEL]

PETRONIUS

Honnan jössz, kedves Gabriel, ilyen komor képpel? Csak nem Trophonius⁷⁶ barlangjából?

GABRIEL

Ellenkezőleg. Lakodalomból.

PETRONIUS

Sohasem láttam még kevésbé lakodalmas ábrázatot. Ha valaki lakodalomban van, utána napokig vidámabb, kedvesebb szokott lenni, az öregek tíz évet visszafiatalodnak. Milyen lakodalomról akarsz hát mesélni? Talán a Halál istennője kötött Marssal⁷⁷ házasságot?

GABRIEL

Egyáltalán nem, hanem egy nemes ifjú egy tizenhat éves kislánnyal, akiben sem külsejét, sem viselkedését, sem vagyoni helyzetét tekintve semmit sem lehetett kifogásolni. Mit mondjak egyebet? Úgy tűnt, méltó rá, hogy Jupiter legyen a férje.

PETRONIUS

Ejnye! Egy ilyen zsenge korú kislány egy öregemberhez menjen feleségül?

GABRIEL

A királyok nem öregszenek.

PETRONIUS

Akkor hát miért vagy olyan szomorú? Irigykedsz talán a vőlegényre, mert győztesen elkaparintotta előled a hön óhajtott zsákmányt?

GABRIEL

Dehogy! Egyáltalán nem.

PETRONIUS

Talán olyasmi történt, mint egykor a lapitháknál a lakodalomban?⁷⁸

GABRIEL

Semmiképpen.

PETRONIUS

Hát akkor? Kevés volt a bor?

GABRIEL

Ellenkezőleg! Túlságosan sok volt.

PETRONIUS

Nem voltak fuvolások?

⁷⁶ *Trophonius* - föld alatti barlangjából jósoló istenség.

⁷⁷ *Marssal* - a háború római istenével.

⁷⁸ *egykor a lapitháknál a lakodalomban* - királyuk, Peirithoos lakodalmán a lapithák mitikus népe harcba keveredett a bortól megrészegült kentaurokkal.

GABRIEL

Voltak bizony lantosok, citerások, kürtösök, sőt dudások is.

PETRONIUS

Mi volt hát a baj? Nem volt jelen Hymenaeus, a házasság istene?

GABRIEL

Nem bizony, pedig annyian hívták, de hiába.

PETRONIUS

Nem voltak jelen a Charisok⁷⁹ sem?

GABRIEL

Nyomuk sem volt. Nem volt ott Juno, a házasság istenasszonya, sem az aranyos Venus, sem a házasságot oltalmazó Jupiter.

PETRONIUS

Akkor te olyan házasságról beszélsz, amely rossz előjelekkel indult, amelyet nem segítenek az istenek, szóval olyan házasságról, amely valójában nem is az.

GABRIEL

Még inkább ezt mondanád, ha láttad volna.

PETRONIUS

Tehát nem is táncoltak?

GABRIEL

Nem bizony. Nyomorúságosán sántítottak.

PETRONIUS

Szóval semmilyen istenség nem mosolygott boldogságot hozva erre a házasságra?

GABRIEL

Egyetlen istenség sem volt jelen, kivéve egy istennőt, akit a görögök Psorának⁸⁰ neveznek.

PETRONIUS

Úgy gondolom, ótvaros házasságról beszélsz!

GABRIEL

Üszkösről, gennyesről.

PETRONIUS

De mi az oka, hogy ennek az elmondása könnyet csal ki a szemedből?

GABRIEL

Olyan eset ez, kedves Petroniusom, hogy még a kösziklát is megkönnyeztetné.

PETRONIUS

Elhiszem, ha a köszikla látta volna. De az istenre kérlek, miféle szerencsétlenség történt? Ne titkold el előlem, és ne hagyj tovább bizonytalanságban.

GABRIEL

Ismered Lampridius Ebulust?

⁷⁹ *Charisok* - a báj és a kellem istennői.

⁸⁰ *Psorának* - rühnek, ótvárnak.

PETRONIUS

Nincs nála jobb és boldogabb ember a városban.

GABRIEL

Hát a leányát, Iphigeniát?

PETRONIUS

Maga a virágzó ifjúság.

GABRIEL

Így van. De tudod-e, kihez adták feleségül?

PETRONIUS

Tudom, ha megmondod.

GABRIEL

Pompilius Blendushoz.

PETRONIUS

Ahhoz a hetvenkedő katonához, aki mindenkit halálra gyötör kérkedő történeteivel?

GABRIEL

Igen, ahhoz.

PETRONIUS

Az pedig már régen két dologról nevezetes a városban: a hazudozásairól és a betegségéről, amelynek még nincs neve, bár olyan sok ember szenved benne.

GABRIEL

Ez egy igen előkelő betegség, amely sem a rüh, sem az elefantiázis, a sömör, a podagra vagy a mentagra⁸¹ mögött nem maradna el, ha versenyre kerülne a sor közöttük.

PETRONIUS

Ez az orvosok véleménye.

GABRIEL

Mit mondjak most, Petronius barátom? Szóljak a kislányról, akit jól ismersz, s akinek természetes szépségét csak fokozta díszes öltözete. Petroniusom, istennőnek nevezted volna! Minden olyan jól állt rajta. Közben feltűnt a boldog vőlegény is. Csonka volt az orra, húzta a fél lábát, de nem olyan kecsesen, mint a svájciak szokták. Keze tele kiütéssel, bűzös a lehelete, szeme bágyadt, fején kötés, orrán, fülén dől a genny. Mások az ujjukon hordanak gyűrűt, ő még a lábszáran is.

PETRONIUS

Mi jutott szüleinek eszébe, hogy egy ilyen lányt erre a szörnyetegre bíztak?

GABRIEL

Csak azt tudom erre mondani, hogy manapság sokaknak elment az eszük.

PETRONIUS

Talán dúsgazdag?

GABRIEL

Igen, dúskál az adósságban.

⁸¹ *mentagra* - az állón támadó betegség, kiütés.

PETRONIUS

Ha a leány méreggel pusztította volna el mindkét nagyapját és nagyanyját, súlyosabban akkor sem büntethették volna.

GABRIEL

Ha az apja hamvait gyalázta volna meg, akkor is megbűnhődik, ha ilyen szörnyeteget kényszerül megcsókolni.

PETRONIUS

Ebben egyetértünk.

GABRIEL

Én úgy látom, kegyetlenebbül bántak vele, mintha meztelenül medvék, oroszlánok vagy krokodilok elé vetették volna. Mert azok vagy életben hagyják kiváló szépsége miatt, vagy gyors halál vetett volna véget szenvedésének.

PETRONIUS

Teljesen igazad van. Szüleinek ez a cselekedete Mezentiushoz⁸² volna méltó, aki Vergilius szerint:

*„Élőket kötözött ugyanis hullákhoz, az arcot
Arcra, kezét kézzel láncolván össze keményen.”⁸³*

Bár Mezentius sem lett volna szerintem olyan embertelen, hogy egy ilyen szeretetre méltó kislányt egy hullához kössön. És nincs az a hulla, amely olyan borzalmas volna, mint ez. Lélegzete valóságos méreg, ha beszél, az pestis, ha megfog valamit, az halál.

GABRIEL

És gondold csak arra, Petronius barátom, milyen élvezetes lehet az ő kedveskedése, ölelése, éjszakai enyelgése, becézgetése, simogatása!

PETRONIUS

Hallottam már, amint a teológusok természetellenes házasságról beszéltek. Ezt bizony teljes joggal természetellenes házasságnak nevezhetjük. Olyan ez, mintha drágakövet ólomba foglalna valaki. - Amin ellenben a legjobban csodálkozom, az ennek a törékeny kislánynak a bátorsága. Az ilyen kislányok el szoktak ájulni, ha szellemet vagy kísértetet látnak, ő ellenben éjnek idején meg mer ölelni egy ilyen hullát!

GABRIEL

A leányt menti a szülői tekintély, a barátok erőszakossága, a korával járó meggondolatlanság. Nem győzők azonban csodálkozni a szülők örültségén. Ki az, aki, ha lánya még oly rossz külsejű is, ilyen bélpoklos emberhez adja?

PETRONIUS

Senki, nézetem szerint, ha csak egy csepp józan esze van. Ha nekem kancsal vagy sánta lányom lenne, s olyan rút, amilyennek Homéros írja le Thersitést,⁸⁴ s ha egy garas hozománya sem volna, akkor sem adnám ilyen kérőhöz feleségül.

GABRIEL

De ez a járványos betegség minden bélpoklosságnál szörnyűbb és ártalmasabb. Gyorsabban

⁸² Mezentiushoz - az etruszkok mondai királya, Aeneas kezétől esett el.

⁸³ *Élőket... keményen* - Vergilius, Aeneis VIII. 485-486. sor. Lakatos István fordítása.

⁸⁴ *Thersitést* - az Ilias szerint a legrútabb férfit a görögök között.

terjed ugyanis, ismételten visszatér, gyakran halálos, a belpoklosságtól ellenben az ember nemegyszer öregkort is megélhet.

PETRONIUS

Talán nem tudtak a szülők a vőlegény betegségéről?

GABRIEL

Ellenkezőleg, nagyon is tudtak róla.

PETRONIUS

Ha ilyen rosszat akartak leányuknak, miért nem varrták inkább egy zsákba és dobták a Schelde folyóba?

GABRIEL

Az valóban kisebb örültség lett volna részükről.

PETRONIUS

Milyen értéke tette számukra olyan kíváncsossá ezt a kérést? Kiválik talán valamiben?

GABRIEL

Sok mindenben. Ügyes kockajátékos, fölülmulthatatlan az ivásban, elvetemült szoknyavadász, legnagyobb művésze a hazudozásnak és a csalásnak, fáradhatatlan a fosztogatásban, kiváló a tékozlásban, hírhedt tivornyáiról. Mit mondjak még? Ha az iskolában csak hét szabad tudományt oktatnak, ő legalább tíz tilos tudományban jártas.

PETRONIUS

Mégis kellett lennie valaminek, ami a leány szülei szemében vonzóvá tette őt.

GABRIEL

Semmi egyéb, csak a dicső lovagi cím.

PETRONIUS

Milyen lovag az, aki rühessége miatt alig tud a nyeregben ülni? De talán pompás birtokai vannak?

GABRIEL

Közepes birtoka volt. De kicsapongó életmódja következtében nem maradt egyebe, csak egy kis tornya, onnan indul el rabolni, és ez a torony úgy van berendezve, hogy disznáját sem tartaná benne szívesen az ember. De közben folyton csak várról, hűbértokról és egyéb hangzatos dolgokról beszél, el nem mulasztja címerét mindenhová feltűzni.

PETRONIUS

Milyen címer van a pajzsán?

GABRIEL

Három arany elefánt vörös mezőben.

PETRONIUS

Illik az elefánt az elefánthoz. Egyébként vérszomjas ember lehet.

GABRIEL

Inkább borra szomjazik. A vörös bort különösen kedveli: attól olyan vérvörös az arcszíne.

PETRONIUS

Akkor az elefánt ormányát a bor merítéséhez is használhatja.

GABRIEL

Nagyszerűen.

PETRONIUS

Címere tehát azt ábrázolja, hogy hatalmas termetű, ostoba, semmirekellő és borissza. A vörös szín nem vérre, hanem borra utal, az arany elefánt pedig arra, hogy ami aranyat örökölt, borban úszott el.

GABRIEL

Így van.

PETRONIUS

Milyen hozományt vitt akkor magával a házasságba ez a szájhős?

GABRIEL

Mit? Igen nagy hozományt.

PETRONIUS

Igen nagyot? Ez a tékozló?

GABRIEL

Hadd mondjam végig: nagy és rosszindulatú rühöt.

PETRONIUS

Itt haljak meg, ha nem inkább lóhoz adnám feleségül a leányomat, mint ehhez a lovaghoz.

GABRIEL

Én még szerzeteshez is szívesebben adnám. Így ugyanis nem emberhez ment feleségül, hanem egy hullához. Ha láttad volna, vissza tudtad volna tartani könnyeidet?

PETRONIUS

Hogy tudtam volna, mikor a te szavaidat is alig tudom sírás nélkül hallgatni? Hogy tagadták meg tőle szülei a szeretet emberi érzését, hogy egyetlen leányukat, aki szép, értelmes, szeretetre méltó, ilyen szörnyetegnek vessék oda rabszolgasorba egy hazug címer miatt?

GABRIEL

Pedig ez a gaztett, amelynél szörnyűbbet, kegyetlenebbet, istentelenebbet el sem képzelhetünk, mindennapos játék ma a nagyurak között. Holott az volna az előnyös, ha azok, akik az állam vezetői lesznek, születésüktől fogva a legjobb egészségnek örvidenének. A testi állapot ugyanis hatással van a szellemi erőre. Ez a betegség viszont minden bizonnyal ki szokta szárítani az ember agyát. Így történik azután, hogy olyan emberek állnak az államok élén, akik sem testileg, sem lelkileg nem egészségesek.

PETRONIUS

Nemcsak szellemileg épnek és testileg egészségesnek kell lenniük azoknak, akik az államot irányítják, hanem külsejükkel és megjelenésükkel is ki kell válniuk. Bár a fejedelem legfontosabb ajánlólevele a bölcsessége és feddhetetlensége, mégsem mindegy, milyen a külső megjelenése annak, aki a többiek fölött uralkodik. Ha ugyanis kegyetlen, akkor torz alakja miatt még jobban gyűlölik, ha ellenben szelíd és jóságos, „a szép testben vonzóbb az erény is”.

GABRIEL

Jól mondod.

PETRONIUS

Nemde megsiratják azoknak a szerencsétlenségét, akiknek a férje a házasságkötés után belpoklosságba vagy nyavalyatörősségbe esik?

GABRIEL

Bizony joggal.

PETRONIUS

Hát akkor milyen esztelenség, ha valaki leányát önként kiszolgáltatja annak, aki több mint leprás?

GABRIEL

Ez több mint esztelenség. Vajon ha egy nemesember kutyát akar tenyészteni, a fajtisza nőtényállatot satnya, rühes kutyával fogja párosítani?

PETRONIUS

Ellenkezőleg. Nagy gonddal néz majd körül, hogy valahonnan fajtisza kutyát szerezzen, nehogy korcs utódok szülessenek.

GABRIEL

Ha egy vezér lóállományát akarja szaporítani, kiváló kancáját kehes, korcs gebével hágatja meg?

PETRONIUS

Még a közös istállóba sem eresztené, nehogy megfertőzze a többi lovat.

GABRIEL

Úgy látszik azonban, az mindegy, kihez adja valaki feleségül a lányát, kitől lesznek gyermekei. Pedig azok nemcsak minden vagyonuk örökségébe lépnek majd, hanem közülük kerülnek ki, akik az államot fogják irányítani.

PETRONIUS

Egy paraszt sem enged akármilyen bikát a fiatal tehénhez, akármilyen csődört fiatal kancájához, akármelyik kanját anyadisznájához, bár a bika az eke elé, a ló a kocsi elé való, a disznó meg a konyhába.

GABRIEL

Figyeld meg, milyen fonák az emberek gondolkodása! Ha egy alacsony sorból származó férfi csókot lop egy nemes rangú leánytól, azt hiszik, ezt a sérelmet háborúval kell megtorolniuk.

PETRONIUS

Mégpedig a legkíméletlenebb háborúval.

GABRIEL

Ezek a szülők ellenben önként, tudva és látva szolgáltatják ki a legdrágább kincsüket egy ilyen utálatos szörnyetegnek, s ezáltal magánemberekként a saját családjuk, állampolgárokként az állam érdeke ellen vétenek.

PETRONIUS

Ha valakinek a kérője sántít, egyébként egészséges, mennyire idegenkednek a házasságtól! Ez a szörnyű baj ellenben nem jön tekintetbe, ha eljegyzésről van szó?

GABRIEL

Ha valaki egy volt ferences barátához adja leányát, mekkora megbotránkozást kelt, mennyire szánják a leányt, amiért rosszul ment férjhez! Pedig ha az illető kibújt a reverendából, asszonya épkezláb férfit kap benne. Amaz ellenben egész életét egy félholt mellett tölti. Ha valaki paphoz megy feleségül, kinevetik, mert fölkent az illető, pedig akihez ez a leány ment, sokkal rosszabbul van bekenve.

PETRONIUS

Aligha tesz ilyesmit az ellenség a háborúban a fogságba esett leányokkal, vagy a kalózzal azokkal, akiket gonosztevők módjára elraboltak. Ellenben íme megteszik a szülei egyetlen leányukkal és mégsem helyezik őket gondnokság alá.

GABRIEL

Hogyan segítsen az orvos az őrültön, mikor maga is elvesztette az eszét?

PETRONIUS

Fölfoghatatlan számomra, hogy a fejedelmek, akiknek feladata az államról való gondoskodás - természetesen legelőször is testi épség tekintetében -, semmiféle védekezésről nem gondoskodnak. Pedig az egészségnél semmi sem előbbrevaló és fontosabb! Ez a veszedelmes fertőző betegség immár a világ nagy részében elterjedt, ők pedig eközben nyugodtan alusznak, mintha nem is érdekelné őket a dolog.

GABRIEL

A fejedelmekről, Petronius barátom, csak tisztelettel szabad beszélni! Hajolj közelebb, súgok neked valamit.

PETRONIUS

Ó istenem, bárha nem lenne igaz, amit súgysz!

GABRIEL

Mit gondolsz, hányfajta betegség származik a pancsolt és hígított borból?

PETRONIUS

Számtalan, ha hihetünk az orvosoknak.

GABRIEL

Vajon ügyelnek-e erre hivatalnokaink?

PETRONIUS

Inkább arra ügyelnek, hogy behajtsák az adót.

GABRIEL

Ha egy leány tudatában van, hogy beteg férfihoz megy feleségül, talán megérdemli baját, mert maga szerezte magának, ha azonban én volnék a király, mindkettőjüket eltávolítanám a városból. Ha azonban valaki úgy ment ilyen beteghez, hogy az illető egészségesnek adta ki magát, én felbontanám ezt a házasságot - szentesítették bár ezer házassági okirattal -, ha engem tennének meg pápának.

PETRONIUS

Milyen jogi alapon? Hiszen a szabályosan kötött házasságot ember fel nem bonthatja!

GABRIEL

Hogyan? Hát szerinted szabályosan kötötték azt a házasságot, amely közönséges csalás alapján jött létre? Nem érvényes a házassági szerződés, ha egy rászédett leány megtévesztve rabszolgához ment feleségül, abban a tudatban, hogy szabad ember az illető. Akihez ez a leány ment feleségül, a legszörnyűbb úr rabszolgája, a francia betegségé. S ez a szolgaság annál borzasztóbb, mert ettől senki sem szabadulhat, s így nyomorúságában még a szabadulás reménye sem nyújthat vigaszt számára.

PETRONIUS

Bizony megtaláltad a jogi alapot.

GABRIEL

Azonfelül csak élők között köthető házasság. Ezt a leányt pedig halotthoz adják feleségül.

PETRONIUS

Íme, másik jogi alapot is találtál! Ezért úgy gondolom, hozzájárulnál, hogy a francia betegségben szenvedők egymás között házasodjanak, akkor ugyanis - ahogy a régi közmondás tartja - a zsák megtalálná a foltját.

GABRIEL

Ha úgy intézkedhetnék, ahogyan az államnak legüdvösebb, megengedném, hogy összeházasodjanak, de azután mindkettőjüket elégettetném.

PETRONIUS

Akkor te a zsarnok Phalaris⁸⁵ módjára cselekednél, nem úgy, mint egy fejedelem!

GABRIEL

Te Phalarisnak tartod az orvost, aki amputál néhány ujját, vagy kiégeti a test egy részét, hogy az egésztest megmentse? Szerintem ez nem kegyetlenség, hanem éppenséggel könyörületesség. Bárha így jártak volna el a baj kezdetén! Akkor kevés ember halála árán az egész világ jólétéről gondoskodtak volna. Franciaország történetében is találunk erre példát.

PETRONIUS

Mindenesetre szelídebb eljárás volna a beteg férfiakat kiherélni és elkülöníteni.

GABRIEL

De mit tennél az asszonyokkal?

PETRONIUS

Azokra erényövet köttetnék.

GABRIEL

Ezzel, persze, gondoskodnál róla, hogy a beteg holló ne rakhasson hibás tojást; megengedem, hogy ez szelídebb, ha te is belátod, hogy amaz viszont biztonságosabb eljárás. Hiszen a kiherélteknek is vannak érzéki vágyai; másfelől a baj nem kizárólag egy módon terjed. Csókkal, beszélgetés közben, érintés útján, borozgatás közben is átragad egyik emberről a másikra. Megfigyelhető az is, hogy ezzel a bajjal veszedelmes rosszindulat is együtt szokott járni. Aki ebben szenved, ha nem származik is előnye belőle, örül, ha minél több embernek adhatja tovább. Akiket elkülönítenénk, azok éjszaka kitörhetnek és megfertőzhetik azokat, akik nem ismerik őket. Csak a halottak felől nem fenyeget semmilyen veszély.

PETRONIUS

Elismerem, így volna biztonságosabb. De nem tudom, hogyan egyeztethető ez össze a keresztény irgalmassággal?

GABRIEL

Mondd meg: kik jelentenek nagyobb veszedelmet, az egyszerű tolvajok, vagy az ilyen betegek?

PETRONIUS

Elismerem: a pénz sokkal kevesebbet ér, mint az egészség.

GABRIEL

És a tolvajokat mi, keresztények mégis felakasztjuk, és szemünkben ez egyáltalán nem

⁸⁵ *Phalaris* - kegyetlenségéről híres szicíliai zsarnok.

minősül kegyetlenségnek, hanem igazságosságnak, sőt az állam részéről egyenesen kötelességnek.

PETRONIUS

Ebben az esetben azonban azt büntetik, aki valakinek kárt okozott.

GABRIEL

A francia betegségben szenvedők talán bizony hasznót hajtanak? Elismerem, sokan önhibájukon kívül esnek ebbe a betegségbe, bár viszonylag kevés az olyan, aki ne léha életmódjával szerezte volna a bajt. A jogászok azt tanítják: néha ártatlanokat is jogosan végeznek ki, ha az állam érdeke kívánja. A görögök például Trója pusztulása után Hektór fiát, Astyanaxot⁸⁶ azért ölték meg, hogy a háború ismét ki ne robban hasson. Azt sem tartják gáztettnek, ha a zsarnok meggyilkolása után ártatlan gyermekeit is kiirtják. És mi keresztények, akik állandóan háborút viselünk, talán bizony nem tudjuk, hogy a háborúk során azokat éri a legtöbb baj, akik teljesen ártatlanok? Éppen így áll a dolog azzal, amit megtorlásnak neveznek. A támadó biztonságban van, ellenben kifosztják például a kereskedőt, aki nem is tudott a történetekről, még kevésbé lehetett bűnrészes. Ha ilyen eszközöket alkalmaznak nem nagy jelentőségű dolgokban, mit gondolsz, mi a teendőnk, amikor a legszörnyűségesebből van szó?

PETRONIUS

Meggyőződött az igazság.

GABRIEL

Akkor hát mérlegeld a következőt. Amikor az itáliaiaknál fellángol a pestis, bezárják a házakat, ahol betegek vannak, s akik ápolják őket, azokat sem engedik ki a többiek közé. Ezt egyesek embertelenségnek tartják, bár szerintem a legmagasabb fokú emberiség. Ezzel az éberséggel eléri ugyanis, hogy kevés halálesettel megszűnik a járvány. Mekkora emberség annyi ezer emberélet fölött őrködni! Vannak, akik úgy találják: nem nagy ember szeretetre mutat, hogy az itáliaiak a pestisveszély hírére az esti órákban sem engednek be idegeneket a kapukon, hanem arra kényszerítik őket, hogy szabad ég alatt töltsék az éjszakát: szerintem ez kötelességük, hiszen így néhány ember kényelmetlensége árán őrködni állampolgáraik jóléte fölött. Egyesek bátornak és áldozatkésznek tartják magukat, amiért el mernek menni egy pestiseshez, bár ott semmi keresnivalójuk. Amikor ellenben hazatérnek, megfertőzik feleségüket, gyermekeiket, az egész családot. Képzhető-e ennél a bátorságnál ostobább, ennél a fontoskodásnál felelőtlenebb viselkedés, amikor valaki legközelebbi hozzátartozóit életveszélynek teszi ki, hogy egy idegen embert meglátogasson. De mennyivel kevésbé veszélyes a pestis, mint ez a ragályos betegség, amelyről szó van! Ritkábban terjed át rokonokra, alig támadja meg az öregeket. Akit elért, vagy gyorsan elviszi, vagy kigyógyul belőle az illető, s akkor egészségesebb lesz, mint volt azelőtt. Ez a betegség azonban nem más, mint állandó haldoklás, vagy hogy pontosabban fejezzem ki magam, állandó temetés. A betegeket kenőcsökkel kenegetik és gyorsan burkolják, akár csak a holttestet.

PETRONIUS

Nagyon igazad van. Legalább ugyanakkora gonddal kellene védekezni ez ellen a veszedelmes betegség ellen, mint a lepra ellen. Ha azonban ezt sokallják, legalább senkinek se legyen szabad beretváltatnia szakállát, vagy pedig beretválnia mindenki maga.

⁸⁶ Hektór fiát, Astyanaxot - az egyik mítoszváltozat szerint az ifjút Trója bukása után megölte Odysseus.

GABRIEL

És ha mindketten (a borbély és vendége) csukva tartják szájukat?

PETRONIUS

Orrukon át kapják meg a betegséget.

GABRIEL

Ezzel szemben is van módja a megelőzésnek.

PETRONIUS

Micsoda?

GABRIEL

Tegyenek fel maszkot, amelyet az alkímisták szoktak használni. Ez kis üveglakain keresztül átengedi a fényt, a légzést pedig azáltal teszi lehetővé orron és szájon át egyaránt, hogy a maszkból a hónalj alatt cső vezet ki hátrafelé.

PETRONIUS

Ez jó lenne, ha nem kellene a kéz, a vászonkendő, a fésű vagy az olló érintésétől tartani.

GABRIEL

Akkor hát a legjobb lenne térdig növesztetni a szakállat.

PETRONIUS

Úgy látszik. Azután rendeletet kellene hozni arról, hogy a borbély ne lehessen egyúttal sebész is.

GABRIEL

Ezzel éhhalálra ítélnéd a borbélyokat!

PETRONIUS

Csökkentsék kiadásait, vagy pedig borotváljanak inkább valamivel drágábban.

GABRIEL

Egyetértek veled.

PETRONIUS

Azután olyan rendeletet is kellene hozni, hogy senkinek ne lehessen mással közös pohara.

GABRIEL

Ezt Angliában aligha tartanák be.

PETRONIUS

Két ember ne alhasson egy ágyban, kivéve, ha férj és feleség.

GABRIEL

Helyes.

PETRONIUS

Továbbá a fogadókban se alhasson senki azon a lepedőn, amelyen már aludt valaki.

GABRIEL

Mit csináljanak akkor a németek, akik évente legfőljebb kétszer mosatnak?

PETRONIUS

Fogják jobban munkára mosónőiket. Szüntessék meg a csókkal való köszöntést, bár régi szokás.

GABRIEL

A templomban is?

PETRONIUS

Igen. Ehelyett tegye mindenki egy kis táblára a kezét.

GABRIEL

És mi legyen beszélgetés közben?

PETRONIUS

El kell kerülni, amit Homéros így fejezett ki: „Fejjel közelebb hajolva”. A hallgató fél pedig ajkát szorítsa jól össze.

GABRIEL

Erre a sok rendelkezésre tizenkét tábla is kevés volna!

PETRONIUS

De mindenekelőtt: mit tanácsolnál annak a szerencsétlen leánynak?

GABRIEL

Mit is? Viselje megnyugvással kegyetlen sorsát, így talán kevésbé lesz szerencsétlen. Továbbá csókra csak kezét nyújtsa férjének, fölvértezve aludjon vele.

PETRONIUS

Hová sietsz olyan nagyon?

GABRIEL

Egyenesen a dolgozószobámba.

PETRONIUS

Mit akarsz csinálni?

GABRIEL

Lakodalmas vers helyett, amit kérnek tőlem, sírfeliratot készítek.

A nők parlamentje

[KORNÉLIA, MARGARÉTA, PEROTTA, JÚLIA, KATALIN]

KORNÉLIA

Hogy áldás és szerencse kísérje ezt a parlamentet és az egész női köztársaságot, elég szép számban is gyűltetek össze ma és készséges igyekezettel, amiből azt merem remélni, hogy Isten kegyesen olyan gondolatokat ad mindegyikötök lelkébe, amelyek mindnyájunk tisztességére és javára fognak válni. Úgy hiszem, mindnyájan tudjátok, milyen hátrányunk származott már abból, hogy míg a férfiak nap nap után összejönnek ügyes-bajos dolgaikat megbeszélni, mi csak a rokka és szövőszék mellett ülünk, és a magunk ügyét elhanyagoljuk. Így arra jutottunk, hogy a közélet szabályait is alig ismerjük, és a férfiak valósággal játékszer gyanánt kezelnek minket, s szinte már arra sem érdemesítenek, hogy embernek nevezzenek. Ha tehát ezen az úton járunk tovább, gondoljátok el magatok, hová fog vezetni, mert baljóslatú szavakat ki sem akarok itt ejteni. De ha már méltóságunkkal nem törődünk is, életünk biztonságáról gondoskodnunk kell. Bölcs Salamon⁸⁷ viszont azt írja, hogy ott lelhető csak menedék, ahol sok a tanácsadás. A püspökök zsinatokat tartanak, a szerzetesek káptalant, a katonák haditanácsot, de még a tolvajoknak is megvannak a maguk összejövetelei, sőt a hangyák is tartanak népgyűlést. Minden élőlény közül csak mi, asszonyok, nem jövünk össze soha közös ülésre.

MARGARÉTA

Sőt gyakrabban, mint illendő volna.

KORNÉLIA

Még nem adtam meg a szót. Hagyjátok, hogy befejezzem a beszédemet, majd mindenkinek módjában lesz hozzászólni. Különben nem is új dolog az, amit csinálunk, régi példát újítunk meg vele. Ha ugyanis ezerháromszáz évvel ezelőtt, ha nem csalódom, Heliogabalus,⁸⁸ a dicsőséges császár...

PEROTTA

Hogyhogy dicsőséges, mikor tudjuk róla, hogy egy kampónál fogva vonszolták végig, és a kloakába hajították?

KORNÉLIA

Megint közbeszóltok. Ha ilyen alapon teszünk különbséget jó és rossz között, Krisztust is meg kellene rónunk, amiért keresztre feszítették, és Domitiust⁸⁹ kellene jámbornak mondanunk, mert ágyban, párnák közt halt meg. S Heliogabalus szemére sem vethettek nagyobb bűnt, mint hogy a Vesta-szüzek által őrzött tüzet a földre vetette és házi oltárán Mózes

⁸⁷ Bölcs Salamon - a neki tulajdonított *Példabeszédek könyvé*-ben (XI. 14.) mondja, hogy „ott a menekvés, ahol a tanács”.

⁸⁸ *Heliogabalus* - szíriai származású római császár (218-222). A hadsereg tizennégy éves korában kiáltotta ki császárrá, de valójában hatalomra vágó nagyanyja, Julia Maesa uralkodott helyette. Amikor a császárt tizennyolc éves korában meggyilkolták, Julia Maesa a másik unokán, Alexander Severuson keresztül igyekezett befolyását továbbra is biztosítani.

⁸⁹ *Domitiust* - talán arra a Cn. Domitius Ahenobarbusra gondol Erasmus, aki az actiumi ütközet napjaiban betegségben halt meg.

képmását tartotta, meg Krisztust, akit a pogányok gúnyból Chrestusnak⁹⁰ neveztek. De térjünk a tárgyra: ez a Heliogabalus elrendelte, hogy amint a császár körül az ő emberei szenátust tartanak, amelynek a tanácsát a közügyekben kikéri, ugyanúgy az Anyacsászárnő is tartson szenátust, amelyben a női nem ügyes-bajos dolgait beszéljék meg. Ezt a férfiak vagy tréfából, vagy megkülönböztetésül, *senatulus*-nak, azaz kis szenátusnak nevezték. Ez a példa annyi évszázadon keresztül nem talált követőkre, de a körülmények most arra intenek minket, hogy felújítsuk. Ne tartson vissza senkit Pál apostol,⁹¹ aki tiltja, hogy az asszony szót emeljen a gyülekezetben, amit ő eklézsiának nevez, ott a férfiak gyülekezetéről van szó, ez pedig az asszonyok gyülekezete. Különböznék is, ha az asszonyoknak mindig csak hallgatniuk kellene, mi célra adta volna nekünk a természet a nyelvet, mely semmivel sem kevésbé fürge, mint a férfiaké, és a hangot, mely nem kevésbé csengő? Éppen csak hogy a férfiak hangja mélyebb, és jobban emlékeztet a számára, mint a miénk. De arra valóban ügyelnünk kell mindannyiunknak, hogy olyan komolysággal vegyünk részt a tárgyaláson, hogy a férfiak ne nevezhessék ismét *senatulus*-nak, kis szenátusnak, játék szenátusnak, vagy talán még ennél is gyalázatosabb nevet ne találjanak ki, amint az már szokásuk, hogy szeretnek a rovásunkra szellemeskedni. Pedig ha szabadságunkban állna az ő gyűléseiket az igazsághoz híven értékelnünk, ezek még több mint nőiesnek bizonyulnának. Látjuk, hogy az uralkodók már annyi esztendő óta semmi mással nem törődnek, csak a háborúskodással, a teológusok, a papok, a püspökök és a nép semmiben nem tudnak megegyezni, ahány ember, annyi vélemény, és e véleményekben is több mint nőies következetlenség mutatkozik. Város és város, szomszéd és szomszéd között hiányzik az egyetértés. Ha nekünk adnák át a gyepelöt, alighanem sokkal elviselhetőbb volna az emberiség helyzete. Nem fér meg talán a női illendőséggel, hogy ilyen nagyuraknak ostobaságot tulajdonítsak, de az, remélem, nem ütközik a törvénybe, hogy idézzem, amit Salamon király írt a *Példabeszédek* tizenharmadik fejezetében: „A fennhéjázók között mindig civódás folyik, de a bölcsesség vezeti azokat, akik megfontolással élnek.” De nem akarok hosszabb megnyitó beszéddel feltartani titeket. Hogy minden a legnagyobb rendben, illően és zaj nélkül menjen, először is azt kell megállapítanunk, hogy kik vehetnek részt a gyűlésen, és kiket kell kirekeszteni. Mert ha túlságosan sokan vannak jelen, az inkább tumultus, mint gyülekezet, viszont ha csak kevesen ülnek össze, valami önkényes jellege van a dolognak. Az én véleményem szerint nem szabad befogadni a szüzeket, mert sok olyasmi kerül szóba, amit nekik nem való meghallaniuk.

JÚLIA

De miről ismered fel a szüzeket? Vagy talán szűznek számít mindenki, aki pártát visel?

KORNÉLIA

Nem. De az én véleményem szerint csak férjes nőket szabad befogadni.

JÚLIA

Csak hogy a férjes nők között is akad szűz, akinek eunuch a férje.

KORNÉLIA

A házasságnak mégis meg kell adni azt a tiszteletet, hogy a férjes nő asszonynak számít.

⁹⁰ *Chrestusnak* - görög *chrēstos*, kicsinylő értelmű rabszolganév.

⁹¹ *Pál apostol* - a korinthusiakhoz írt első levelében (XIV. 34.) tanítja, hogy „az asszonyok a gyülekezetben hallgassanak”.

JÚLIA

Máskülönben, ha csak a szüzeket rekesztjük ki, még mindig nagyon sokan leszünk, ők nemigen apasztják a létszámot.

KORNÉLIA

Ki fogjuk rekeszteni azokat is, akik többször mentek férjhez, mint háromszor.

JÚLIA

Ugyan miért?

KORNÉLIA

Mert ők már megérdemlik, hogy nyugalomba küldjük őket. Ugyanezt javaslom a hetven-évesnél idősebbekre vonatkozólag. Ki kell mondani, hogy senki sem beszélhet a saját férjéről név szerint, szabad szájúan. Altalánosságban meg van engedve, mégis avval a megszorítással, hogy sok a jóból is megárt.

KATALIN

Miért nem szabad nekünk ugyanolyan szabadon beszélnünk férjünkről, mint ahogyan ők beszélnek, a helyet sem válogatva meg, rólunk? Az én Titiusom például, ha jókedvű cimborának akar mutatkozni, elmeséli, hogy hogy járt velem az éjszaka, mit mondtam neki, nemegyszer még hozzá is költ sokat.

KORNÉLIA

Ha az igazat megvalljuk, a mi méltóságunk férjunktől függ. Ha őket pellengérezzük ki, mi mást teszünk, mint hogy magunkat csúfoljuk meg? Meg aztán, bár sok jogos panaszra van okunk, mégis, mindent mérlegre téve, a mi helyzetünk előnyösebb, mint az övék. Ők azok, akik kereset után járnak, szárazon és vízen nemegyszer kockáztatva az életüket, ők azok, kiket, ha háború üt ki, táborba hív a trombita, s vasba öltözve állnak ki a harcra, míg mi biztonságban ülünk otthon. Ha vétenek a törvény ellen, súlyosabban torolják meg rajtuk, a mi nemünkkel pedig kíméletesebben bánnak. Végül pedig nagyrészt mirajtunk múlik, hogy kedvünkre való legyen a férjünk. Hátra van még, hogy az elhelyezkedés rendje megállapíttassék, nehogy úgy járjunk, ahogy az gyakran történik a királyok, a hercegek és a főpapok követeivel, akik a birodalmi gyűléseken három álló hónapig pörölnek, amíg le tudnak ülni a tanácskozáshoz. Én tehát azt javaslom, hogy az első sor a nemesasszonyoké legyen, közöttük is előbb ül az, aki négy ágon tudja nemesi származását igazolni, utána, aki három ágon, ezután, aki kettőn, ezután, aki egyen, utolsónak marad, aki csak egy felen. Az egyenrangúak között nemesi oklevelük régisége dönti el az elsőbbséget. A törvénytelen származásúak a megfelelő rangúak között az utolsó helyre ülnek. A következő ülésor a polgári származásúaké. Itt azok részesülnek elsőbbségben, akiknek több a gyermekük. Egyenlőség esetén a vitát az életkor dönti el. A harmadik ülésor azoké, akik még nem szültek.

KATALIN

Hová ülteted az özvegyeket?

KORNÉLIA

Jó, hogy figyelmeztetsz. Nekik az anyák között jut hely, ha van vagy volt gyermekük. A magtalan nők utoljára maradnak.

JÚLIA

Melyik helyet jelölöd ki a papok és a barátok asszonyainak?

KORNÉLIA

Róluk majd a következő ülésen fogunk határozni.

JÚLIA

És mi lesz azokkal, akik áruba bocsátják magukat?

KORNÉLIA

Nem fogjuk tűrni, hogy effélék keveredjenek közénk, és beszennyezzék a szenátust.

JÚLIA

És az ágyasok?

KORNÉLIA

Ezek már sokfélék lehetnek, az ő dolgukat még meg kell hánynunk-vetnünk, ha majd jut rá idő. Még azt kell fontolóra vennünk, hogy miképpen jöjjön létre a szenátus határozata, pontozással, vagy szavazókövecskékkel, vagy közfelkiáltással, vagy az ujjak feltartásával, vagy csoportokra különüléssel.

KATALIN

A szavazókövecskékkel könnyű csálni, akárcsak a pontozással, ha „lábainkkal nyilvánítanánk véleményünket”,⁹² minthogy hosszú ruhát viselünk, nagyon sok port vernék föl, legjobb lesz tehát, ha ki-ki hangos szóval jelenti ki, hogy mit tart helyesnek.

KORNÉLIA

De nehéz így összeszámlálni a szavazatokat. Meg aztán arra is vigyázni kell, hogy a nagy zajban az ülés zülléssé ne váljék.

KATALIN

Állandóan működésben lesznek a jegyzők, s így semmi sem maradhat figyelmen kívül.

KORNÉLIA

Ezáltal biztosítva van már a szavazatok számának a pontossága, de hogyan fogod a lármát kiküszöbölni?

KATALIN

Mindenki csak felszólításra beszélhessen, és ha sor került rá. Aki másképp tesz, eltávolíttatik a szenátusból. Attól pedig, aki valamit kifecseg abból, ami itt történik, büntetésül három napra megvonjuk a szót.

KORNÉLIA

Ennyit a tárgyalások rendjéről. Most hallgassátok meg, hogy mi mindenről kell tanácskoznunk. Először is méltóságunkra kell gondot fordítanunk, ezt leginkább öltözködésünk módja biztosítja. Ezt pedig annyira elhanyagoljuk, hogy manapság alig mutatkozik különbség a nemesasszony és a polgárasszony, a férj és nő és a hajadon és az özvegy, a családanya és a kokott között. Annyira háttérbe szorult a tisztesség, hogy válogatás nélkül akárki akármit fel mer öltetni. A polgárinál is alacsonyabb társadalmi állású, sőt egyenesen homályos származású nőket láthatunk színselyemben, moaréban, virágos vagy csikos mintájú kelmékben, arany és ezüstbrokátban, bisszusban, coboly- és hermelinprémben pompázni, míg otthon a férjük saruvarrással foglalkozik. Ujjaik smaragddal és gyémánttal vannak tele, a gyöngynek már nincs is becsülete többé, hogy a borostyánkőről és a korallról és az aranyozott cipellőkről ne is beszéljek. Régebben az alacsonyabb sorsú nők megelégedtek avval, hogy megadva, ami nemüknek jár, selyemövet vegyenek magukra, s legfeljebb még ruhájuk szegélyét díszítették selyemcsikkal. Ez a mostani divat kettős bajjal jár, egyrészt családjuk anyagi helyzetét terhelik meg, másrészt a rendi előjogokban, melyek méltosá-

⁹² *lábainkkal nyilvánítanánk véleményünket* - a szavazás egyik módja volt a régi rómaiaknál, hogy az azonos nézetet vallók a szenátusban egy meghatározott helyen - jobbra vagy balra - egy csoportba tömörültek.

gunkat bástyázzák körül, támad zavar. Ha hintóban és elefántcsonttal díszített, bisszussal letakart gyaloghintóban járnak a polgárnők, mi marad a nemesasszonyoknak és a főúri dámáknak? És ha az, aki alighogy lovaghoz ment férjhez, tizenöt rófnyi uszályt hord, mit fog tenni egy herceg vagy egy gróf felesége? Annál elviselhetetlenebb ez a helyzet, mert csodálatos meggondolatlansággal lépten-nyomon cserélgetjük a divatot. Régebben a fejbúbról kétoldalt hosszú, fehér fátyol lógott, ez különböztette meg az előkelő asszonyokat a köznéptől. Majd ezek, hogy ne egyezzen semmiben a viseletük, kalapot kezdtek hordani, kívül fehér prémmel, melyet fekete pettyek tarkáztak. Hamarosan a köznép is rákapott. Erre ismét megváltoztatták a divatot, és fekete bársony főkötőt kezdtek viselni. Hát a köznép asszonyai nemcsak hogy ezt merészelték utánozni, hanem még fel is cifrázták arany-szegéllyel, sőt drágakövekkel. Valamikor csak a nemesasszonyok szokása volt a haját a homlokból és a halántékokról eltávolítva fürtjeikét kontyba tűzni, de ez sem tartott soká, mert csakhamar akárki utánozhatta őket. Erre homlokukba eresztették a hajukat, hát nem eltanulták ezt is mindjárt a polgárasszonyok! Valamikor csak a nemesasszonyokat vették körül apródok, akik mindig mellettük és előttük jártak, közülük egy, a legkedvesebb, kezét nyújtotta, mikor úrnője fölállt, és balját jobb karjával támogatta, mikor ment, s ezt a tiszteletadást sem engedték másnak, csak előkelő származású ifjúnak. Most egyfelől széltebenhosszában minden családanya ezt teszi, másfelől válogatás nélkül akárkit alkalmaznak erre a szolgálatra, ugyanúgy, mint arra, hogy az uszályt hordozzák. Meg aztán valamikor csak a nemesasszonyok köszöntek csókkal, és nem is nyújtották másnak csókra az arcukat, csak nemesembernek, sőt kezet sem adtak akárkinek. Most olyan emberek, akik körül terjeng a bűrszag, csókra tódulnak asszonyokhoz, akiknek hibátlan nemesi címerük van. De még a házasságkötésnél sincsenek tekintettel a rangra: patríciusok plebejusokhoz, plebejusok patríciusokhoz mennek nőül, így aztán korcs gyermekeink születnek. És senki sem lehet olyan alacsony származású, hogy ne merje a nemesasszonyok szépítőszereit alkalmazni, holott a polgárasszonyoknak meg kellene elégedniük a friss sör habjával vagy a frissen hasított fakéreg nedvével, vagy más olcsó kenceficével, de a bíborpirosat, az ólomfehéret, a stíbiumot és a többi finomabb festőszert az előkelő dámáknak kellene meghagyniuk. A lakomákon is, a nyilvános sétahelyeken is ma már milyen kevésbé veszik tekintetbe a rangkülönbséget! Gyakran megesik, hogy egy kalmár feleségének nem méltóztatik kitérni egy olyan hölgy útjából, akinek apja is, anyja is nemesi származású! A körülmények maguk készítenek immár, hogy végre határozott intézkedésekkel teremtsünk itt rendet. De ezt még könnyen elintézhethetjük egymás között, mert csupán a női nemet illető kérdésről van szó. Csakhogy van olyan ügyünk is, amit a férfiakkal kell dűlőre vinnünk, akik minden méltóságtól megfosztanak minket, majdhogynem csak mosónőket és szakácsnőket látnak bennünk, és mindent a saját fejük szerint csinálnak. A főhivatalokat és a hadügyet még csak szívesen rájuk hagyjuk. De azt már ki tűrheti, hogy a pajzson az asszony címere mindig csak a bal oldalon foglaljon helyet, akkor is, ha háromszorosan előkelőbb a nemessége, mint a férjéé? Azután jogos kívánság az is, hogy a gyermekek jövőjébe az anya is beleszóljon. De talán még azt is ki tudjuk harcolni, hogy a nyilvános tisztségeken megosztozzunk velük, legalábbis azokon, amiket a falakon belül és fegyver nélkül lehet viselni. Ennyiből áll az, amiről nézetem szerint érdemes tanácskoznunk. Ezenfelül ki-kimerlelje magában, mi az, amiről a gyülekezetnek határozatot kell még hoznia, és ha valamelyikteknek még eszébe jut valami, holnap hozza nyilvánosságra. Mert nap nap után össze fogunk jönni, amíg csak le nem zárjuk a zsinatot. Válasszunk négy jegyzőt, akik minden szót fel fognak jegyezni. Azonfelül két elnököt, akik vagy megadják, vagy megvonják a szót. Ezt a mai ülést tekintsétek megnyitónak.

